T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ VE DİYARBAKIR BÖLGESİNDE BİR ARAŞTIRMA

Yasemin ÖZDAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA 2009

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ VE DİYARBAKIR BÖLGESİNDE BİR ARAŞTIRMA

Yasemin ÖZDAŞ

Danışman: Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA 2009

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
(Danışman)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZMEN

Üye : Öğr. Gör. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../..../....

Doç.Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not:Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ VE DİYARBAKIR BÖLGESİNDE BİR ARAŞTIRMA

Yasemin ÖZDAŞ

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
Eylül 2009, 118 sayfa

Bu çalışmada yatırım ve teşvik kavramının ne olduğu, teşviklerin Türkiye'de nasıl uygulandığı ile ekonomik etkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca AB'de ve Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinde ortaya çıkan bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde Diyarbakır ilinde uygulanan teşviklerin algılanması, etkileri ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Ticaret ve Sanayi Odalarının bölgede uygulanan teşviklerin bölgesel kalkınmada etkisinin yeterliliği konusundaki görüşleri incelenmiştir.

Birinci bölümde, yatırım kavramı ve çeşitleri ile ilgili genel bilgiler verilmiş, hemen arkasından İkinci bölümde teşvik kavramı açıklanmış ve teşvik sistemi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca Bölgesel kalkınmada önemli bir etken olan sanayilerin gelişimi ve sanayilere yönelik desteklerden bahsedilmiştir. Avrupa Birliği'nde uygulanan teşvik sistemi ile günümüzdeki teşvik sistemi karşılaştırıldığında ortaya çıkan eksiklikler de araştırılmıştır.

Son bölümde Diyarbakır ili ekonomik ve mali durumu hakkında bilgi verilmiş, işletmelerin işlevsel ve kurumsal yapıları, teşviklerin firmalar üzerindeki etkisine yönelik anket sorularının sonuçları yorumlanmış ve bu sonuçlar dikkate alınarak öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yatırımlar, Teşvikler, KOBİ Teşvikleri, Avrupa Birliği'nde Teşvikler, Diyarbakır

ABSTRACT

THE INCENTIVES THAT ARE APPLIED IN TURKEY AND A CASE STUDY IN DİYARBAKIR REGION

Yasemin ÖZDAŞ

Master Thesis, Department of Business
Supervisor: Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
September 2009, 118 pages

In this study, the concept of investments and incentives, how incentives are implemented in Turkey and their effects on economics are emphasized. Also, effects of incentives and promotions on eliminating of regional disparities in Diyarbakır region, during the Turkey's EU membership process and opinions of Chamber of Industry and Commerce that are located in South Eastern Anatolia about the effects of incentives that are applied on the regional development process; are examined.

In the first section, general information about concept and variations of investments is given, in the second section the concept of incentives is explained and incentive system is covered in detail. Also development of industry; that is an important factor of improvement of regional development and support for the industry is mentioned. Incentive system that is applied in European Union and incentive system that is applied in our country are compared, and deficiencies in our system are investigated.

In the last section, economic and financial situation of Diyarbakır is mentioned and results of the survey questions about the functional and institutional structures of business enterprises and effectiveness of incentives on companies are interpreted, and recommendations based on these results are involved.

Keywords: Investments, incentives, incentives for SMEs, European Union incentives, Diyarbakır

ÖNSÖZ

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin hepsinde, ekonomik hedeflere ulaşmada özel sektörün etkin katılımının sağlanması, yatırımların istenilen alanlara yönlendirilmesi, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, yeni kurulacak işletmelerin en uygun ölçekle kurulması ve mevcut tesislerin yenileme, modernizasyon ve benzeri yatırımlarında en uygun ölçeğe ulaşılmasını sağlamak gibi nedenlerle yatırımlar teşvik edilmektedir.

Bu çalışmada, küreselleşme sürecinin yaşandığı günümüzde yatırımları teşvik uygulamalarının işletmeler üzerindeki etkisi ve teşviklerin ne derecede işletme ihtiyaçlarına cevap verdiği incelenmiştir.

Tez çalışmalarım sırasında bana her konuda yardımcı olan, birikim ve deneyimlerini paylaşan tez danışmanım Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL hocama, maddi yönden destek sağlayan TUBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı'na, yardımlarından dolayı eşim Serhat EZİN'e ve sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez, TUBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı (BİDEB) tarafından desteklenmiştir.

ADANA,2009 **Yasemin ÖZDAŞ**

İÇİNDEKİLER

ÖZET ……**i**
ABSTRACT ……..…..…**ii**
ÖNSÖZ ……..……..**iii**
KISALTMALAR LİSTESİ……..……..…..……**ix**
TABLOLAR LİSTESİ ……..……..…..……**xi**
GRAFİKLER LİSTESİ ……..……..…..……**xiii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ……..……**xiv**
GİRİŞ ……..…….…….....**1**

1. BÖLÜM

GENEL OLARAK YATIRIMLAR VE YATIRIM ÇEŞİTLERİ

1.1. Yatırım Kavramı ……..…….…….....3
1.1.1. Genel Olarak Yatırım Kavramı ……..……..…..……3
1.1.2. Ekonomi Bilimi Açısından Yatırım ……..……..……..…….4
1.1.3. İşletme Açısından Yatırım ……..……..…..……..…….4
1.2. Yatırım Çeşitleri ……..……..……..……..……....4
1.2.1.Üretime İlişkin Yatırımlar ……...……..……..……....4
1.2.2. Uyarılmış ve Otonom Yatırımlar ……...……....5
1.2.3. Reel ve Mali Yatırım ……..……..……..…….....5
1.2.4. Özel Sektör ve Kamu Yatırımları ……..……..……..….....6
1.2.5. Altyapı ve Üst Yapı Yatırımları ……..……..……..…….....6
1.3. Yatırım Kararlarının Amaçları Ve Önemi……...……..……..…….....6
1.3.1. Yatırım Kararlarının Amaçları .....……..……..…….....6
1.3.1.1. Kanun Veya Toplu Sözleşmeler Gereği Yapılmak Zorunda Olunan Yatırımlar …..……..……..…….....7
1.3.1.2. Genel Olarak Verimliliği Arttırmaya Yönelik Yatırımlar …..……7
1.3.1.3. Kâr Sağlama Amacına Yönelik Yatırımlar …..……..……..…...7
1.3.1.4. Yatırımda Diğer Amaçlar …..……..……..…….....8
1.3.2. Yatırım Kararlarının Önemi …..……..……..…….....8

1.3.2.1. Yatırımların Uzun Süreli Olması ……..…….....8
1.3.2.2. Yatırımların Maliyet Yapısı ……..…….....8
1.3.2.3. Sermaye Fonlarının Kıt Olması ……..…….....8

2. BÖLÜM

GENEL OLARAK YATIRIM TEŞVİKLERİ, TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN İNCELENMESİ

2.1. Teşvik Kavramı ……..…….....……...……..9
2.2. Teşviğin Amaçları ……..…….....……..….10
2.2.1. Bölgesel Kalkınmayı Sağlamak …….....10
2.2.2. Sanayileşmek ve Teknolojide İlerlemek …..…….....10
2.2.3. İstihdamı Artırmak ….…….....……..….11
2.3. Teşviklerin Yatırım Kararlarına ve Bölgesel Kalkınmaya Etkileri …...…..……11
2.4. Genel Olarak Türkiye'de Yatırım Teşvikleri ……..…….....…..12
2.4.1. Mevcut Devlet Yatırım Teşvikleri ……..……...……..……..…....12
2.4.1.1. Yatırım ve İstihdamın Teşviki (2004/5084 Sayılı Kanun) ….….....12
2.4.1.2. Teşvik Belgeli Yatırımlar (2002/4367 Sayılı Karar) ……....13
2.4.1.3. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere(KOBİ) Yönelik Teşvikler ……14
2.4.1.3.1. KOBİ'lerin Tanımlanması ……..……...……..14
2.4.1.3.2.Teşvik Belgeli KOBİ Yatırımları
(2000/1822 Sayılı B.K.K) ……..……...……..……..15
2.4.1.3.3. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve
Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)
Tarafından Sağlanan Destekler …….……15
2.4.1.3.4. Global ve Yerel Ekonomide KOBİ'lerin Yeri …….……..16
2.4.1.4. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve Küçük Sanayi Sitelerine
(KSS) Uygulanan Devlet Yardımları ……..……...……17
2.4.1.5. Hizmet Destekleri ve Diğer Destekler …….…….20
2.4.1.5.1. Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nce
Sunulan Hizmetler ……..…….....…20
2.4.1.5.2. Türkiye Kalkınma Bankasınca Sunulan Hizmetler ….....20
2.4.1.5.3. İhracata Yönelik Devlet Teşvikleri ……..……...…20

2.4.1.6. Bölgesel Kalkınma Ajansları ……..…….....……21
2.4.2. Türkiye'de Yeni Teşvik Yasası ……..……...……..……...……23
2.4.2.1. Sektörel Teşvik Sistemi ……..……...……..……...……23
2.4.2.2. Bölgesel Teşvik Sistemi ……..……...……..……....……25
2.4.2.3. Tekstil Hazır Giyim-Konfeksiyon ve Deri Sektörüne
Yönelik Teşvikler (2009) ……..……...……..…....……30
2.4.3. Yatırım Teşvik Uygulamalarının Değerlendirilmesi ……...……....…….34
2.4.3.1. Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi ……..……....……..34
2.4.3.2. Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı ……..…….……35
2.4.3.3. Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı ……..…..36
2.4.3.4. Yatırım Teşvik Belgelerinin İller İtibariyle Dağılımı ……...…37
2.4.3.5. Yatırım Teşvik Belgelerinin Öncelikli Yöreler İtibariyle Dağılımı..40
2.4.4. Avrupa Birliği'nde Teşvik Politikalar ve KOBİ Destekleme Programları ...42
2.4.4.1. Avrupa Birliği'nde Teşvik Sistemi ……..……...……43
2.4.4.2. Ortak Pazarla Bağdaşan ve Bağdaşmayan Teşvikler …….....43
2.4.4.3. Avrupa Birliği'nde Teşviklerin Sınırlandırılması ……45
2.4.4.4. Avrupa Birliği Fonları ve Kredileri ……45
2.4.4.5. Türk Devlet Teşvikleri Mevzuatı AB İle Uyumlu mudur?
Yapılması Gereken Değişiklikler ve Alınması Gereken Önlemler ..46
2.4.4.6. Avrupa Birliği'nin KOBİ Politikası ……47
2.4.4.6.1. Avrupa Birliği'nin KOBİ Politikası Hedeflerine
Ulaşmak İçin Kullandığı Araçlar …….……48
2.4.4.6.2. KOBİ'leri Desteklemekte Kullanılan Topluluk Önlemleri
…….……..50
2.4.4.6.3. KOBİ'lerin Finansman İmkânlarına Ulaşımı İçin
Alınan Önlemler …….…….……51
2.4.5. Türkiye'nin KOBİ Politikasının AB İle Uyumu …….…….52
2.5. Yatırım Teşvikleri, Bölgesel Kalkınma ve Ab Teşvikleri İle İlgili Yapılan
Çalışmalar…….……..…….…53

3. BÖLÜM

DİYARBAKIR İMALAT SANAYİNDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALARA VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ TİCARET VE SANAYİ ODALARINA YÖNELİK YAPILAN ARAŞTIRMA VE SONUÇLARI

3.1. Diyarbakır İlinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Teşviklerden Aldıkları Payların İncelenmesi ……...……...61
3.2. Diyarbakır İmalat Sanayinde Faaliyet Gösteren Firmalarla Yapılan Araştırma….74
3.2.1. Araştırmanın Kapsamı ….…….74
3.2.2. Araştırma Yöntemi ve Değerlendirme Araçları ……74
3.2.3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi ……..…..…75
3.2.3.1.Ankete Katılan Firmaların Sektörel Dağılımı ……....…..…76
3.2.3.2. Ankete Katılan Firmaların Türü ve Çalışan Sayıları ……....…..…76
3.2.3.3. Ankete Katılan Firmaların Kuruluş Yılları ……....…….....77
3.2.3.4. Ankete Katılan Firma Sahiplerinin Demografik Özellikleri ……77
3.2.3.5. Ankete Katılan Firmaların İşletme Kurma Nedenleri ……..……...78
3.2.3.6. Ankete Katılan Firmaların Kuruluş Yeriyle İlgili Sorunları …...…79
3.2.3.7. Ankete Katılan Firmaların Kuruluşta Karşılaştıkları Finansman Sorunları ……..…..…….....…..……...…...……...…..…80
3.2.3.8. Ankete Katılan Firmaların Kapasite Kullanım Oranları …...…...…80
3.2.3.9. Ankete Katılan Firmaların İhracat Yapma Oranları …...…..……81
3.2.3.10. Ankete Katılan Firmaların İhracat Yapmama Nedenleri ……81
3.2.3.11. Ankete Katılan Firmaların Teşviklerden Yararlanma Oranları ve Yararlandıkları Teşvik Türleri ….....…..…….82
3.2.3.12. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Teşvik ve Uygulamaları Hakkındaki Bilgi Kaynakları ve Bilgilenme İstek Yolları……..83
3.2.3.13. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Teşviklerinden Yararlanmama Sebepleri …...…..……...……...……...…84
3.2.3.14. Ekonomik Gidişatın Ankete Katılan Firmaların Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi …...…..……...…....85
3.2.3.15. Ankete Katılan Firmaların Yeni Yatırım Planları ve Planlanan Yatırım Alanları ..…..……...…..……...…..86

3.2.3.16. Ankete Katılan Firmaların Diyarbakır'a Yatırım Yapma Nedenleri ……87

3.2.3.17. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Yaparken Karşılaştığı Güçlükler ve Diyarbakır' a Yatırım Yapmama Nedenleri……..88

3.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ticaret Ve Sanayi Odalarının Yeni Teşvik Yasası İle İlgili Düşüncelerinin Araştırılması ……..89

3.3.1. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Mevcut Yatırım Teşviklerinin, Yatırımların Başlaması, Mevcut Yatırımların Geliştirilmesi ve Yeni Yatırımların Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne Çekilmesi Açısından Önemi ……..89

3.3.1.1. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Mevcut Yatırım Teşviklerinin, Yatırımların Başlaması Açısından Önemi ……90

3.3.1.2. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Mevcut Yatırım Teşviklerinin Mevcut Yatırımların Geliştirilmesi Açısından Önemi ……90

3.3.1.3. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Yeni Yatırımların Güneydoğu Anadolu Bölgesine Çekilebilmesi İçin Mevcut Yatırım Teşviklerinin Önemi ……..91

3.3.2. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Eski ve Yeni Yatırım Teşvikleri Arasındaki Farklar ve Olması Gerekenler ……92

3.3.3. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odalarınca Yeni Teşvik Yasası Kapsamında Vergi İndirimi, Taşınma Desteği ve 4. Bölge Uygulamalarının Değerlendirilmesi ……93

3.4. Anket Sonuçlarının Yorumlanması……..94

SONUÇ ……98

KAYNAKÇA ……101

EKLER……108

ÖZGEÇMİŞ……118

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
AR-GE	:	Araştırma ve Geliştirme
AYB	:	Avrupa Yatırım Fonu
ATP	:	Avrupa Teknoloji Programı
BC-NET	:	İşletmeler Arası İşbirliği Ağı
BRE	:	İşletmeleri Yakınlaştırma Bürosu
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
EIC	:	Avrupa Bilgi Merkezi
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTSO	:	Diyarbakır ticaret ve sanayi odası
EIC	:	Avrupa Birliği Merkezi
FKK	:	Fon Kaynakları Kullanımı
GAP	:	Güney Doğu Anadolu Projesi
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IRC	:	Yenilik aktarım merkezi
İKV	:	İktisadi Kalkınma Vakfı
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KMTSO	:	Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası
KOSGEB	:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KOBİ	:	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
KÖY	:	Kalkınmada Öncelikli Yöreler

KTB	**:**	KOBİ Teşvik Belgesi
OECD	**:**	Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Örgütü
OSB	**:**	Organize Sanayi Bölgesi
SSK	**:**	Sosyal Sigortalar Kurumu
T.C.	**:**	Türkiye Cumhuriyeti
TEYDEB	**:**	Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı
TOBB	**:**	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUBİTAK	**:**	Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu
v.d	**:**	Ve diğerleri
YTB	**:**	Yatırım Teşvik Belgeleri

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. 5084 Sayılı Kanun çerçevesinde uygulanan teşvikler ……..13
Tablo 2.2. Teşvik belgeli yatırımlara sağlanan istisnalar ve uygulayıcı kuruluşlar …..14
Tablo 2.3. KOSGEB tarafından sağlanan destekler …….....16
Tablo 2.4. Çeşitli ülkelerde KOBİ'ler ile ilgili göstergeler …….....17
Tablo 2.5. Organize Sanayi Bölgelerine (OSB) Tanınan Muafiyetler …….....19
Tablo 2.6. KSS'ye Tanınan Muafiyetler …….....…….....20
Tablo 2.7. İhracata Yönelik Devlet Teşvikleri ve Uygulayıcı Kuruluşlar 21
Tablo 2.8. Düzey 2 Bölgesindeki Kalkınma Ajansları 22
Tablo 2.9. Büyük Yatırım Projeleri İçin Belirlenen Sektörlerde Desteklenecek Yatırım Tutarlar 24
Tablo 2.10. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasına Göre Dört Gruba Ayrılmış Bölgeler 26
Tablo 2.11. Bölgelere Uygulanan Teşviklerin Dağılımı 29
Tablo 2.12. Yatırım Teşvik Belge Sayısının Yüzde(%) Değişimi 34
Tablo 2.13. 2004-2008 Yılları Arası Bölgelerin Toplam Yatırım Tutarı İçindeki Yüzdesel(%) Değeri 35
Tablo 2.14. YTB'nin Sektörel Dağılımı (%) 36
Tablo 2.15. 2002 -2007 arası Türkiye'de En Fazla Teşvik Belgesi Kullanan İlk On İl ….38
Tablo 2.16. 2004-2008 Yılları Kalkınmada Öncelikli Yöreler İtibariyle Dağılımı …...40
Tablo 2.17. 2004-2008 Yılları Arası Yatırım Teşvik Belgelerinin Mahiyetlerine Göre Dağılımı 41
Tablo 3.1. İmalat Sanayi Durumu (2005 yılı) 62
Tablo 3.2. Diyarbakır'da KOBİ Teşvik Belgeli Yatırımlar 64
Tablo 3.3. Gap Eylem Planı Finansman Tablosu 66
Tablo 3.4. Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi 68
Tablo 3.5. İhracat Durumu ve İhracat Yapılan Ülkeler 70
Tablo 3.6. İhracatçı Firmaların İllere Göre Dağılımı (*1000$) 73
Tablo 3.7. Ankete Katılan Firmaların Sektörel Dağılımı 76
Tablo 3.8. Ankete Katılan Firmaların Türü ve Çalışan Sayıları 77
Tablo 3.9. Ankete Katılan Firmaların Kuruluş Yılları 77
Tablo 3.10. Firma Sahiplerinin Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Durumuna Göre Dağılımları 78

Tablo 3.11. İşletme Kurma Nedenleri 79
Tablo 3.12. Ankete Katılan Firmaların Kuruluş Yeriyle İlgili Sorunları …….79
Tablo 3.13. Ankete Katılan Firmaların Kuruluşta Karşılaştıkları Finansman Sorunları …….80
Tablo 3.14. Ankete Katılan Firmaların Kapasite Kullanım Oranları 81
Tablo 3.15. Ankete Katılan Firmaların İhracat Yapma Oranı 81
Tablo 3.16. Ankete Katılan Firmaların İhracat Yapmama Nedenleri ……82
Tablo 3.17. Ankete Katılan Firmaların Teşviklerden Yararlanma Oranları ……..…82
Tablo 3.18. Ankete Katılan Firmaların Yararlandıkları Teşvik Türleri 83
Tablo 3.19. Yatırım Teşvik ve Uygulamaları Hakkındaki Bilgilere Ulaşma Noktaları 84
Tablo 3.20. Yatırım Teşvik ve Uygulamalarından Hangi Yolla Bilgilendirilmek İstiyorsunuz 84
Tablo 3.21. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Teşviklerinden Yararlanmama Sebepleri 85
Tablo 3.22. Ekonomik Gidişatın Ankete Katılan Firmaların Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi 86
Tablo 3.23. Ankete Katılan Firmaların Yeni Yatırım Planları 86
Tablo 3.24. Ankete Katılan Firmaların Planlanan Yatırım Alanları 87
Tablo 3.25. Ankete Katılan Firmaların Diyarbakır'a Yatırım Yapma Nedenleri ……87
Tablo 3.26. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Yaparken Karşılaştığı Güçlükler ……88
Tablo 3.27. Ankete Katılan Firmaların Diyarbakır' a Yatırım Yapmama Nedenleri.…89
Tablo 3.28. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Yatırımların Başlaması İçin Mevcut Yatırım Teşviklerinin Önem Dereceleri.....90
Tablo 3.29. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Mevcut Yatırımların Geliştirilmesi İçin Mevcut Yatırım Teşviklerinin Önem Dereceleri 91
Tablo 3.30. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Yeni Yatırımların Güneydoğu Anadolu Bölgesine Çekilebilmesi İçin Mevcut Yatırım Teşviklerinin Önem Derecesi 91
Tablo 3.31. Ankete Katılan Güneydoğu Anadolu Ticaret ve Sanayi Odalarının Yeni Teşvik Yasası Uygulamaları İle İlgili Görüşleri 93
Tablo 3.32. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Tekstil Eylem Planı ve Yeni Yatırım Teşviklerinin Güneydoğu Anadolu Bölgesine Yatırım Yaptırma Etkileri 94

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1. 2002-2006 Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı ……..…37

Grafik 3.1. Diyarbakır Sanayi'nin Sektörel Dağılımı ……...……62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamalarına Göre Bulunduğu Bölgeler ……26
Şekil 2.2. Teşvik Kanunlarını Karşılaştırma……..28

GİRİŞ

Bir ülkenin sosyal ve ekonomik refahının sağlanmasında, bölgesel sorunların çözülmesinde devlet müdahalesi gerekmekte ve devletin müdahale araçlarından biri olan teşvikler ile sosyal devlet anlayışı büyük önem kazanmaktadır. Bu nedenle teşvikler, ekonomide büyüme ve istikrar sağlama, istihdam yaratma gibi ekonomik amaçların yanında bölgesel gelişmişlik farklılıklarından dolayı ortaya çıkan sorunlara da çözüm getirme amacıyla da dikkati çekmektedir.

Küreselleşmenin getirdiği ekonomik krizler ve rekabet ortamları, gelişmiş ülkelerde devletin kalkınma politikaları uygulayarak olumlu sonuçlar alması, gelişmekte olan ülkelerde de devletin ekonomiye müdahale etme derecesine pozitif yönde etkide bulunmuştur. Ülke kalkınmasında, bölgesel potansiyellerin en iyi şekilde değerlendirilmesi, mevcut kaynakların verimli ve gerçekçi kullanımı, bunlara dayalı olarak küçük ve orta ölçekli sanayinin yurtiçinde yaygınlaştırılması, desteklenmesi ve geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Özellikle Türkiye'de yaşanan istihdam sorunu, ekonomide ki istikrarsızlık ve bölgelerarası dengesizlik problemleri yatırım teşviklerinin uygulanmasını gerekli kılmakta ve bu nedenle ülkedeki yatırım potansiyelini değerlendirebilmek ve yatırım yapılmasını destekleyebilmek amacıyla tevsik araçlarından sürekli olarak faydalanmak gerekmektedir.

Bu doğrultuda ülkemizde oluşturulan teşviklerin başlıca veriliş amaçlarının; yabancı yatırımcılar için uygun ortam oluşturmak, yüksek teknolojiye dayalı modern sanayiyi geliştirmek için firmaların Ar-Ge, insan kaynakları, kalite yönetim deparmantlarının kurulmasını ve geliştirilmesi sağlamak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak, işsizliği azaltmak, bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, kıt kaynakların verimli kullanımını sağlamak v.b. olduğu görülmektedir. Böylelikle devlet tarafından yatırımlara sağlanan teşvik tedbirleri ile yatırımcıların maliyetlerinin düşürülmesi ve kalkınma sağlanması düşünülen bölge ve sektörlere yatırımların yönlendirilmesi sağlanmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan istihdam sorunu ve bölgesel gelişmişlik farkı ülkemizdeki diğer bölgelerle karşılaştırıldığında desteklenmesi gereken en önemli bölgelerimizden biri olduğu görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en büyük illerinden biri olan Diyarbakır ilinde yatırım teşviklerinin yatırım kararları

üzerindeki etkisi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ticaret ve Sanayi Odalarının teşviklere bakış açısı yönünden spesifik bir çalışmanın olmaması nedeniyle bu çalışma yapılmıştır. Böylelikle bölgedeki yatırımcıların ve Ticaret ve Sanayi Odalarının teşviklere bakış açısını ve teşviklerin bölge ekonomisi üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde yer alan yatırım teşvikleri ve uygulamalarının değerlendirilmesi amacını da içeren bu çalışmanın birinci bölümünde genel olarak yatırımlar ve yatırım çeşitleri anlatılmakta, ikinci bölümünde ise genel olarak teşviklerin tanımı, yatırım kararları üzerindeki önemi ile ülkemizde mevcut uygulanan teşvik tedbirleri ve yeni teşvik yasasına değinilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği yolunda çalışmaları olan ülkemizin AB teşvikleri ve KOBİ politikalarının, ülkemizde uygulanan KOBİ politikalarımız ile uyumu araştırılmıştır. Teşvikler ve bölgesel kalkınmaya yönelik literatürdeki çalışmalara da bölümün sonunda yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise bir araştırma yapılarak Diyarbakır imalat sanayide faaliyet gösteren firmaların ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan Ticaret ve Sanayi Odalarının teşviklerle ilgili görüşlerinin tespit edilmesi amaçlı anket çalışmaları yapılmıştır. Firmalar ile Ticaret ve Sanayi Odalarının teşviklerle ilgili beklentileri karşılaştırılarak her iki tarafın bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak elde edilen sonuçlar yorumlanmış, ayrıca elde edilen sonuçlar doğrultusunda Güneydoğu Anadolu bölgesinde ve Diyarbakır ilinde teşvik uygulamalarının daha verimli olabilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

GENEL OLARAK YATIRIMLAR VE YATIRIM ÇEŞİTLERİ

Çalışmanın bu bölümünde ülkelerin ekonomilerine yön veren en önemli etkenlerden biri olan yatırımlar, ayrıntılı bir biçimde ele alınıp, farklı bakış açılarıyla tanımlanmakta ve yatırımcıların, yatırım kararlarını ve politikalarının belirlenmesinde yararlanılan yatırım türleri değerlendirilmektedir.

1.1. Yatırım Kavramı

"Yatırım" kavramı gerek genel olarak gerek makro ekonomi açısından gerekse işletme açısından değişik anlamlar taşımaktadır. Bu başlık altında yatırım kavramının farklı açılarından tanımlanması yer almaktadır.

1.1.1. Genel Olarak Yatırım Kavramı

Yatırım kavramı genel olarak ekonomik verilerin kar amaçlı bir işe yönlendirilerek değerlendirilmesi olarak tanımlamak mümkündür. Bir şahsın parasını bankaya yatırması ya da hisse senedi, tahvil veya gayrimenkul satın alması gibi.

Geleneksel anlamda "Yatırım", sonraki dönemlerde elde edilebilecek karları ve yaşamı güvence altına almak için fonların belirli alanlarda harcanmasıdır (Büker ve Aşıkoğlu,1993).İnsanların gelecekte fayda ya da gelir getireceğini tahmin ettikleri varlıkları bugünden sahiplenmeleri yatırım kavramının içerisindeki geleceğe yönelik beklentiden kaynaklanmaktadır (İnce,2008). Bu nedenle kişilerin yatırımlarının en büyük kaynağını tasarruflar oluşturmaktadır.

1.1.2. Ekonomi Bilimi Açısından Yatırım

Ekonomi biliminde "Yatırım", milli servette meydana gelen net artış olarak belirlenmektedir.Nitekim bir yıl içinde üretilen bütün malların tüketilmeyen kısmı "Tasarruf" veya "Yatırım" olarak adlandırılmaktadır (Uslu ve Önal,2007). Makro ekonomi çerçevesinde bakıldığında yatırım olarak reel yatırımlar önemli olmakla birlikte reel yatırımlar bir ekonomide belirli bir dönemde üretim araçlarına yapılan ilaveler şeklinde de tanımlanmaktadır (Emiroğlu,2004). Üretim sonucu oluşacak mallar

yatırım malları olacağından, yatırım mallarını oluşturmak için yapılan tüm gider ve harcamalar da yatırım olarak nitelendirilmektedir.

1.1.3. İşletme Açısından Yatırım

İşletme açısından "Yatırım", işletmeye uzun vadeli gelir sağlayacak her türlü giderdir. Bu nitelendirmeye göre teşebbüs faaliyetlerinin yürütülebilmesi için zorunlu olan arazi, bina, materyal, araç ve gereçler gibi sürekli kullanma vasıtalarının tedariki için yapılan harcamalar yatırım kapsamına girer.

Kısacası işletmeler açısından yatırım, nakdi değerlerin üretim amacıyla binalar, makineler gibi sabit varlıklara dönüştürülmesidir (Uslu ve Önal,2007).

1.2. Yatırım Çeşitleri

Yatırımcı, yatırıma karar vermeden önce ve yatırım politikasının tespit edilmesi sırasında yatırım türlerini göz önünde bulundurmak ve mevcut finansman araç ve olanaklarını dikkate alarak hareket tarzını belirlemek zorundadır (Uslu ve Önal,2007). Yatırım türlerini ise aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür.

1.2.1.Üretime İlişkin Yatırımlar

Üretime ilişkin yatırımları, yeni yatırımlar, yenileme(yerine koyma) yatırımları, genişletme(tevsi) yatırımları, rasyonelleştirme (modernleştirme-çağdaşlaştırma) yatırımları ve stratejik yatırımlar şeklinde ayırmak mümkündür (Akgüç,1994).

a. Yeni Yatırımlar: Mal veya hizmet üretmek amacıyla yeni bir faaliyet alanının kurulması için yapılacak olan harcamalardır.

b. Yenileme(Yerine Koyma-İdame) Yatırımları: Belirli bir amaca, mal veya hizmet üretmek suretiyle ulaşmayı düşünen müteşebbislerin yatırımlarını daha önce yapmış bulunduğu, fakat çalışma sonucu eskimiş ve yıpranmış alet, makine ve tesislerin yenilenmesi için yapılan harcamalara denir.

Toplam yatırım tutarından aşınma ve yıpranmaları karşılamak için yapılan yenileme yatırımlarının çıkarılması sonucu ortaya çıkan yatırım tutarı ise ‘’Net Yatırım’’ olarak ifade edilir (Manisalı ,1980).

c. Genişleme(Tevsi) Yatırımları: Mevcut üretim kapasitesini arttırmak veya yeni bir ek üretim potansiyeli yaratmak amacı ile yapılan harcamalara denir.

d. Rasyonelleştirme (Modernleştirme, Çağdaşlaştırma) Yatırımları: İşletmenin yapacağı en az harcama ve maliyet ile maksimum verimlilik ve karın elde edilmesi amaçlanır. Yapılan en düşük harcama ile üretimin artırılarak kaliteli ürün ve hizmet oluşturarak piyasada hem rekabet gücünü arttırmak hem de kar marjının arttırılması için yapılan harcamalardır.

e. Stratejik Yatırım: Rekabet ve teknolojik gelişmeler karşısında işletmenin karşılaşacağı riskleri azaltmak ve işletmenin gelişimini sağlamak amacıyla yapılan yatırımlardır. Bu yatırımlar işletmeyi koruyucu ve geliştirici şekilde olabilir.

1.2.2. Uyarılmış ve Otonom Yatırımlar

Milli gelirdeki artışa bağlı olarak artan toplam talebi karşılamak için firmaların yapıkları fabrika, makine ve teçhizat yatırımlarına uyarılmış yatırımlar denir. Örneğin bir müteşebbisin,tüketim ve satış miktarlarında meydana gelen artışa ayak uydurmak için mevcut makinelere ilave olarak bir yenisi satın alması uyarılmış yatırımlarıdır.

Otonom yatırımlar ise milli gelirdeki ve toplam talep düzeyindeki değişikliklerden etkilenmeyen yatırımlardır. Otonom yatırımlar bağımsız yatırım olarak da adlandırılmaktadır (Uslu ve Önal,2007).Başka bir deyişle milli gelirdeki ve gerekse buna bağlı olarak talep miktarındaki değişikliklerden bağımsız olarak yapılan yatırımlardır. Gelişmekte olan bölgeleri kalkındırmak için devletin yol, baraj, su yapması bu tür yatırımlardır.

1.2.3. Reel ve Mali Yatırım

Ekonomide yeni üretim kapasiteleri meydana getirmeye yönelmiş olan yatırımlara Reel Yatırım denir. Milli ekonomi açısından önemli olan reel yatırımlardır.

Gelir sağlayan tahvil, hisse senedi ve hazine bonosu gibi menkul kıymetlerin alınması şeklinde yapılan yatırımlar Mali Yatırımlardır. Başka bir deyişle gelir getirmeyen likit varlıkların likiditesinin azaltılarak gelir getirir duruma dönüştürülmesi için yapılan yatırımlar Mali(finansal) Yatırımlar sayılır (Uslu ve Önal,2007).

1.2.4. Özel Sektör ve Kamu Yatırımları

Özel yatırımlar, kar amacı ile yapılan yatırım harcamalardır. Bu nedenle herhangi bir ekonomik kriz döneminde özel yatırım harcamaları tam istihdamı karşılama yönünden eksik kalacağı söylenebilir. Bu durumda devlet özel yatırımları teşvik amacı ile para ve maliye politikaları araçlarını kullanarak yatırımcıların beklentisini pozitif yönde etkilemeye çalışır.

Kamu yatırımı ise devlet aracılığıyla kontrol ve fayda maliyet analizleri çerçevesinde sosyal ve ekonomik değerlendirmelere konu olan yatırımlardır (Uslu ve Önal,2007).

1.2.5. Altyapı ve Üst Yapı Yatırımları

Üretime direkt katkısı olmayan fakat üretime katkıda bulunan tesislerin verimini arttırmaya yönelik yatırımlara alt-yapı yatırımları denir. Bu yatırımlar, yol, köprü, baraj, okul, su kanalı vb. yatırımlardır. Alt yapı yatırımlarının amacı gelir getirmek olmadığından genellikle devlet tarafından yapılır. Üst yapı yatırımları ise gelir getirmek amacıyla yapılan ve üretime doğrudan katkıda bulunan yatırımlardır. Genellikle özel sektör tarafından yapılan yatırımlardır (Acar,1999).

1.3. Yatırım Kararlarının Amaçları Ve Önemi

Son yıllarda yaşanan küreselleşme ile yatırımcılar gelecekteki yatırım politikalarının başarısı için öncelikle bu politikaların alt yapılarının çok güçlü oluşturulmasını sağlamalıdırlar. Bu amaç doğrultusunda alınacak yatırım kararlarının doğru alınması gerekmektedir.

1.3.1.Yatırım Kararlarının Amaçları

Devlet ve özel kesim tarafından yapılan yatırımlar bir amaç doğrultusunda yapılmaktadır. Bu amaçlar kıt olan ekonomik kaynakların doğru yatırım kararları ile verimli alanlara yönlendirilmesini sağlamaktır. Genel olarak yatırımların amaçları genellikle şu gruplar altında toplanabilir;

1.3.1.1. Kanun Veya Toplu Sözleşmeler Gereği Yapılmak Zorunda Olunan Yatırımlar

Firmaların yasa hükümleri ve toplu sözleşmeler gereği yapmak zorunda oldukları harcamalardır. Bu yatırımlar çalışanları koruma ve işverenin sorumluluklarını yerine getirmesi amaçlı yapılan yatırımlardır. Yapılmadığı takdirde yasa gereği zorunlu olduğundan belli çerçevede yaptırımlar uygulanır. Örnek olarak işyerlerinde güvenliğin sağlanması gibi yasa gereği yapılması gereken bir yatırımdır. Amaç bir yandan kar elde etmek diğer taraftan toplumsal faydayı artırmak ve toplam refah seviyesini yükseltmektir.

1.3.1.2. Genel Olarak Verimliliği Arttırmaya Yönelik Yatırımlar

İşletmelerin yatırım kapasitesinde artış veya sürekliliğin sağlanması ve gelecekte belli bir zaman sürecinde gerçekleşmesi beklenen karları elde etmek amacıyla kıt kaynakların üretime tahsis edilmesi şeklinde yapılan yatırımlardır (Aşıkoğlu, 1988: 9). Günümüzün hızla gelişen teknolojileri çerçevesinde, ekonomik ömrü ne kadar zamanda dolacağı kestirilemeyen üretim tekniklerine yatırım yapılmasıdır (Mazlum-Yücel-Tekeoğlu, 1990: 2).

1.3.1.3. Kâr Sağlama Amacına Yönelik Yatırımlar

Genelde yatırımcıların kar elde etmek amacıyla yaptıkları yatırımlardır. Girişimci yatırım yaparken öncelikle yatırım yapabileceği alanlar arasında en yüksek kar geliri sağlayacak alanı araştırır. Kendisine en yüksek kar getiren alanı belirledikten sonra yatırım maliyetleri üstlenerek yatırım kararı alır. Bu nedenle kısa zamanda yatırımların maliyetleri karşılayıp, firmanın büyümesinde gerekli olan kar maksimizasyonuna önem vermektedirler.

1.3.1.4. Yatırımda Diğer Amaçlar

Yatırımların, bir firmanın kar elde etmek, yasa gereği yapılması gereken yatırımlar olması veya işletmenin/işletme çalışanın genel olarak verimliliğinin artırılması amacıyla yapılmasının yanında firmanın pazar içindeki rekabet gücünü arttırılması, istihdam alanları yaratılması, toplum içinde saygınlık ve itibar kazanılması, emniyet, bağımsızlık, toplumsal çevreye duyarlılık amaçlarıyla da yapılır.

1.3.2. Yatırım Kararlarının Önemi

Yatırım politikasını, işletme için önemli kılan üç temel neden vardır. Bunlar; yatırımların uzun süreli olması, maliyetli olması ve sermaye fonlarının yetersiz olmasıdır.

1.3.2.1. Yatırımların Uzun Süreli Olması

Yatırımlar işletmelerin karlılıklarını ve sürekliliğini etkileyen sermaye harcamalarıdır. Bu yüzden işletmeler hatalı yatırım kararlarından dolayı, uzun süre ekonomik olmayan üretim faaliyetinde bulunmuş, pazar olanaklarını yitirmiş ve yapılan sermaye harcamalarını getirisi olmayan alanlara yönlendirmiş olacaklardır. Nitekim alınan kararlardan dönüş, çoğu hallerde, belirli bir zararı göze almakla mümkün olabilmekte bu da işletmenin riskini artırmaktadır (Uslu ve Önal,2007).

1.3.2.2. Yatırımların Maliyet Yapısı

Yatırım kararı alınırken firmaların faaliyet hareketlerinden etkilenmeyen sabit yatırım maliyetlerine oluşmaktadır. Sabit yatırım maliyetlerinde bir hareketsizlik söz konusu olmakta ve gelecek dönemleri ilgilendiren kararlarla ilgili bulunmaktadır. Örneğin bir işletme sabit değerlere aşırı ölçüde yatırım yapar ve gereksiz bir finansman altına girerse rantabilitesi azalır ve olumsuz sonuçlarla karşılaşılabilir (Uslu ve Önal,2007). Bu nedenle yatırım kararları alınırken, yatırımın büyük zararlara neden olmaması için maliyetleri göz önünde bulundurmak gerekir.

1.3.2.3. Sermaye Fonlarının Kıt Olması

Üretim faktörlerinden biri olan sermaye, kıt bir kaynaktır. Sermayenin kıt olması dünya ekonomisinde olduğu kadar ülke ve işletme ekonomileri açısından da önemli bir faktördür (Uslu ve Önal,2007). Bu nedenle yatırım kararı alınırken yatırım tutarının da doğru olarak hesaplanması gerekmektedir. Yapılan yanlış hesaplamalar, yatırımcıları finansal açıdan etkileyeceği gibi yapılan yatırımdan vazgeçilmesine hatta şirketlerin kapatılmasına kadar varan büyük riskler taşımaktadır.

2. BÖLÜM

GENEL OLARAK YATIRIM TEŞVİKLERİ, TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN İNCELENMESİ

Gerek refah düzeyinin yükseltilmesi gerekse bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi amacıyla uygulanan ekonomik politika araçları içerisinde yer alan teşvikler ile yatırımcıların katlanacağı yatırım maliyetlerini düşürülmesi, yatırımdan elde edeceği karlılığın arttırılması, yatırımın daha cazip olduğu bir ortam yaratılması hedeflenmektedir. Böylelikle devlet kendi imkânları ile yapamadığı bir çok yatırımı özel sektör imkanları ile ihtiyaç duyulan bölgelere yapılmasını sağlamaktadır.

2.1. Teşvik Kavramı

Ülkelerin refah düzeyini yükseltmek amacıyla kaynakların belirlenen stratejilerle verimli alanlara yönlendirilmesini sağlamak için kullanılan politik yöntemlerden biri de teşviklerdir. Gelişmekte olan ülkelerin teşvik uygulamalarına gerek duymalarında başlıca şu gerekçeler ileri sürülmektedir; ekonomik kalkınma, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması, uluslar arası rekabet gücü kazanma, verimlilik artışı, istihdam imkânlarını genişletme, teknoloji transferi, ihracatı arttırmak, sanayileşme ve yabancı sermaye çekme gibi amaçlardır (Duran,2003).

Teşvik kavramının özelliklerini daha iyi anlamak için bu özellikleri incelemekte yarar vardır. Bu özellikleri altı ana maddede saymak mümkündür (Duran,2003);

1. Teşvikler, devlet tarafından verilir. Teşvikler, genellikle özel kesime verilmekte birlikte kamu teşebbüslerinde de verilebilmektedir.
2. Teşvikler, devlete bir maliyet yükler. Bu nakdi teşviklerde ucuz kredi ve hibeler yoluyla yapılan transferler nedeniyle kamu fonlarının azalmasından kaynaklanacağı gibi vergisel teşviklerde tahakkuk etmiş veya gelecekte tahakkuk edecek bir devlet gelirinin bağışlanmasından kaynaklanan gelir azalması şeklinde de olabilir.
3. Teşvikler, devlet açısından gelir kaybı veya fon azalmasında neden olurken, firmalar açısından bir "Yarar" ifade eder.

4. Teşvikler, yatırımın; mahiyetini, bölgesini, sektörünü, büyüklüğünü ve zamanlamasını etkilemek amacına dönük olarak kullanılır.
5. Teşvikler, dolaylı ve dolaysız olarak verilebilir.
6. Teşvikler, açık veya gizli olabilir.

Yatırım teşviklerinin genel bir tanımı OECD tarafından da yapılmıştır. Bu tanıma göre; Yatırım Teşvikleri, "Bir yatırımın maliyetini veya potansiyel karını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleridir."

2.2. Teşviğin Amaçları

Teşvik uygulamaları, ülkelerin benimsedikleri ekonomi politikalarına ve gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş olan ülkelerde teşvikler, genellikle görece geri kalmış bölgeleri kalkındırmak, teknolojik gelişmeyi devam ettirmek, bazı faaliyetlerde verimliliği arttırmak ve işsizliği azaltmak için uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin teşvik uygulamalarına gereksinim duymalarındaki nedenler ise; ekonomik kalkınma, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması, uluslar arası rekabet gücü kazanma, verimlilik artışı, istihdam imkânlarını genişletme, teknoloji transferi, ihracatı arttırma, sanayileşme ve yabancı sermaye çekme gibi amaçlardır. Aşağıda teşvikin amaçları kısaca incelenmiştir (Duran,1998).

2.2.1. Bölgesel Kalkınmayı Sağlamak

Bölgesel destek amaçlı teşvikler, ağırlıklı olarak geri kalmış bölgelere yeni yatırımların çekilmesini hedeflemektedir. Bölgesel amaçlı teşviklerin sebepleri daha çok, bölgenin coğrafi konumu, ulaşım imkânları, altyapı, eğitim durumu ve diğer sosyal olumsuzlukların bölge ekonomisi üzerinde yarattığı haksız rekabetin giderilmesidir (Çiloğlu,2000).

2.2.2. Sanayileşmek ve Teknolojide İlerlemek

Teknolojik ilerlemeler günümüzde ülkelerin uluslar arası rekabet gücünü etkileyen önemli unsurlardan biridir.

Ekonomik ve sosyal sorunların çözümü amacıyla devlet desteği ile uygulanan teşvikler, sosyal devlet anlayışının gelişmesi açısından çok önemlidir. Ekonomik istikrar, büyüme gibi ekonomik amaçlarla birlikte bölgesel dengesizlikler, göç, çevre gibi sosyal amaçlar içermektedir.

2.2.3. İstihdamı Artırmak

Yapılan yatırımlar ile ülkedeki işsizler içinde iş imkânı doğmaktadır. Bu nedenle devlet, yatırımları teşvik amaçlı yaptığı düzenlemelerde aynı zamanda istihdamı artırma politikasını da gerçekleştirmektedir.

2.3. Teşviklerin Yatırım Kararlarına Ve Bölgesel Kalkınmaya Etkileri

Sanayileşme hareketleriyle kalkınma süreci içine giren ülkelerde, yatırımların hangi bölgelerde ve sektörlerde yapılacağı temelde piyasa mekanizmasına bırakılmakla birlikte, kalkınmanın ülkenin her yerinde, aynı zamanda, aynı hızda başlamaması nedeniyle bölgeler arasında ortaya çıkan dengesizlikler, devletin dengesiz dağılan ekonomik faaliyetlere müdahalesini gerektirmektedir (Bozdoğan,2006). Bu amaçla devlet gücüyle uygulanan teşvik politikalarının yatırım kararı üzerindeki etkisi herkes tarafından kabul görmektedir. Bu etkinlik sermayenin düşük maliyetle elde edilmesi durumunda daha yoğun kullanılacağı varsayımına dayanır (Duran,2003). Yatırımlarda düşük maliyet olgusu ile yararlanabilecek teşvikler doğrultusunda alınacak kararlar ile bölgesel eşitsizliği gidermek ve bölgesel kalkınmada yararlı olmak teşviklerin verilmesinin ana nedenlerinden biridir. Özellikle ülkemizde bölgesel kalkınmaya en çok ihtiyaç duyulan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde teşviklerin yatırım kararları üzerindeki olumlu etkilerini artırabilmek amaçlanmaktadır.

Öncelikle teşviklerin yatırım kararları üzerindeki önemini ele aldığımızda, yatırım kararları üzerinde etkili olan teşviklerin avantajları, yatırımın maliyetini düşürmek, yatırım için ihtiyaç duyulan finansman ihtiyacını hafifletmek, yatırım maliyetlerinin düşürülerek yatırımın karlılığını arttırmaktır (Duran,1998). Böylelikle yatırım ortamının daha cazip bir ortam olması amaçlanmaktadır. Bunun sonucunda devlet kendi olanaklarıyla yatırım yapamadığı ve yatırım ihtiyacı duyulan bölgelerde özel sektör olanaklarıyla yatırım yapılmasını sağlayacaktır.

Ülkemizde gelişmekte olan bölgelerde üretimin ve yatırımın arttırılması, ekonomik faaliyetlerin canlandırılması, rekabet güçlerinin arttırılması ve gelişme açıklarının kapatılması, bu bölgelerin, süreç içinde gelişmiş olan bölgelerle eşit koşullarda rekabet etmelerinin sağlanmasında ön koşul niteliğindedir. Bu bölgelerde üretim ve yatırımın artışına yönelik yeni ekonomik faaliyetlerin yaratılması açısından önem taşımaktadır (Bozdoğan,2006). Yatırımlara uygulanan teşviklerle birlikte yeni yatırım ortamlarının yaratılması ve mevcut yatırım ortamlarının iyileştirilmesi ile birlikte gelişmekte olan bölgelerde kalkınmaya ve gelişmeye yönelik amaçlar sağlanmış olacaktır.

2.4. Genel Olarak Türkiye'de Yatırım Teşvikleri

Yatırımlarda devlet teşvikleriyle bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi, istihdam yaratılması ve uluslar arası rekabet gücünün arttırılması hedeflenirken bu kapsamda hazırlanan kalkınma planları ve yıllık programlar ile uluslar arası normlara uygun olarak tasarrufların, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu kapsamda sağlanan devlet tarafından sağlanan mevcut teşvikler ve günümüzde uygulanmaya başlanması düşünülen yeni teşvik yasası alt başlıklar halinde açıklanmıştır.

2.4.1. Mevcut Devlet Yatırım Teşvikleri

Yatırımlara, istihdama ve ekonomide önemli bir yeri olan KOBİ'lere yönelik uygulanabilirliği olan teşvikler aşağıdaki alt başlıklarda ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

2.4.1.1. Yatırım ve İstihdamın Teşviki (2004/5084 Sayılı Kanun)

6 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5084 sayılı kanun ile kişi başına gelirin 1500 ABD dolarından daha düşük olan illerde geçerli olmak üzere; vergi ve sigorta pirimi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek sureti ile yatırım ve istihdam imkânlarının arttırılması amaçlanmaktadır. Süresi 31/12/2008 tarihinde bitmiş olup 5350 sayılı kanunla tarihinin uzatılması kararı alınmıştır.Bu kanun ile oluşturulan imkânlardan faydalanabilmek için

yatırımlarda teşvik belgesi alma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu şartlar çerçevesinde sağlanan destek ve indirimler tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2.1. 5084 Sayılı Kanun Çerçevesinde Uygulanan Teşvikler

Teşvik Türü	OSB ve Endüstri Bölgelerindeki İşyerleri	Diğer İşletmeler	Uygulama Süresi
Gelir Vergisi Stopajı	%100	%80	31.12.2009'a Kadar
	Fiilen çalışan işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisi		
Sigorta Primi İşveren Payı	%100	%80	31.12.2009'a Kadar
	Fiilen çalışan işçilerin sigorta primlerindeki işveren payı gelir vergisi		
Enerji desteği	%20-50	%20-40	31.12.2009'a Kadar
	En az 10 işçi çalıştırmak şartıyla destekten yararlanabilmekte, işçi sayısının artmasına paralel olarak enerji destek oranı da artmaktadır.		
Bedelsiz yatırım yeri tahsisi	En az 10 kişilik istihdamı öngörmek kaydıyla, OSB'ler ile diğer kamu arazi/arsalarında		3 yıl

Kaynak: *Adıyaman Ticaret Ve Sanayi Odası Verilerinden Tarafımızca Düzenlenmiştir.*

2.4.1.2. Teşvik Belgeli Yatırımlar (2002/4367 Sayılı Karar)

Yatırımların desteklenmesi ile birlikte bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi istihdam oluşturulması uluslar arası rekabet gücünün arttırılması, tasarrufları katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Yatırımın teşvik kapsamına alınabilmesi için kalkınmada öncelikli yörelerde asgari sabit yatırım tutarının 200 bin TL, diğer yörelerde ise 400 bin TL olması gerekmektedir. Bu şartlar çerçevesinde sağlanan istisnalar ve uygulayıcı kuruluşlar tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2.2. Teşvik Belgeli Yatırımlara Sağlanan İstisnalar Ve Uygulayıcı Kuruluşlar

Destek Unsurları	Uygulayıcı Kuruluş	Yararlanıcılar
a- Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstinası	Gümrük Müsteşarlığı	Teşvik belgeli yatırımcılar
c- Katma Değer Vergisi İstisnası	Maliye Bakanlığı	Teşvik belgeli yatırımcılar
d- Vergi, Resim ve Harç İstisnası	Maliye Bakanlığı, kredi kullandıran bankalar	Teşvik belgeli yatırımcılar
e- Bütçe Kaynaklı Kredi Tahsisi	Hazine Müsteşarlığı, Kalkınma Bank.,T.C. Halk Bank.,T.C.Ziraat Bank., T.C.Vakıflar Bank., Türkiye Sanayi Kalkınma Bank.	Teşvik belgeli yatırımcılar

Kaynak: Adıyaman GAP dergisi, Eylül 2004 sayısı, bilgilerinden faydalanılarak tarafımca düzenlenmiştir.

2.4.1.3. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere (KOBİ) Yönelik Teşvikler

Gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik gelişmeyi hızlandırma ve rekabet edilebilme açısından teknolojik gelişmeyi takip edebilme, gelişmiş ülkeler açısından ise her iki kavramı ilerletme ve sürdürme, yeni ve yaratıcı görüşleri uygulamakla mümkün olabilmektedir. Değişim ve gelişim esnekliğine sahip olan, toplumun irili ufaklı her kesimine yayılabilen ve tüm imalat sektörünün büyük bir çoğunluğunu oluşturan KOBİ'ler, bu fonksiyon için en uygun araçlardan biri olarak görülmektedir. Bu bölümde KOBİ'ler hakkında genel bir bilgi, KOBİ teşvik politikasının oluşumu, gerekçeleri ve uygulama sonuçları incelenecektir.

2.4.1.3.1. KOBİ'lerin Tanımlanması

KOBİ tanımlamaları yapılırken birçok çeşitli ülke, işletmelerin; personel sayısını, toplam aktif büyüklüklerini, toplam satışlarını, ortaklık yapısındaki bağımsızlık düzeyini ve pazar payı rakamlarının bir veya birkaçını göz önünde bulundurmaktadır (Müslümov, 2002). Türkiye'deki birçok kuruluş ise çalışan sayısına göre KOBİ tanımlaması yapmaktadır. Örneğin; D.İ.E.'ye göre 1-49 kişi istihdam eden işyerleri

küçük ölçekli, 50-99 kişi istihdam eden işyerleri ise orta ölçekli işyerleridir. Halk Bankasına göre en fazla 250 kişi istihdam eden işletme, KOBİ tanımı içerisinde sayılır. KOBİ'lerin desteklenmesi ve geliştirilmesi için kurulan KOSGEB'in tanımında da "1-50 kişi istihdam eden işletmeler küçük, 51-100 arası kişi istihdam eden işletmeler ise orta ölçekli işletmeler olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa Birliği, KOBİ'leri en fazla 250 işçi çalıştıran, yıllık toplam satışları 27 milyon EURO'nun altında, toplam aktif büyüklüğü 27 milyon EURO' yu aşmayan ve ortaklık yapısında büyük ölçekli bir işletmenin ortaklaşa hareket eden birkaç büyük işletmenin toplam hisse oranının en fazla % 25 olan işletmeler olarak tanımlamıştır (Müslümov, 2002).

2.4.1.3.2.Teşvik Belgeli KOBİ Yatırımları (2000/1822 Sayılı B.K.K)

KOBİ'lerin makine ve teçhizat harcamaları ile hammadde ve işletme malzemesi alımlarının desteklenmesi amacıyla Hazine Müsteşarlığı'nca 950 bin TL' yi aşmayan yatırımlar için KOBİ Teşvik Belgesi düzenlenmektedir. Teşvik belgeli yatırımlara uygulanacak destek unsurları;

- Gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası,
- Katma değer vergisi istisnası,
- Vergi, resim ve harç istisnası,
- Bütçe kaynaklı kredi tahsisidir.

2.4.1.3.3. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Tarafından Sağlanan Destekler

Küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin teknolojik yeniliklere hızlı uyumlarını sağlamak, rekabet edebilme güçlerini arttırmak, ekonomiye katkılarını ve etkinliklerini arttırmak amacıyla kurulmuş olan KOSGEB; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilgili bir kamu kuruluşudur.

KOSGEB tarafından KOBİ'lere sağlanan destekler tabloda detaylandırılan şekilde olup uygulama esasları illerin gelişmişlik düzeyine göre belirlenmektedir.

Tablo 2.3. KOSGEB Tarafından Sağlanan Destekler

• Banka Kredi Destekleri
• Bilişim Destekleri
• Bilgisayar Yazılım Destekleri
• E-ticarete Yönlendirme Destekleri
• Bölgesel Kalkınma Destekleri
• Danışmanlık ve Eğitim Destekleri
• Girişimciliği Geliştirme Destekleri
• Kalite Geliştirme Destekleri
• Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Destekleri
• Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Destekleri
• Uluslar arası İşbirliği Geliştirme Destekleri

Kaynak: *KOSGEB web sitesinden, www.kosgeb.gov.tr, alınan veriler ile tarafımızca düzenlenmiştir.*

2.4.1.3.4. Global ve Yerel Ekonomide KOBİ'lerin Yeri

Global ve yerel ekonomide KOBİ'ler büyük bir önem arz etmektedir. KOBİ tanımlamalarında göz önünde bulundurulan istihdam sayısı, toplam aktif büyüklüğü ve toplam satış büyüklüğü gibi verilerin bir veya birkaçının dikkate alınmasından dolayı farklılık gösterdiğinden KOBİ'lerin ekonomi içindeki yeri de tam olarak bilinmemekle birlikte Tablo 4'de çeşitli ülkelerdeki farklı rakamlar göze çarpmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin KOBİ'lerini incelediğimiz tabloda, işletmelerin tamamına yakının KOBİ'lerden oluştuğu gözlemlenirken KOBİ'lerin devlet teşviklerinden ve kredilerden aldıkları payların birbirinden farklı olduğu gözlemlenmektedir.

Özellikle Türkiye'de kredi payının yetersiz olduğu ve buna bağlı olarak Türkiye'deki KOBİ'lerin üretim, yatırım ve istihdam payındaki orantısızlık KOBİ'lere yeteri kadar önem verilmediğini göstermektedir. KOBİ'lerin yatırımlardaki %6,5'luk payı ve krediler içerisindeki %3-4 civarındaki pay oranları onlara yönelik destek politikalarımızın yetersiz olduğunu göstermektedir.

Tablo 2.4. Çeşitli Ülkelerde KOBİ'ler İle İlgili Göstergeler

KOBİ.lerin	ABD	Alm.	Hin.	Jap.	İng.	G.Kore	Fra.	İta.	Türk.
İşl.İçind.Payı	97,2	99,8	98,6	99,4	96,0	97,8	99,0	97,0	98,8
İstihd.Payı	50,4	64,0	63,2	81,4	36,0	61,9	49,4	56,0	45,6
Yat.Payı	38,0	44,0	27,8	40,0	29,5	35,7	45,0	36,9	6,5
Üret.Payı	36,2	49,0	50,0	52,0	25,1	34,5	54,0	53,0	37,7
İhr.Payı	32,0	31,1	40,0	38,0	22,2	20,2	23,0	-	8
Kred. Pay	42,7	35,0	15,3	50,0	27,2	46,8	48,0	-	3-4

Kaynak: *ATSO, Antalya Sanayi ve Ticaret Odası Dergisi, Sayı: 165, 2001*

KOBİ'lerin diğer işletmelere karşın avantajları şunlardır (Dilik ve Duran,1998);

- Pazar ekonomisi şartlarına kolaylıkla uyum gösterme,
- Esnek yapıları nedeniyle ekonomik dalgalanmaları daha rahatlıkla göğüsleyebilme,
- Düşük öz sermaye ile kurulabilme,
- Yeniliklere kolay uyum gösterebilme,
- Müşterilerle daha yakın ilişki sonucu tüketici tercihlerine çabuk uyum gösterebilme,
- Bürokrasi az olduğundan üretim ve yönetim mekanizmalarının daha hızlı işleyebilmesi.

Diğer işletmelere göre KOBİ'ler tüm ülkelerde farklı desteklerle daha cazip hale getirilmeye çalışılmaktadır. AB ve diğer uluslar arası oluşumlar tarafından da KOBİ'lere oldukça önemli ayrıcılıklar tanınmakta ve KOBİ'ler genel hükümler dışında bırakılabilmektedir

2.4.1.4. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve Küçük Sanayi Sitelerine (KSS) Uygulanan Devlet Yardımları

4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu, OSB'leri **"**Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla; sınırları tasdik edilmiş arazi parçalarının imar planlarındaki oranlar dâhilinde gerekli idari, sosyal ve teknik altyapı alanları ile küçük imalat ve tamirat, ticaret, eğitim ve sağlık alanları, teknoloji geliştirme bölgeleri ile donatılıp

planlı bir şekilde ve belirli sistemler dâhilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleri" olarak tanımlamaktadır.

Türkiye'de 1960 yılında başlayan planlı kalkınma döneminde, sanayinin "lokomotif" sektör olduğu saptanmış ve ekonomik dengenin kurulması, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın birlikte gerçekleştirilmesi, belli bir hızda büyüme ve sanayileşmeye önem verilmesi gibi uzun vadeli hedefler belirlenmiştir. İlk olarak OSB uygulamalarına Dünya Bankası'ndan alınan kredi ile 1962 yılında Bursa OSB kurulması ile başlanmıştır (http://duzceosb.org.tr/).

Daha sonra Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde bir fon oluşturulmuş, devlet bütçesinden fona kaynak aktarılmış ve bu fondan OSB'ler kredilendirilerek, yapımlarına başlanmıştır. OSB'lerin kurulması, o tarihlerde 5 yıllık kalkınma planlarındaki hedefler doğrultusunda Bakanlar Kurulu Kararları ile gerçekleştirilmiştir. Bakanlar Kurulu kararı ile OSB kurulması kararlaştırıldıktan sonra OSB'lerin alt yapı yatırımlarının % 99'u kurulan bu fondan karşılanmıştır. % 1'i ise, OSB'yi kuran ticaret ve sanayi odaları/sanayi odaları veya ticaret odaları ile yerel yönetimler karşılamıştır (Başkent Üniversitesi,2005).

Türkiye'de 2000 yılında çıkan OSB Kanunu ile üç tip OSB kurulabilmektedir. Bunlar (www.kobizirvesi.org.tr),bakanlık kredi desteği ile kurulan OSB'ler,bakanlık kredi desteğinden yaralanmayan OSB'ler,özel OSB'lerdir.

Ayrıca, OSB'ler yatırım konularına göre de, kendi içinde karma ve ihtisas olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. V. Beş Yıllık Kalkınma Planında, ihtisas OSB'lerin kurulması öngörülmüştür. Bugün için, deri, plastik, gıda, mermer, kimya, taşıt araçları yan sanayi, boya-vernik, taş toprak, kömür ve besi-hayvan gibi pek çok ihtisas OSB kurulmuştur.

OSB'lerin içinde üniversite işbirlikleri ile teknopark kurma çalışmaları da başlamıştır. İlk kez, Gebze OSB içinde İsrail -Türk ortaklığı ile iki Türk üniversitesinin de iştiraki ile teknopark kurulmuştur. Üniversite sanayi işbirliği ile teknopark kurulmasının ikinci örneği de, Eskişehir OSB' de gerçekleşmiş, diğer bazı OSB'lerde benzer çalışmalar başlatmıştır. OSB'lerin kuruluş ve işleyiş sürecinde düzenin sağlanması ve yasal bir statüye kavuşturulmaları için düzenlenen OSB Kanunu da bununla birlikte, ancak 2000 yılında çıkarılmıştır.

OSB'lerin Kuruluşunda temel hedef olarak; sanayinin disipline edilmesi, şehrin planlı gelişmesine katkıda bulunulması, birbirini tamamlayıcı ve birbirinin yan ürününü teşvik eden sanayicilerin bir arada ve bir program dâhilinde üretim yapmalarıyla, üretimde verimliliğin ve kar artışının sağlanması, sanayinin az gelişmiş bölgelerde yaygınlaştırılması, tarım alanlarının sanayide kullanılmasının disipline edilmesi, sağlıklı, ucuz, güvenilir bir altyapı ve ortak sosyal tesisler kurulması, müşterek arıtma tesisleri ile çevre kirliliğinin önlenmesi, bölgelerin devlet gözetiminde, kendi organlarınca yönetiminin sağlanması belirlenmiştir (DPT,2003).

Tablo 2.5. Organize Sanayi Bölgelerine (OSB) Tanınan Muafiyetler

Vergi Türü	Organize Sanayi Bölgesi Tüzel Kişiliği	Organize Sanayi Bölgesinde Yer Alan İşletmeler	Açıklama
Ak Vergisi	MUAF (İnşaatın bitiminden itibaren 5 yıl)	MUAF (İnşaatın bitiminden itibaren 5 yıl)	1319 sayılı Kanunun 5/f maddesine göre
Atık Su Bedeli	Atık su arıtma tesisi işletenler MUAF	Atık su Arıtma Tesisi işletmeleri MUAF	4562 sayılı OSB Kanununun 21. Maddesi
Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisi	MUAF (OSB'nin kendi binalarında tüketeceği elektrik için)	MUAF DEĞİL	4562 sayılı OSB ve 2464 sayılı Belediye gelirleri Kanunu.
Katma Değer Vergisi	MUAF (Arsa ve işyeri dışındaki teslimleri ve bölge dışındaki arsa ve işyeri teslimleri KDV'ye tabi)	MUAF DEĞİL	3065 sayılı KDV Kanununun 17/k maddesi uyarınca
Bina İnşaat Harcı ve Yapı Kullanma Harcı	MUAF	MUAF	2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 80. Maddesi
KURUMLAR VERGİSİ	MUAF (OSB'nin esas faaliyetleri dışındaki faaliyetleri nedeniyle elde edeceği gelirleri kurumlar vergisine tabidir.)	MUAF DEĞİL	Kurumlar Vergisi Kanununun 7.maddesine eklenen 25 numaralı bent hükmüne göre
NOT: Fon kaynaklı kredilerin tahsisinde, OSB içinde gerçekleştirilecek yatırımlarda, OSB dışında yapılan yatırımlara verilen kredi oranlarına 10 puan ilave edilmektedir.			

Kaynak: Bilgi için http://www.sanayi.gov.tr adresindeki verilerden yararlanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Küçük Sanayi Sitelerine (KSS) Tanınan Muafiyetler ise aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir.

Tablo 2.6. KSS'ye Tanınan Muafiyetler

Vergi Türü	Küçük Sanayi Siteleri	Açıklama
Emlak Vergisi	Muaf	1319 ve 3365 sayılı Kanunlar
Çevre Temizlik Vergisi	%50 indirimli	2464,3914 sayılı Kanunlar ve 93/5105sayılı B.K.K.
Bina İnşaat Harcı ve Yapı Kullanma İzin Harcı	Muaf	2464 sayılı Kanun

Kaynak: Bilgi için http://www.sanayi.gov.tr verilerinden tarafımızca düzenlenmiştir.

2.4.1.5. Hizmet Destekleri ve Diğer Destekler

Birçok kamu kurum ve kuruluşu tarafından yatırımcılara, yatırım öncesinde, yatırım aşamasında ve işletme faaliyet sürecinde birçok farklı teşvikler verilmektedir. Bu teşvikler kapsamında yatırımcılara, yönlendirmeden, teknoloji seçimine, makine ve teçhizat yardımına kadar birçok konuda destek verilmektedir.

2.4.1.5.1. Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nce Sunulan Hizmetler

Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nce, sanayi potansiyeli ve yatırım alanları araştırmaları, sanayi profilleri, fizibilite etütleri ve yatırımcı rehberi hizmetleri sunulur.

2.4.1.5.2. Türkiye Kalkınma Bankasınca Sunulan Hizmetler

Türkiye Kalkınma Bankası, yatırımcıların finansman desteğine ek olarak "Yöresel Uyum Yatırım Alanları", "Yerel Yatırım Alanları ve Yerel Ekonomik Geliştirme Programı" çalışmaları yapmaktadır.

2.4.1.5.3. İhracata Yönelik Devlet Teşvikleri

Bölgelerarası eşitsizlikten kaynaklanan ekonomik ve sosyal olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına, istihdamın güçlendirilmesine yönelik eğitim olanaklarının oluşturulmasına, öncelikle araştırma ve geliştirme programlarının üretim sisteminin ve teknolojinin sık kullanıldığı sektörlerde uygulanmasına, KOBİ örgütlenmelerine, çevre sorunlarını azaltmak için sanayide yapılanmalara, GATT anlaşma çerçevesinde tarım

ürünlerinin teşvik edilmesine, ürünlerimizin uluslar arası çevrelerde reklam ve pazarlanmasına ilişkin devlet desteklerini kapsamaktadır. İlgili destek, muafiyet ve istisnalar tabloda detaylandırılmıştır.

Tablo 2.7. İhracata Yönelik Devlet Teşvikleri ve Uygulayıcı Kuruluşlar

Destek Türü	**Uygulayan Kuruluşlar**	**Yararlanıcılar**
Çevre maliyetlerinin desteklenmesi,	-Dış Ticaret Müsteşarlığı	-KOBİ'ler
Yurt dışında Milli veya Bireysel düzeyde gerçekleştirilen fuar katılımlarının desteklenmesi,	-Dış Ticaret Müsteşarlığı -İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterlikleri	-Üretici firmalar -Pazarlamacı fir. -Organizatörler
Pazar araştırması desteği,	-Dış Ticaret Müsteşarlığı -İGEME -İKV	-KOBİ'ler -SDŞ -Üretici Dernekleri
Yurt dışında ofis, mağaza açma, işletme ve marka tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi,	-Dış Ticaret Müsteşarlığı -İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterlikleri	-Şirketler -Sek.Dış Tic.Şir. (SDŞ)
Eğitim desteği,	-Dış Ticaret Müsteşarlığı -İGEME	-KOBİ-SDŞ -SDŞ ORT.ŞİR.
İstihdam desteği,	-Dış Ticaret Müsteşarlığı	-Sek.Dış Tic.Şir.
Türk ürünlerinin yurt dışında markalaşması ve Türk malı imajının yerleştirilmesine yönelik faaliyetin desteklenmesi,	-Dış Ticaret Müsteşarlığı -İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterlik.	-İhracatçı Birlikleri -Üretici Birlikleri -Şirketler -Türk moda tasarımcılar -Turquality işleticileri

Kaynak: DTSO verilerinden faydalanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

2.4.1.6. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Türkiye'de bölgesel Kalkınma Ajansı kavramına yönelik ilk çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamıştır. Bu sürecin Türkiye'de başlatılmasındaki amaç, yurtiçinde beklenen yerelliklerin kendi içsel kalkınma dinamiklerinin yanı sıra Avrupa Birliği'ne katılım sürecini hızlandırmaktır (Maç, Nazlı,2006). Kalkınma Ajansları, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmaktadır. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 25.01.2006

tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmiş olup, 08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İlk olarak 6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı" ile Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova ve İzmir ilini kapsayan İzmir bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Bunlarla birlikte 26 adet daha kalkınma ajansı kurulması hedeflenmiştir.

Tablo 2.8. Düzey 2 Bölgesindeki Kalkınma Ajansları

Düzey 2 Bölgesi	Kapsamdaki İller	Merkez
TR10	İstanbul	**İstanbul**
TR52	Karaman, Konya	**Konya**
TR83	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	**Samsun**
TRA1	Bayburt, Erzincan, Erzurum	**Erzurum**
TRB2	Bitlis, Hakkari, Muş, Van	**Van**
TRC1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	**Gaziantep**
TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa	**Diyarbakır**
TRC3	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	**Mardin**

Kaynak: http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/22112008KurulusKararname.doc,2009

Bu amaçla yukarda tabloda da görüldüğü gibi 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, 23 ile hizmet edecek sekiz kalkınma ajansı daha kurulmuştur.

Kalkınma ajansları statü olarak DPT'nin ilgili kuruluları olup idari ve mali özerkliğe sahip, tüzel kişiliği haiz, bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir.

Kalkınma ajanslarının görev ve yetkileri ise (Demirci,2006);

- Fiziki bölge planlarını hazırlamak ya da hazırlatmak,
- Özel sektör, STK ve kamu kesiminin katılımı ile bölge stratejilerini belirlemek,
- İl gelişme planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak,
- Bölge planının uygulanmasını izlemek, değerlendirmek,
- AB fonlarını bölgede merkezi idare ve yerel yönetimler tarafından yürütülen yönetmek, kullanmak ya da kullandırmak,

- Projeleri izlemek, değerlendirmek, raporlamak,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelere finansal yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama ile işletmeler arası örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliğine giderek, destek sağlamak, şeklinde belirtilmektedir.

Kalkınma ajanslarını Organları Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu, Genel Sekreterlik olmak üzere üç organdan oluşur. Ajansların başında bir koordinatör vali bulunmaktadır. Bölgedeki valilikler, belediye başkanları, DPT temsilcisi ve özel sektör temsilcilerini bir araya getiren karar yapılarına sahiptir.

Kalkınma ajanslarının bütçesi Avrupa bölge kalkınma fonlarından elde edilecek kaynaklar başta olmak üzere, özel sermaye ya da kamusal gelirlere dayanan bütçelerden oluşmaktadır.

2.4.2. Türkiye'de Yeni Teşvik Yasası

Yeni teşvik sistemiyle kriz ortamını fırsata çevirmek ve ülkemizin rekabet gücünü artıracak teknoloji ve Ar-Ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlara, sektörel kümelenmeye destek olmak, kalıcı istihdam alanları oluşturmak ve bölgesel gelişmişlik farkını en aza indirecek yatırımları desteklemek amacıyla yürürlüğe konulmuştur.

2.4.2.1. Sektörel Teşvik Sistemi

Yeni yatırım teşvik siteminde 4 bölge ve 12 sektör ayrımı yapılmıştır. Belirlenen 12 sektörler; Kimyasal Madde Ve Ürünlerin İmalatı, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı, Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri, Motorlu Kara Taşıtları İmalatı, Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı, Liman ve Liman Hizmetleri, Elektronik Sanayi, Tıbbi Aletler, Hassas Ve Optik Aletler İmalatı, İlaç İmalatı, Hava ve Uzay Taşıtları İmalatı, Makine İmalatı, Madencilik 'dır. Son teşvik sistemiyle büyük proje yatırımları için belirlenen sektörler için teşvik araçları aşağıdaki gibidir (www.dpt.gov.tr);

- Kurumlar veya gelir vergisi indirimi,
- SSK primi işveren hissesinin belli süre Hazine tarafından karşılanması,
- Az gelişmiş bölgelerde yatırım için kullanılacak kredilerin faizinin bir bölümünün karşılanması,

- Yatırımlara yer tahsis edilmesi
- Makine teçhizat alımlarında KDV istisnasıyla gümrük vergisi muafiyeti bulunmaktadır.

Uygulanacak teşvik araçları ile yüksek teknoloji ve sermaye gerektiren, Türkiye'nin teknoloji ve Ar-Ge kapasitesini artıracak, Türkiye'yi üretim yapısı açısından ileri aşamaya götürecek büyük proje yatırımları için belirlenen sektörlerde, yeni teşvik sistemindeki büyük yatırımlara yönelik uygulamaları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2.9. Büyük Yatırım Projeleri İçin Belirlenen Sektörlerde Desteklenecek Yatırım Tutarlar

Sektörler	**Yatırım Tutarları**
1- Kimyasal Madde Ve Ürünlerin İmalatı	• "ana kimyasal maddelerin imalatı" için asgari 1 milyar TL tutarındaki yatırımlar, • "diğer kimyasal ürünlerin imalatı" için asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar,
2-Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	Asgari 1 milyar TL tutarındaki yatırımlar.
3-Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri	
4- Motorlu Kara Taşıtları İmalatı	Asgari 250 milyon TL tutarındaki otomotiv yatırımları.
5- Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı	Asgari 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar.
6- Liman ve Liman Hizmetleri	Asgari 250 milyon TL tutarındaki yatırımlar.
7- Elektronik Sanayi Yatırımları	• Asgari 1 milyar TL tutarındaki LCD / plazma üretimine yönelik yatırımlar, • Asgari 150 milyon TL tutarındaki modül panel üretimi yatırımları, • Lazer TV, üç boyutlu TV'ler ve oled TV vb TV üretimine yönelik yatırımlar, • Asgari 50 milyon TL tutarındaki diğer elektronik sektörü (bilgi ve iletişim cihazları dahil) yatırımları.
8-Tıbbi Aletler, Hassas Ve Optik Aletler İmalatı	Asgari 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar.
9- İlaç İmalatı	Asgari 100 milyon TL ve üzeri ilaç üretimi yatırımları.
10-Hava ve Uzay Taşıtları İmalatı	Komple yeni veya asgari 50 milyon TL tutarındaki tevsi ve/veya ürün çeşitlendirmeye yönelik yatırımlar
11-Makine İmalatı Yatırımları	50 milyon TL üzeri yatırımlar
12-Madencilik Yatırımları	Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerle ilgili nihai metal üretimine yönelik izabe (cevher işleme) tesisleri ile entegre maden üretimi tesislerine yönelik (istihraç+işleme) yatırımları (Demir ve Manganez gibi AKÇT kapsamı ürünler hariç).

***Kaynak*:** Yatırımlarda Devlet Teşvikleri, T.C.Başbakanlık, 2009 kaynağındaki bilgilerden yararlanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

- Dış ticaret açığının yoğun olduğu kimyasal madde ve ürünleri imalatı ile rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sektöründeki büyük yatırımları
- Enerji sektöründe yüksek yatırım gereksinimi olan transit boru hattı ile taşımacılık hizmetleri yatırımları,

- Motorlu kara taşıtları imalatı ülkenin uluslararası rekabette önemli sektörüdür. Özellikle yeni modellerin üretilmesi ve bölgedeki sağlam konumunu devam ettirmek amacıyla yatırım projelerini büyük proje kapsamında desteklenecektir.
- Demiryolu taşımacılığı özelikle lokomotif ve vagon imalatını ve liman hizmet yatırımlarını destekleyecek büyük yatırım projeleri kapsamında olanları,
- Ülkenin nitelikli işgücü ve deneyimiyle iddialı sektörler arasında yer alan, Elektronik sanayi sektöründe katma değeri yüksek ürünlerin imalatı için geliştirilecek büyük proje kapsamında olan yatırımları,
- Sağlık sektöründe ülkenin dışa bağımlığını azaltmak ve potansiyeli yüksek olan bu sektördeki ilaç ve tıbbi ürünler yatırımları desteklenecektir.
- Hava araçları imalatında belirli büyüklükteki makine imalatı yatırımlar destelenecektir.
- Yapısı itibariyle yüksek teknoloji ve sermaye gerektiren ve ülkenin bu sektördeki potansiyelini harekete geçirecek madencilik sektöründeki yatırımları desteklenecektir.

2.4.2.2. Bölgesel Teşvik Sistemi

Bölgesel ve sektörel bazda desteklenecek yatırım konuları 2002 / 4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen İstatistikî Bölge Birimleri sınıflandırması (İBBS)-Düzey 2 esas alınarak belirlenmiştir.

Şekil 2.1. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamalarına Göre Bulunduğu Bölgeler

***Kaynak*:** Yatırımlarda Devlet Teşvikleri, T.C Başbakanlık, 2009, (www.basbakanlik.gov.tr/duyuru/tesvik_kanunu_2009.ppt)

İBBS Düzey 2 seviyesindeki 26 alt bölge, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) kullanılmak suretiyle gruplandırılarak teşvikler açısından 4 bölge oluşturulmuştur.

Tablo 2.10. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasına Göre Dört Gruba Ayrılmış Bölgeler

Bölge Kodu	Bölge İlleri	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması(26 Bölge içinde)	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi	Endeks Değişimi
TR10	İstanbul	1	2,83058	
TR51	Ankara	2	2,01563	-0,8150
TR31	İzmir	3	1,51986	0,4958
TR41	Bursa,Eskişehir,Bilecik	4	0,98075	-0,5391
TR42	Kocaeli,Sakarya,Düzce,Bolu,Yalova	5	0,78202	-0,1987
TR21	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli	6	0,57210	-0,2099
TR62	Adana,Mersin	7	0,33448	-0,2376
TR32	Aydın,Denizli,Muğla	8	0,28832	-0,0462
TR61	Antalya,Isparta,Burdur	9	0,28086	-0,0075
TR22	Balıkesir,Çanakkale(Bozcaada,Gökçeada hariç)	10	0,15300	-0,1279
TR81	Zonguldak,Karabük,Bartın	11	-0,07141	-0,2244
TR33	Manisa,Afyon,Kütahya,Uşak	12	-0,16572	-0,0943
TR52	Konya,Karaman	13	-0,25927	-0,0558
TRC1	Gaziantep,Adıyaman,Kilis	14	-0,31505	-0,0225
TR63	Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	15	-0,33754	-0,0382
TR72	Kayseri,Sivas,Yozgat	16	-0,37571	-0,0310
TR71	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir,Kırşehir	17	-0,40669	-0,0107

Tablo 2.10. (Devam)

TR83	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya	18	-0,41735	-0,1414
TR90	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin,Gümüşhane	19	-0,55873	-0,0005
TRB1	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli	20	-0,55923	-0,1162
TR82	Kastamonu,Çankırı,Sinop	21	-0,67547	-0,1141
TRA1	Erzurum,Erzincan,Bayburt	22	-0,78956	-0,1743
TRC2	Şanlıurfa,Diyarbakır	23	-0,96387	-0,2401
TRC3	Mardin,Batman,Şırnak,Siirt	24	-1,20401	-0,0630
TRA2	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan	25	-1,26703	-0,1239
TRB1	Van,Muş,Bitlis,Hakkari	26	-1,39095	
TR22	Çanakkale İli Bozcaada,Gökçeada İlçeleri			

***Kaynak*:** Yatırımlarda Devlet Teşvikleri, T.C Başbakanlık, 2009, (www.basbakanlik.gov.tr/duyuru/tesvik_kanunu_2009.ppt)

Yukarıdaki tabloda belirtilen 4 bölgede, her bölge için farklı sektörlere yönelik destekler yer almaktadır.

1. Bölgede, ağırlıklı olarak motorlu kara taşıtları ve yan sanayi, elektronik, ilaç, makine imalat ve tıbbi, hassas ve optik alet yatırımları gibi yüksek teknoloji gerektiren yatırımlar teşvik edilecektir .

2. Bölgede nispeten teknoloji yoğun sektörler desteklenecektir. Bu çerçevede; ağırlıklı olarak, makine imalat, akıllı çok fonksiyonlu tekstil, metalik olmayan mineral ürünler (cam, seramik, karo, yalıtım malzemeleri vb) kağıt, gıda ve içecek imalatı sektörleri teşvik edilecektir.

3. ve 4. Bölgeleri oluşturan doğu ve güneydoğu bölgelerinde, tarım ve tarıma dayalı imalat sanayi, konfeksiyon, deri, plastik, kauçuk, metal eşya gibi emek yoğun sektörlerin yanı sıra turizm, sağlık ve eğitim yatırımları da teşvik edilecektir.

I. Genel teşvik sistemi

Yeni Teşvik sistemi Mevcut Teşvik Sisteminin yürürlükte olan devlet yardımlarının bir bölümünü içermektedir. Bunlar,5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Yürürlükte 2004),5615Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Yürürlükte 2007), 5838 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun (Yeni Teşvik 2009)'dur (Cangöz,2009) .

5615 Sayılı Kanunda Gelir Vergisi stopajı desteği ve sigorta primi işveren hissesi teşvikinden ve enerji desteğinden yararlanabilmek için 5084 Sayılı Kanunda belirlenen asgari işçi sayısı 30'dan 10'a indirilmiştir. Ayrıca 5084 Sayılı Yasasa

Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi Desteği'nde Mülkiyet Devri öngörülürken bu yasa ile hazine arazisinde 49 Yıllık İrtifak Hakkı sağlanmıştır (Cangöz,2009).

TEŞVİK KANUNLARI KARŞILAŞTIRMA

	5084 (2004)	5615 (2007)	5838 (2009)	Yeni Teşvik Paketi
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	En az 30 işçi çalıştırma şartı	En az 10 işçi çalıştırma şartı	-	-
Sigorta Primi Desteği	En az 30 işçi çalıştırma şartı	En az 10 işçi çalıştırma şartı	-	-
Enerji Desteği	En az 30 işçi çalıştırma şartı	En az 10 işçi çalıştırma şartı	-	-
Bedelsiz Arsa Tahsisi	En az 30 işçi çalıştırma şartı / Mülkiyet Devri	En az 10 işçi çalıştırma şartı / 49 Yıllık İrtifak Hakkı	49 Yıllık İrtifak Hakkı	Büyük Proje yatırımları ve bölgesel sektörel desteklenecek yatırımlara
Kısa Çalışma Ödeneği	-	-	4447 Sayılı kanunla gelen 3 ay 6 aya çıkarılmıştır.	-
AR-GE Faaliyetlerinin Desteklenmesi	-	-	Gelir Vergisi Teşviği	-
İndirimli Kurumlar Vergisi	-	-	Yatırım Teşvik Belgesine bağlı yatırımlardan elde edilen kazançlara	Yatırım Teşvik Belgesine bağlı bölgesel, sektörel ve Proje büyüklüğüne göre elde edilen kazançlara kademeli teşvik
Tesktil Sektörüne Taşınma Desteği	-	-	Doğu ve Güney Doğu bölgelerine taşınacak firmalara, indirimli oran ve taşınma desteği	Doğu ve Güney Doğu bölgelerine taşınacak firmalara, indirimli oran ve taşınma desteği
Faiz Desteği	-	-	-	Bölgesel sektörel yatırımlara ilişkin kredilere faiz oranı üzerinden destek

Şekil 2.2. Teşvik Kanunlarını Karşılaştırma

Kaynak: Yatırımlarda Devlet Yardımları, ,Ahmet Cangöz,2009, İzmir, http://www.mosb.org.tr/Download/yyty2009.ppt

5838 Sayılı Kanunun ile birlikte ise büyük yatırım ve bölgesel teşviklerden yararlanamayan yatırımların, mevcut sistemdeki kısıtlama ve asgari limitler güncellenerek Gümrük Vergisi Muafiyeti ve KDV istisnası ile desteklenmesine devam edilmektedir.

Tablo 2.11. Bölgelere Uygulanan Teşviklerin Dağılımı

Teşvikler/Bölgeler	1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge
Kurumlar Vergisi	%10	%8	%4	%2
SSK ve İşveren Primi	2 yıl boyunca ödenmeyecek	3 yıl boyunca ödenmeyecek	5 yıl boyunca ödenmeyecek	7yılboyunca ödenmeyecek
Faiz Desteği (TL/Döviz Kredilerinde)	Yok	Yok	TL kredisinde 3 puan ,döviz kredisinde 1 puan	TL kredisinde 5 puan,Döviz kredisinde 2 puan

Kaynak: www.basbakanlik.gov.tr/duyuru/tesvik_kanunu_2009.ppt, alınan veriler ile tarafımızca düzenlenmiştir.

a. İndirimli Kurumlar Vergisi

Yatırımcıların yeni yatırımlarından kaynaklanan faaliyetleriyle ilgili olarak elde edecekleri kardan % 20 yerine, birinci bölgede % 10, ikinci bölgede % 8, üçüncü bölgede % 4 ve dördüncü bölgede ise % 2 oranında kurumlar vergisi ödeyecektir. İndirimli kurumlar vergisi oranlarından yararlanma süresi, bölgelere ve yatırım büyüklüğüne göre değişmektedir. Az gelişmiş bölgelere yatırım yapanlar, daha uzun süreyle bu imkândan faydalanacaktır.

b. SSK Primi İşveren Hissesi Desteği

Yatırım yapanlar sağladıkları yeni istihdam için SSK işveren primini birinci bölgede iki yıl, ikinci bölgede üç yıl, üçüncü bölgede beş yıl, dördüncü bölgede 7 yıl boyunca ödemeyecektir.

c. Faiz Desteği

Üçüncü ve dördüncü bölgelerde yatırım yapanların kullandıkları TL kredi faizinin üçüncü bölgede 3 puanını, dördüncü bölgede 5 puanını Hazine karşılayacaktır. Bu oranlar döviz cinsi krediler için sırasıyla 1 ve 2 puan olarak belirlenmiştir. Ancak ekonominin gidişatına göre Hazineden sorumlu Bakanın faizlerde artırım/azaltma yapma yetkisine sahiptir. Kredi faiz desteğinin üst limitleri, AR-GE ve çevre yatırımları için 300 bin lira, diğer yatırımlarda ise 500 bin lira ve uygulama dönemi azami 5 yıldır Kredinin, sabit yatırım tutarının azami % 70 oranındaki kısmına faiz desteği uygulanacaktır.

d. Yatırım Yeri Tahsisi

Büyük proje yatırımları ile bölgesel ve sektörel bazda belirlenmiş yatırımlar, yatırım yeri tahsisi desteğinden de faydalanacaktır

e. Tekstil Tesislerinde Taşınma Desteği

Bölgesel farklılıkları gidermek üçüncü ve dördüncü bölgelerde istihdamı artırmak amacıyla tekstil, hazır giyim ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerinde birinci ve ikinci bölgelerde üretim yapan girişimcilerimize yeni bir fırsat yaratmaktadır. bu amaçla tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerinde faaliyette bulunan, en az 50 kişilik istihdam sağlayan;31.12.2010 tarihine kadar 1. ve 2. bölgelerden 3. ve 4. bölgelere taşınacak tesislere;

5 yıl süreyle kurumlar vergisi oranı % 20 yerine % 5 oranında uygulanacak,

- 5 yıl süreyle mevcut istihdam da dahil olmak üzere bu tesislere taşındıkları bölgede (3. ve 4. bölgeler) uygulanan SSK işveren primi desteği sağlanacak,
- Bu tesislerin 3. ve 4. bölgelere nakliye giderleri Hazine tarafından karşılanacaktır.

Yukarıda değinilen teşviklerdeki amaç, yatırımların en kısa sürede hayata geçirilmesidir. Bu çerçevede Yeni Yatırım Teşvik Sistemi 31.12.2010 tarihine kadar başlamış olan yatırımlara uygulanacaktır.

2.4.2.3. Tekstil Hazır Giyim-Konfeksiyon ve Deri Sektörüne Yönelik Teşvikler (2009)

2009 yılı için açıklanan teşvik paketi ilk kez bir sektörle ilgili olup, Tekstil, Hazır Giyim-Konfeksiyon ve Deri sektörüne yönelik 1 Ocak 2009-31 Aralık 2014 dönemini kapsayacak şekilde düzenlenerek belirli şartlara bağlanmıştır.

Bu kapsamda, Tekstil, hazır giyim, deri ve deri ürünleri sektörlerinde faaliyet gösteren, en az 50 kişi istihdam eden, tesislerini fiilen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine taşıyan firmalara (www.dpt.gov.tr);

- Yüzde 50 enerji desteği,
- KDV istisnası,
- Gümrük vergisi muafiyeti,

- Faiz desteği,
- SSK işveren primi indirimi,
- Kurumlar ve gelir vergisi indirimi,
- Yatırım yeri tahsisi,
- KOSGEB'den sıfır faizli kredi olanağı sağlanmıştır.

Ayrıca 2009 yılı sonuna kadar taşınacak olan firmalara, "Taşınma Desteği" verilmektedir. Taşınılacak illerde mevcut tesislerden 5084 sayılı Kanun'dan yararlanmaya devam edenler, söz konusu kanunda kendilerine sağlanmış imkânları belirlenmiş sürelerin sonuna kadar kullanabilmektedirler. 5084 sayılı Kanun kapsamında süresi dolmuş olan mevcut tesislere ise sadece sosyal güvenlik primi indirimi desteği sağlanmaktadır. Çevre Kanunu ile getirilen arıtma tesislerine yönelik "Enerji Desteği" uygulaması da 1 Ocak 2009'dan itibaren başlamış olup çevreye duyarlı yapılacak yatırımlarda yüzde 50'ye kadar enerji desteği sağlamaktadır. Enerji verimliliği Kanunu kapsamındaki yönetmelik çerçevesinde enerji verimliliği konusunda proje geliştiren ve bunu uygulamaya sokan işletmelerin bu konuda 500 bin TL'ye kadar olan yatırımlarının yıllık yüzde 20'si olan 100 bin TL'ye kadar kullandıkları enerji konusunda destek verilmektedir.

Türkiye genelinde tekstil sektöründeki yeni yatırımlara yönelik bu teşvikler, aşırı kapasite artışına yol açmamak gerekçesiyle modernizasyon, yenileme, Ar-Ge, tasarım, teknik tekstil ile akıllı tekstil gibi alanlarla sınırlı tutulmaktadır.

Hazırlanan teşvik paketi, Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği normlarına uygun biçimde oluşturulmuş olup, dönüşümde başarı sağlanması için yürütme, izleme grubu da kurulmuştur.

Hazırlanan teşvik paketi, iki ana eylemden oluşmaktadır.

İki ana eylemden ilki olan "İş Ortamının Geliştirilmesi" ana eyleminin altında;

1.Hukuki ve İdari Düzenlemeler

- Kümelenme ile ilgili hukuki düzenlemelerin oluşturulması,
- Sektörde ihtiyaç duyulan standartların geliştirilmesi,
- Piyasa gözetimi ve denetimi sisteminin etkinleştirilmesi,

- Sektörle ilgili istatistik verilerin AB normlarında paylaşımının serbest bırakılması,
- Kapasite raporlarının standardizasyonu hukuki düzenleme, Tüm kapasite raporlarının standardizasyonu,
- Tekstil ve deri sektörlerinin çevre ve insan sağlığına uygun yöntemlerle üretime yönlendirilmesine ilişkin hukuki altyapının sağlanması,
- El dokuması halı ihracatı sırasında yaşanan ekspertiz raporu sorununun çözümü,
- AB'nin imzaladığı STA'ların ülkemizi de kapsayacak şekilde eş zamanlı olarak ülkemiz hassasiyet ve öncelikleri dikkate alınarak yapılması,
- DTÖ Kuralları doğrultusunda İthalatta Koruma Önlemlerinin Etkin Uygulanmasının Sağlanması,
- DTÖ Kuralları doğrultusunda Düşük Kıymetli İthalatın Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Etkinleştirilmesi,
- Dahilde İşleme Rejimi (DIR) kapsamında sektörün karşılaştığı sorunların çözümüne yönelik tedbirler alınmasıdır.

2.Alt Yapının Geliştirilmesi

- Sektörün ihtiyaç duyduğu kümelenme çalışmalarının sonuçlandırılması,
- Sektörün ihtiyaç duyduğu alanlarda, Ar-Ge, Ür-Ge, innovasyon bilincinin yaygınlaştırılması ve uygulamanın etkinleştirilmesi,
- Sektörün ihtiyaç duyduğu alanlarda, marka, tasarım ve pazarlama bilincinin yaygınlaştırılması ve uygulamanın etkinleştirilmesi,
- Üniversite sanayi işbirliğinin derinleştirilmesi,

3.Finansal Araçların İyileştirilmesi ve Geliştirilmesi

- Kredi Garanti Fonu altyapısının ve hacminin geliştirilmesi,
- Eximbank kaynaklarının geliştirilmesi,
- Eximbank kredilerinin bankacılık prensipleri çerçevesinde mümkün olduğunca daha yaygın kullandırılmasının sağlanması,

- KOSGEB Kredi Faiz Desteğinin uluslararası (DTÖ ve AB) yükümlülüklerimiz çerçevesinde geliştirilerek sürdürülmesi,
- Mevcut ve alternatif finansman modelleri konusunda farkındalık yaratılması,

4.İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

- İhtiyaç duyulan nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi, niteliğinin geliştirilmesi ve eğiticilerin eğitilmesi,
- İkinci ana eylem olan "Üretim Alt Yapısının Geliştirilmesi" ana eyleminin altında ise;
- Pamuk üretim alt yapısının geliştirilmesi, ırk ıslahı, rekoltenin istenilen nitelik ve miktarda sağlanması,
- Kütlü pamuk destekleme prim ödeme miktarının uluslararası (DTÖ ve AB) yükümlülüklerimiz çerçevesinde artırılarak devam ettirilmesi, destekleme prim miktarının aynı yıla ait pamuk ekiminden önce belirlenerek ilan edilmesi,
- Sentetik hammadde üretim kabiliyetinin artırılması için petrokimya yatırımlarının uluslararası (DTÖ ve AB) yükümlülüklerimiz çerçevesinde desteklenmesi,
- Hayvan varlığının artırılması, elde edilen ham derilerin kesim, yüzüm istifleme aşamalarında ortaya çıkan kalite ve verim kaybının önlenmesi,
- İşletme Kapasitelerini Destekleyerek İşletmelerin Rekabet Edebilirliğinin Artırılması
- İşletme Kapasitelerinin Desteklenmesi,
- Rekabet Gücünün geliştirilmesi için işletmelere uluslararası (DTÖ ve AB yükümlülüklerimiz çerçevesinde Bilgi, Danışmanlık ve Doğrudan Destek Sağlanması,
- Sektöre ilişkin yatırım desteklerinin stratejide belirtilen prensipler ve uluslararası (DTÖ ve AB) yükümlülüklerimiz çerçevesinde verilmesi şeklinde alt başlıkları bulunmaktadır.

2009 yılında hazırlıkları halen devam eden teşvik şu anda uygulanmamaktadır.

2.4.3. Yatırım Teşvik Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Yatırımı teşvik politikalarını genel ve teorik olarak açıkladıktan sonra, ülkemizde bugüne kadar uygulanan teşvik unsurlarının büyüklüğü, etkinliği, sektörel ve bölgesel dağılımı gibi çeşitli ölçütler baz alınarak, geçmiş teşvik politikalarının araştırılması, mevcut politikaların değerlendirilmesi incelenecektir.

2.4.3.1. Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi

Ülkemizde 1968 yılından itibaren yatırım teşvik belgesi düzenlenmektedir. Son dönemdeki yatırım teşvik belge sayısı ve bir önceki döneme göre yüzdesel değişimi Tablo 2.12'de görülmektedir. Bu çizelgeye göre; 2001 yılında YTB sayısında %38 gibi bir düşüş gözlemlenmekte fakat 2002 yılında ülkemizdeki 2001 ekonomik krizini iyileştirme amaçlı teşviklere yönelim artmış bu da verilerde de YTB sayısında %39'luk bir artış olarak gözlemlenmektedir.

Tablo 2.12. Yatırım Teşvik Belge Sayısının Yüzde(%) Değişimi

Yıl	Belge Sayısı (Adet)	Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimi (%)
2000	3.521	18,63
2001	2.155	-38,80
2002	3.002	39,30
2003	3.876	29,11
2004	4.077	5,19
2005	4.303	5,54
2006	3.099	-27,98
2007	2.366	-23.65
2008	2.448	3.46

Kaynak: ***www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatırımteşvik***, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.

Yatırım teşvik belgeleri bölgeler itibariyle ayrıntılı incelediğimizde ise teşvik belgelerinin en az verildiği bölgeler Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi olduğu tespit edilmiştir.2008 yılını ayrıntılı incelediğimizde ise 2448 adet yatırım teşvik belgesinin içerisinde 207 tanesinin Güneydoğu Anadolu bölgesinde düzenlendiği gözlemlenmektedir. Bölgenin en gelişmiş sanayisine sahip Gaziantep ili en çok payı 103 adet teşvik belgesi ile göstermektedir. Bölgenin en çok sorun yaşandığı Diyarbakır

ilinde istihdam sorunu verilen teşvik belge sayılarından da gözlemlendiği üzere 30 adet teşvik belgesiyle ve yatırım tutarlarıyla yetersiz kalmaktadır.

Yatırım teşvik belgelerinin sayısı kadar verilen yatırım tutarları da yatırımcılar açısından önemlidir. Yıllar itibariyle bölgelere verilen yatırım tutarları incelendiğinde aşağıdaki tablo 2.13 teki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 2.13. 2004-2008 Yılları Arası Bölgelerin Toplam Yatırım Tutarı İçindeki Yüzdesel(%) Değeri

BÖLGELER/YILLAR	2004	2005	2006	2007	2008
Marmara	40	40	39	30	41
İç Anadolu	15	13	14	14	12
Ege	12	14	10	8	10
Akdeniz	12	17	15	16	13
Karadeniz	8	7	10	13	10
Doğu Anadolu	2	4	3	4	5
Güneydoğu Anadolu	9	5	6	5	6
Muhtelif	2	1	3	10	3
Toplam Yatırım Tutarı	18.619.210.799,00 TL	23.546.111.560,00 TL	23.368.834.873,00 TL	26.333.614.542,00 TL	28.229.152.841,00 TL

Kaynak:www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatırım teşvik ve ***http://www.dpt.gov.tr/istatistikleri***, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.

Sanayinin en gelişmiş bölgelerinden biri olan Marmara Bölgesi toplam yatırım tutarı içerisinde %30-40 gibi yüksek bir paya sahipken, kalkınmada öncelikli yörelerin yer aldığı Doğu Anadolu bölgesi %2-5,Güneydoğu Anadolu Bölgesi de %5-9 civarında yatırım tutarından pay almaktadır. Güneydoğu yatırımlarının ise en çok yoğunlaştığı illere bakıldığında bu iller; Elazığ, Diyarbakır, Adıyaman, Malatya, Van ve Şanlıurfa'dır. Diyarbakır iline bakıldığında ise 2008 yılında sadece 112.378.947.-TL tutarında yatırım yapıldığı ve yapılan yatırımların imalat sektöründe inşaat alanına ve madencilik sektöründe işleme üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Bu verilerle sonuç olarak devletin teşvik politikasının amaçlarından biri olan bölgeler arasında eşitsizliğin giderilemediğini yorumlamak mümkündür.

2.4.3.2. Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nce verilen yatırım teşvik belgeleri beş ana sektör altında toplanmaktadır. Bu sektörler tarım, madencilik, imalat, enerji ve hizmet sektörüdür. Ülkemizde verilen teşviklerin sektörel dağılımında en çok teşvik

alan sektör sıralamasını incelediğimizde ilk sırayı imalat sektörünün daha sonra hizmet sektörüdür. Ülkemizde olduğu gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesin ve Diyarbakır ilinde de imalat sektörü teşviklerin en çok yoğunlaştığı sektörlerdir. Diyarbakır ili imalat sektöründe ise inşaat ve madencilik sektörünün gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 2.14. YTB'nin Sektörel Dağılımı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tarım	2,67	2,37	1,43	2,17	2,02	2,23	3,03	2,70	2,98
Madencilik	2,41	2,92	3,37	3,17	4,12	3,67	4,25	5,54	5,55
İmalat	59,50	60,28	65,12	66,02	62,72	53,55	52,32	60,19	60,29
Enerji	1,31	2,13	0,96	0,98	1,10	1,98	1,77	4,31	5,88
Hizmetler	34,11	32,30	29,11	27,66	30,04	38,57	38,63	27,26	25,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

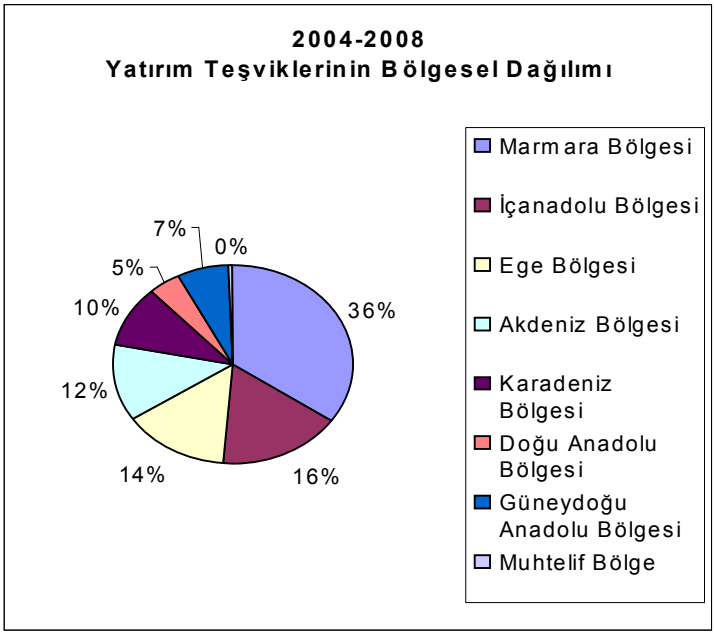
Kaynak: ***http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatırımteşvik***, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.

Yukarıdaki çizelgede imalat sektörünün, %50-60 oranla en yüksek yatırım desteğini aldığı görülmektedir. 2001 ve 2002 yıllarındaki imalat sektöründe teşvik belgeli yatırımlarda hacimsel bazda tekstil, otomotiv ve inşaat sektörü büyük bir oranda artış göstermektedir. Bununda nedeni bu yıllarda meydan gelen krizlerin çıkış yollarından biri olan istihdamı ve üretimi artırmaya yönelik ana sektörler olan inşaat, otomotiv ve tekstil sektörlerine yönelmeden kaynaklandığını belirtmek gerekir. Tarım, madencilik ve enerji sektörleri %2-4 arasında değişirken hizmet sektörü imalat sektöründen sonra en yüksek destek gören sektör olduğu %29-39 oranından anlaşılmaktadır. Hizmet sektöründeki 2001 yılından sonraki düşüşün nedeni 2001 krizindeki daralmadan kaynaklanırken kriz sonrası toparlanmanın etkisi ile yine sektörün payının artığı çizelgede görülmektedir. Bu artış ve azalışın alt nedenleri incelediğimizde hizmet sektörünün diğer sektörlerden farklı olarak birebir istihdama dayandığını ve kriz ortamlarının öncelikli olarak istihdamı etkilediğini söyleyebiliriz.

2.4.3.3. Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı

Yatırım Teşviklerinin Bölgesel dağılımına bakıldığında yıllardır verilen yatırım teşviklerinin bölgeler arasındaki eşitsizliği azaltmadığı görülmektedir.2004-2008 döneminin teşvikli yatırımlarının %36'sından Marmara Bölgesi pay alırken, İç Anadolu

Bölgesi'nin %16, Ege Bölgesinin de %14 pay aldığı görülmektedir. Aynı Dönemde Türkiye nüfusunun yüzde 16'sının yaşandığı Doğu ve Güneydoğu illerinin aldığı pay %12'dir. Toplam pay içerisinde Diyarbakır'ın aldığı pay %1,6 gibi düşük bir orandadır. Ancak Doğu illerinden olan çok gelişmiş Gaziantep sanayisi toplam pay içerisinde yaklaşık % 6'sı sadece tek bir ile ait olduğundan Bölgenin payını artırıcı etkisi olduğu görülmektedir. Gaziantep hariç tutulduğunda Doğu ve Güneydoğu Bölgesinin sadece yaklaşık % 6 pay almaktadır. Bölgesel gelişmişlik farkının giderilmesi için Bölgeler arasında il bazlı ve sektör bazlı teşvik uygulamalarında yer alması gerekmektedir.

Grafik 2.1. 2004-2008 Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı

Kaynak:http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatırımteşvik, *alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.(04.05.2009)*

2.4.3.4. Yatırım Teşvik Belgelerinin İller İtibariyle Dağılımı

Yatırım teşvik belgelerinin bölgeler itibariyle tutar bazlı oransal dağılımı aşağıdaki Tablo 2.15'de detaylandırılmıştır.

Yatırımların teşvik edilmesi amacıyla devlet tarafından sağlanan desteklerin uygulanmasına yönelik olarak düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin iller itibariyle dağılımına bakıldığında; Yatırım teşvik belgelerinden 2002-2007 yılları arası en fazla faydalanan ilk on il tablo 2.16.da verilmiştir. Çizelgede görüldüğü üzere; İstanbul, Bursa, İzmir ilk üç sırayı almaktadır. Söz konusu 10 ilin toplam teşviklerden aldığı pay % 58,9' dur. Söz konusu rakamlardan anlaşıldığı üzere teşvikler, belirli illerde ve

yörelerde yoğunlaşmaktadır. Burada dikkati çeken diğer bir nokta ise Kahramanmaraş ve Hatay illerinin bir çok sanayi şehrini geride bırakarak 6. ve 7.sırada yer almasıdır. Bu sivrilmenin sebepleri arasında özel sektör yatırımlarının yanı sıra kamu yatırımları olan Afşin-Elbistan Termik Santrali için düzenlenen 1,2 katrilyon liralık teşvik belgesi ile İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nın modernizasyon yatırımı için düzenlenen 1,5 katrilyon liralık teşvik belgesidir.

Tablo 2.15. 2002 -2007 Arası Türkiye'de En Fazla Teşvik Belgesi Kullanan İlk On İl

SIRA	İLLER	TOPLAM YATIRIM (Mia.TL) (Cari Fiyatlarla)	PAY(%)
1	İSTANBUL	10.396.146.869	21,1
2	BURSA	2.663.947.957	5,4
3	İZMİR	2.447.478.662	5,0
4	ANKARA	2.358.963.048	4,8
5	TEKİRDAĞ	2.266.703.534	4,6
6	K.MARAŞ	2.200.479.323	4,0
7	HATAY	1.913.806.588	3,9
8	KOCAELİ	1.855.454.951	3,8
9	ADANA	1.645.695.715	3,3
10	GAZİANTEP	1.491.909.012	3,0
	TOPLAM	**29.242.545.659**	**59,8**

***Kaynak:http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatırımteşvik**, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.(04.05.2009)*

Yatırım teşvik belgesi sayısı baz alındığında ise yukarıdaki sıralamanın değiştiği görülmektedir. Tablo 2.16' de görüldüğü üzere belge sayısı dikkate alındığında ilk beşte yer alan şehirlerin aynı olduğunu, İstanbul' un her iki çizelgede de ilk sırada yer aldığını söyleyebiliriz. Özellikle Tekirdağ, Gaziantep, Denizli ve Kocaeli'nin hızlı bir yatırım hamlesi içerisinde olduğu görülmektedir. Son yıllarda il statüsüne geçen 13 ilimiz hariç tutulduğunda söz konusu yıllar arasında yatırım teşviklerinden, belge sayısı baz alındığında, en az faydalanan illerimiz aşağıdaki çizelgede belirtildiği gibidir. Söz konusu 10 ilimizin yatırım teşviklerinden aldığı pay çeşitli nakdi yardımlar ve düşük faizli kredi verilmesi şeklindeki devlet destekleri yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Yatırım teşviklerinin coğrafi bölgeler ve iller itibariyle rakamsal dağılımının açıklandığı bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, teşvik politikalarının bölgeler veya iller arası dengesizliği gidermede yeteri kadar başarılı olduğunu söylemek güçtür. Kalkınmada

öncelikli yöreler kapsamına giren illerin sayısında ve bölgeler itibariyle dağılımında zaman içerisinde önemli değişiklikler olmakla birlikte "KÖY" kapsamına giren illerin genel olarak Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri ile Karadeniz Bölgesi'nde bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mevzuat çerçevesinde bölgeler (KMTSO,2004);

a) Gelişmiş Yöreler: İstanbul ve Kocaeli il sınırları, Ankara, İzmir, Bursa, Adana ve Antalya Büyükşehir sınırları içi
b) Normal Yöreler: Gelişmiş yöre ve kalkınmada öncelikli yöre kapsamı dışındaki iller
c) Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY): Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenen iller kendi içinde Birinci Derecede Öncelikli ve İkinci Derecede Öncelikli Yöreler olarak ikiye ayrılmıştır. Toplamda kalkınmada öncelikli iller 50 tane olup. Bunlar; Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Bartın, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri), Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Samsun, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tokat, Trabzon, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak'tır.

Bölgesel yardım programlarının bölgesel seçiminde sübjektif kriterlerden ziyade ekonomik, mali ve sosyal göstergelere göre yapılması gerekmektedir. Uygulanması düşünülen teşvik tedbirleri yörenin ekonomik yapısına uygun olmalıdır. Ülkemiz Kalkınmada Öncelikli Yörelerinden gelişmiş yörelere emek ve sermaye göçü yaşanmaktadır. Bu göçün temel nedenleri aşağıda sıralanmaktadır (ATO,2000).

- Yatırım projeleri için altyapı mevcut değildir.
- Bu yörelerdeki güvenlik sorunu nedeniyle sermaye akışı yavaş ve maliyetlidir.
- Nitelikli eleman istihdamı sınırlıdır.
- Üretim faaliyeti esnasında kullanılacak girdilerin sağlanması güçtür.

Yukarıda sayılan sebeplerle bu bölgedeki ekonomik faaliyetlerin kısıtlılığı vergi muafiyet ve istisnalarına yönelik desteklerin etkisini azaltmaktadır. Çünkü bölgede bu

tür teşvik uygulamaları vergi yükü fazla olmayan yatırımcıya hitap ancak % 0.13 olup, bu oran sadece Gaziantep ilinin aldığı teşvik belgesinin % 5.23üne tekabül etmektedir.

Sonuç olarak, ülkemizdeki gelir dağılımının dengesizliğine paralel olarak yatırım teşviklerinde de gerek bölgeler gerekse iller itibariyle büyük bir dengesizlik bulunmaktadır. Bu durum yatırım teşviklerinin uygulanma politikalarının tartışılması gereğini ortaya koymaktadır.

2.4.3.5. Yatırım Teşvik Belgelerinin Öncelikli Yöreler İtibariyle Dağılımı

Yatırım teşvik politikalarının amaçlarından en önemlisi, ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış yörelerin kalkınmasını sağlamak için bu yörelere ilişkin özel teşvik politikalarının oluşturulmasıdır. Bu çerçevede, 1980'li yıllardan sonra kalkınmada öncelikli yöreler belirlenerek bu yörelere yönelik özendirici politikalar devreye sokulmuştur. Bu doğrultuda, vergisel teşviklerin(vergisel mahiyette bazı istisna ve muafiyetler) yanında hibe şeklinde(yatırım ve işletme finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik) teşviklerde verilmektedir (DPT,2003).

Tablo 2.16. 2004-2008 Yılları Kalkınmada Öncelikli Yöreler İtibariyle Dağılımı

Sektör	Köy		Normal Yöre		Gelişmiş Yöre	
	Adet	Pay (%)	Adet	Pay (%)	Adet	Pay (%)
Tarım	135	3,4	259	3.1	115	1,5
Madencilik	289	7,2	397	4,8	159	2,1
İmalat	1948	48,8	4904	59,4	4678	62,3
Enerji	170	4,3	214	2,6	170	2,3
Hizmet	1446	36,3	2483	30,1	2390	31,8
Toplam	3988	100,0	8257	100,0	7512	100,0

Kaynak: *http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatırımteşvik*, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.(06.08.2009)

Ülkemizde verilen yatırım teşvik belgelerinin bölgesel gelişmişlik farklılığı gidermek amaçlı kalkınmada öncelikli yörelere yatırımların yönlendirilmesi olarak belirtilmişti. Ancak Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere teşviklerin hem yöreler itibariyle dağılımı hem de sektörel olarak dağılımı incelediğimizde Normal ve Gelişmiş Yörelerde düzenlenen teşvik belgesi sayısı 7500-8000 civarında iken KÖY 'ler de bu

sayı 4000 civarında karşımıza çıkmaktadır. Buda teşviklerden gelişmiş olan bölgelerin daha çok yararlandığını açıklamaktadır. Teşviklerin veriliş amaçlarında bölgesel kalkınmayı sağlamak olduğunun fakat elde edilen sonuçlar da en az teşviklerden faydalanan bölgelerin kalkınmaya ve istihdama muhtaç bölgeler olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır.

Tüm yörelerde en çok teşvik belgesi düzenlenen sektörler yüzdesel olarak imalat ve hizmet sektörüdür. KÖY kapsamında yer alan Diyarbakır ve diğer doğu illerimizde imalat sanayi teşviklerle canlandırılmaya çalışılsa da bölge ekonomisi ve bölge kalkınmasında yetersiz kalmaktadır. Ayrıca bu illerin tarihi kent özellikleri dikkate alınarak turizm ve hizmet sektörlerine yönelik teşviklerle bölge ekonomisinin canlandırılması gerekmektedir.

Yatırım teşvik politikalarının mahiyetlerine göre dağılımına bakıldığında 2004-2008 yılları toplam yatırım teşvik belgesinin ortalama %70' ini komple yeni yatırım projeleri oluşturmuştur. Diğer önemli yatırım türü ise %19,5'luk oran ile geliştirme (tevsi) yatırımlardır. Bunların dışında yaklaşık yatırımların % 10,05' i modernizasyon, tamamlama, yenileme, finansal kiralama, ürün çeşitlendirme ve darboğaz giderme yatırımlarından oluşmaktadır. Son yıllarda yatırımlar içinde yenileme yatırımlarına, entegrasyon ve ürün çeşitlendirme yatırımlarına da önem verildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 2.17. 2004-2008 Yılları Arası Yatırım Teşvik Belgelerinin Mahiyetlerine Göre Dağılımı

	2004	2005	2006	2007	2008
Komple Yeni Yatırım	10.518.679.226	16.442.946.863	17.970.332.842	18.923.412.482	21.706.131.621
Tevsi	5.193.218.529	4.738.833.273	3.598.950.918	5.407.603.350	3.278.405.653
Tamamlama	840.454.294	786.355.838	315.844.894	481.675.928	764.375.486
Yenileme	571.448.250	561.777.483	430.274.136	174.533.331	676.346.066
Kalite Düzeltme	49.541.299	52.849.908	54.410.153	91.915.783	39.428.887
Darboğaz Giderme	85.646.937	48.098.253	97.599.760	25.491.617	20.032.877
Modernizasyon	766.770.197	313.866.653	302.509.783	441.034.287	637.876.168
Entegrasyon	145.055.855	102.755.941	80.983.342	10.030.014	147.006.184
Nakil	23.762.096	1.374.232	-	-	-
Finansal Kiralama	359.152.988	380.498.335	503.727.073	682.227.029	832.723.432
Ürün Çeşitlendirme	65.481.128	116.754.781	14.201.972	95.690.721	126.826.467
Toplam	**18.619.210.799**	**23.546.111.560**	**23.368.834.873**	**26.333.614.542**	**28.229.152.841**

Kaynak: *http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatırımteşvik,* alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır**.**

2.4.4. Avrupa Birliği'nde Teşvik Politikalar ve KOBİ Destekleme Programları

Dünyadaki küreselleşme eğiliminin en önemli etkisi, uluslar arası rekabet gücüne dayalı sanayiler kurmak ve mevcutların teşvikini sağlamaktır. Giderek yoğunlaşan rekabet ortamında devlet yardımlarının niteliği ve çeşitliliği de önem kazanmaktadır. Serbest rekabet piyasalarına dayalı olan ekonomilerde her ne kadar devlet yardımları haksız rekabete yol açan bir mekanizma olarak görülse de, geçmişte teşvikler ekonomide yer almış, halen yer almakta ve gelecekte de teşviklerden arındırılmış bir ekonominin varlığından söz etmek mümkün değildir. Her ne kadar uluslar arası anlaşmalarda devlet teşviklerine prensip olarak olumlu yaklaşılmasa da kurallara bağlı kalmak kaydıyla tüm ekonomilerde uygulanmaktadır. Devlet teşviklerine ilişkin ülkeleri ilgilendiren en önemli uluslar arası düzenleme GATT (Dünya Ticaret Örgütü) tarafından belirlenen kurallardır. GATT, devlet teşviklerini üç ana kısma ayırmıştır (ALDEMİR,1996).

1. İhracat potansiyelini ilgilendiren ve ithal malı yerine yerli malı kullanımını destekleyen uygulamaları "Yasaklanmış Sübvansiyon",
2. Yasaklanmış olmakla birlikte diğer üye devletlerin çıkarlarını olumsuz olarak etkilemeyecek koşuluna bağlanan sübvansiyonlara karşı "Önlem Alınabilir Sübvansiyon",
3. AR-GE, KOBİ, çevre yardımları, spesifik olmayan bölgesel gelişme yardımları da "Karşı Önlem Alınmasını Gerektirmeyen Sübvansiyon" olarak tanımlanmaktadır. AB ve Türkiye'nin de taraf olduğu GATT tarafından belirlenen ilkeler, devlet teşviklerinin genel çerçevesini ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği (AB) teşviklere, birlik içinde rekabeti bozduğu için karşı olmakla birlikte, birlik dışında uluslar arası piyasalarda rekabet gücünü korumak ve geliştirmek amacıyla çeşitli teşvik uygulamalarına açıkça olmasa da izin vermektedir. AB' ninde teşvik araçlarının genel kullanımından çok, belirli teknolojik alanlar, KOBİ'lerin desteklenmesi, çevre korunması gibi daha seçici teşvik sistemleri ağırlıktadır. AB' dede devletler, ekonomik, sosyal, bölgesel ve sanayi politikası hedeflerine yönelik olarak çeşitli şekil ve planlar altında işletmelere yardım sağlamaktadırlar. AB ülkeleri, bir yandan devlet teşviklerine rekabeti bozduğu gerekçesiyle karşı çıkarken, diğer taraftan uluslar arası pazarlardaki yerlerini korumak açısından bu tür uygulamalara imkân

tanımaktadır (İNAL ve GÖKBUNAR,1996).AB'nin uyguladığı sanayi politikaları genel hatlarıyla incelendiğinde, üç ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar (ÇETİN, 2004);

1. Yüksek teknolojiye dayalı ve istihdam kabiliyeti yüksek modern sanayi dallarının geliştirilmesi,
2. Geleneksel sanayi sektörlerinin desteklenmesi, korunması ve geliştirilmesi,
3. KOBİ'lerin desteklenmesi.

Görüldüğü üzere, AB sanayi politikasının üçüncü temel unsuru KOBİ'lerin desteklenmesi olup, gerek Birlik gerekse üye ülkelerde KOBİ'lere yönelik destekler önemli ve ayrıcalıklı bir yer teşkil etmektedir. Bu genel bilgilerden sonra AB Devlet Teşvikleri ve KOBİ Politikası hakkında daha detaylı bilgiler sunulacaktır.

2.4.4.1. Avrupa Birliği'nde Teşvik Sistemi

AB Rekabet Politikası, piyasa güçlerine dayalı bir iç pazarın etkili şekilde işlemesinin aracıdır. Dolayısıyla, piyasa içinde gerçekleşen herhangi bir ekonomik faaliyetin ortak pazarla bağdaşır olması, AB rekabet politikasının esas çerçevesini oluşturmaktadır (İKV AB Politikası Serisi, 2004). AB Ortak Rekabet Politikasının ana ilkelerinden biri, üye devletler tarafından verilen ve belirli teşebbüslere ya da malların üretimine avantaj sağlayarak rekabeti sınırlama ihtimali olan teşviklerin denetlenmesidir.

AB ülkeleri uygulayacakları teşviklerin gerekçelerini ve hedeflerini belirten genel teşvik öneri paketlerini bir program halinde komisyona sunarlar. Komisyon kendisine sunulan teşvik programının AB teşvik sistemine uygun olup olmadığını, sektör ve ülkenin durumu, teşvikin AB'nin bütününe bir fayda sağlayıp sağlanmadığını inceler ve şeffaf, kolay, izlenebilir bir program olmasına çalışır. Onaylanan teşvik programı AB Resmi Gazetesi'nde yayınlanır (EKER, 1995).

2.4.4.2. Ortak Pazarla Bağdaşan ve Bağdaşmayan Teşvikler

AB ile bağdaşmayan teşvikler Roma Anlaşmasının 92/1. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre, her türlü şekilde verilen ve bazı teşebbüslere veya bozulması tehdidine yol açan teşviklerin, Üye devletlerarasındaki ticareti etkilediği ölçüde, ortak pazarın düzenli işleyişi ile bağdaşmayacağı, hüküm altına alınmaktadır

(TBB,2004). Ortak Pazarla bağdaşmaz sayılan devlet teşviklerinin üç şartı içermesi gerekmektedir. Buna göre eğer bir yardım;

- Bir üye devlet tarafından veya hangi tarzda olursa olsun devlet kaynaklarıyla tahsis edilmiş ise,
- Belirli işletmeleri veya belirli ürünlerin üretimini daha üstün duruma sokarak rekabeti bozmuş veya bozma tehlikesi yaratmış ise,
- Üye ülkeler arası ticareti etkilemiş ise,

Bu yardım, anlaşmanın 92/1. maddesi kapsamına girecektir (ÇETİN, 2004). AB Rekabet Hukuku çerçevesinde, belirli devlet teşviklerine müsaade edilmektedir. Bu yardımların AB'nin tümü için olumlu etkilerinin olması beklenmektedir. Ortak Pazar'ın işleyişine engel teşkil etmeyen ve bu nedenle izin verilen teşvikler aşağıda yer almaktadır (http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/).

- Düşük yaşam standardı ve işsizliğin olduğu bölgelere verilen teşvikler,
- Ortak Topluluk çıkarlarını gözeten projelere yönelik teşvikler,
- Bir üye ülkenin karşılaştığı ciddi bir ekonomik sorunun giderilmesi amacıyla verilen teşvikler,
- Faaliyetlerin ya da alanların gelişimini kolaylaştırmak, kültür ve mirasın korunmasını desteklemek amacıyla verilen teşvikler.

Devlet teşviklerinin, komisyon tarafından izlenmesi günlük yaşamı önemli ölçüde etkilemekte olup, belli başlı üç yararlı etki yaratmaktadır. Teşvik programlarını kesinlikle gerekli olanlarla sınırlı tutmakta ve böylelikle kamu fonlarının israfını önlemektedir. Topluluk içinde rekabetin bozulmasını ve bu nedenle tek pazarın zarar görmesini önleyerek, birlik içinde ekonomik büyümeyi artırır ve bunun sonucunda istihdamı teşvik eder. Örneğin, geri kalmış bölgelerin kalkınması, küçük ölçekli işletmelerin teşvik edilmesi, araştırma ve geliştirme, eğitim veya yeterli düzeyde ve dikkatle izlenerek yardım yapılması durumunda, tek pazarda oynayacak bir rolü olacak, tekrar refah ve istihdam kaynağı olacak, geçici zorluklarla karşı karşıya olan firmalara yardım gibi amacı gerçekten ortak çıkarlara hizmet etmek olan teşvik programlarına izin vererek yaşam standartlarının ve yaşam kalitesinin yükselmesine katkıda bulunur (İKV Serisi, 2004).

2.4.4.3. Avrupa Birliği'nde Teşviklerin Sınırlandırılması

AB'de uygulanmakta olan teşvikler, komisyon tarafından A, B, C, D grubu yardımlar olmak üzere 4 şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar (EKER, 1995);

- **A Grubu Teşvikler;** A Grubu Teşvikler, nakdi yardımlardır. Bu teşvikler; Hibeler, faiz sübvansiyonu, AR-GE faaliyetlerinin finansmanı, vergi kredileri ve diğer vergi önlemleri, vergi indirimi veya muafiyeti, sosyal sigorta primlerindeki indirimlerdir. A grubunda yer alan teşvikler, AB' de en çok kullanılan teşviklerdir.
- **B Grubu Teşvikler;** Özel ve kamu kuruluşlarına, normal koşullarda devletin öz sermayeye, hisse senedi yoluyla katılımı şeklinde yapılan finansal bir transferdir. Normal piyasa koşullarında bir işletmenin hisselerinin fazla talep görmediği durumlarda devlet bu işletmelerin sermayelerine katılarak içinde bulundukları zor durumu aşmalarına yardımcı olmaktadır.
- **C Grubu Teşvikler;** Bu gruptaki teşvikler, düşük faiz oranları ve vergi kolaylıkları şeklinde uygulanmakta olup, kamu veya özel kaynaklı düşük faizli krediler, kamu veya özel kaynaklı katılım kredileri, başarı halinde geri ödenecek avanslar, ertelenmiş vergi pozisyonları-rezervler, hızlandırılmış amortismanlardır.
- **D Grubu Teşvikler;** Çeşitli risklere karşı devlet garantisi şeklinde nominal olarak ifade edilebilen garantileri kapsamaktadır. D grubu teşvikler, garanti programının kapsadığı miktarlar ve ödenen prim hariç olarak garanti programlarından kaynaklanan kayıplardır. Bu gruptaki teşviklerin amaçları, ticaret ve ihracatı artırmak, şirket kurma operasyonlarını desteklemek, KOBİ' lerin gelişmesini sağlamaktır.

2.4.4.4. Avrupa Birliği Fonları ve Kredileri

Üye devletlerin kendi bütçelerinden karşıladıkları devlet teşviklerinden başka, Topluluk bütçesinden fonlar kanalıyla yapılan yardımlar da bulunmaktadır. Bu fonlar şu şekildedir;

- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu,
- Sosyal Fon,

- Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu,
- Topluluk Araştırma ve Geliştirme Fonu,
- Yeni Topluluk Yatırım Kredileri,
- Ödemeler Dengesine İlişkin Krediler (İKV Serisi, 2004).

2.4.4.5. Türk Devlet Teşvikleri Mevzuatı AB İle Uyumlu mudur? Yapılması Gereken Değişiklikler ve Alınması Gereken Önlemler

Rekabet Kurumu ile rekabet kurallarının uygulanması için gerekli idari yapı ve bağımsız bir kurum oluşturulmuştur. Ancak kurum, devlet teşvikleri konusunda yetki sahibi değildir. Devlet teşviklerinin denetimi alanında ilerleme çok sınırlıdır. AB Ortak Rekabet Politikası'nın esaslarından biri olan devlet teşviklerinin uygunluğunu denetleyebilecek bir makam yoktur. Kontroller, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi kamu kurumları tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, bu alanda uygulama geleneğinin oluşması için, devlet teşviklerini kontrol edecek bağımsız bir otorite ve sistem temin edilmelidir (AB Avrupa Komisyonu,2000). Türkiye ile AB arasında devlet teşviklerine ilişkin farklılığın giderilmesi, mevzuat uyumunun yanında, idari bazı değişiklikler de gerektirmektedir. Bu doğrultuda, oluşturulacak otoritenin mevzuat uyumu ve uygulamasına yardımcı olmak üzere 2002 yılı Katılım Öncesi Mali İşbirliği Projesi kapsamında eşleştirme (twinning) projesi kabul edilmiştir. AB içinde devlet teşvikleri ve AB fonları, yerel ve merkezi idare tarafından uygulanırken, Türkiye'de bu tür uygulamalar sadece merkezi hükümet tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle, teknik düzeyde işbirliğini de içeren uyum çalışmaları, uygulama geleneğini oluşturmak açısından önemlidir (AB Türkiye Temsilciliği,2000). Yapılan incelemeler sonucunda her iki sistemin yapısal farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunun nedeni, iki değişik ekonomik yoğunluğun bugünkü görünümleriyle farklı üretim faktörleri bileşimlerini kullanmakta, korumakta ve desteklemekte olmalarıdır. Türkiye' de yoğun bir şekilde teşvik edilen sektörler, yoğun korumanın olmadığı ve rekabetin engellenmediği sektörler olarak değerlendirilmektedirler. AB'nin dış dünyaya uyguladığı korumacılık, daha ziyade göreli pahalı emek girdisi kullanan sektörlerde (tarım ve tekstil gibi) olmaktadır. Bir diğer anlatımla, Türkiye' de henüz kullanılmayan ileri teknoloji endüstrilerinin korunmasına yönelik olmaktadır (DPT,2004).

AB mevzuatına uyum için gerekli yasal altyapının oluşturulması için bazı konularda bilgilendirme ve eğitim çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu konular; Ekonomik

Amaçlı Teşviklerin Temel Hedef ve Politikaları (Özel kurallara tabi sektörler, AR-GE ve KOBİ destekleri, şirket kurtarma ve yeniden yapılandırma işlemleri v.b), Sosyal Amaçlı Teşviklerin Temel Hedef ve Politikaları (Bölgesel amaçlı teşvikler, çevre korumaya ve işsizliğe yönelik destekler v.b) dır. Bahsi geçen teşviklerin birimler arasında nasıl dağıtıldığı ve bu birimlere hangi kriterlere göre verildiği, teşvik alması uygun görülen ekonomik faaliyetlerin alt ve üst sınırları ve en önemlisi bu oranların nasıl belirlendiği önemli eğitim alanlarıdır (Yardımcı,2003). AB'ye uyum çalışmalarında mevzuatın tercüme edilip aynen uygulanması yerine, piyasa ekonomisine müdahale niteliğinde olan ve bu hali ile rekabeti bozucu etkisi olan devlet teşviklerini haklı kılan sosyal gerekçelerin neler olduğu ve rekabet politikalarıyla nasıl bağdaştığı üzerinde durmak gerekmektedir. Buna göre oluşturulacak bir kurumun personelinin eğitimi yanında kalifiye personel takviyesi de gerekmektedir (DPT,2004).

2.4.4.6. Avrupa Birliği'nin KOBİ Politikası

AB' de toplam işletmelerin %99,8'ini, istihdam alanlarının ise üçte ikisini KOBİ'ler oluşturmaktadır. KOBİ'ler esnek ve dinamik yapılarıyla büyümeye katkıda bulunmakta ve istihdam yaratma özelliklerinin yanı sıra, piyasada rekabet ortamının oluşturulmasına katkıda bulunmaları nedeniyle de ekonominin belkemiği konumundadırlar. AB' de de son yirmi yıldır ekonominin ortalama büyüme oranı % 4' ten % 2,5' e düşmüştür. İşsizlik ise, 1980'lerin ikinci yarısı dışında 1970'lerden bu yana önemli ölçüde artmıştır. AB'nin ABD ve Japonya ile rekabet düzeyi zayıflamıştır. AB ekonomisinin bu olumsuz çizelgesinin düzeltilmesinde KOBİ'lerin geliştirilmesi önemli bir araçtır (İKV Serisi,2004).

AB'nin KOBİ Politikası, Küçük İşletmeler ve Küçük Sanayi Yılı olan 1983 yılında KOBİ'ler için ilk eylem planının kabul edilmesiyle ortaya çıkmıştır. İkinci program ise 1987 yılında düzenlenmiştir. 1989 yılında komisyon bünyesinde işletme politikasından sorumlu bir genel müdürlük kurulmuştur. 1994 yılında ise 1993 yılında çıkarılan Beyaz Kitap' ta belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla komisyon, KOBİ'ler ve küçük sanayi için bir çalışma programı kabul etmiştir. KOBİ'ler için Üçüncü Çok Yıllı Program (1997-2000) Amsterdam Antlaşması'nın ortaya koyduğu politikalar doğrultusunda düzenlenmiştir (Şahin,2003). AB, bünyesindeki KOBİ'leri aşağıdaki hedefler doğrultusunda geleceğin dünyasına hazırlamaktadır (Ören, 2003);

- KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmak ve artırıcı tedbirler almak,
- KOBİ'lerin esnek piyasa şartlarına entegre olmasını sağlamak,
- KOBİ'lerin profesyonellik ruhunu geliştirmek,
- KOBİ'lere yönelik esnek bir işgücü arz ve talebi oluşturmak için eğitim gibi imkânları sağlamak

2.4.4.6.1. Avrupa Birliği'nin KOBİ Politikası Hedeflerine Ulaşmak İçin Kullandığı Araçlar

AB içinde faaliyet gösteren "Business Environment Simplification Task Force-İş Ortamının Basitleştirilmesine Yönelik Faaliyet Grubu (BEST)", AB' ye KOBİ'lerinin rekabet gücünün iyileştirilmesi ve sürdürülebilir istihdam imkanlarının oluşturulması için bir rapor hazırlamıştır. BEST' in hazırladığı raporda daha iyi kamu idaresi, eğitim ve öğretimde yeni yaklaşımlar, istihdam ve çalışma şartları, finansman ve yeni teknolojilere erişim ile yenilikçi faaliyetlerin teşviki alanlarında bir takım tavsiyelere yer verilmiştir. Komisyon önerisinde, bu yeni programın Türkiye' ye de açık olduğunu belirtmiştir.114 AB Komisyonu KOBİ'lere yönelik bir "Entegrasyon Programı" hazırlamıştır. Entegrasyon Programı'nın özel politika eylemleri şu şekildedir (Sayın ve Fazlıoğlu,1997);

- İşletmelerin tabi olduğu idari ve düzenleyici ortamın basitleştirilmesi ve iyileştirilmesi,
- Finansman ve vergi ortamının işletmeler için daha uygun hale getirilmesi,
- Özellikle daha iyi bilgi hizmetleri yoluyla KOBİ'lerin stratejilerinin Avrupa ve uluslar arası normlara uygun hale getirilmesine yardımcı olunması,
- KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması ve araştırma, yenilik, bilgi teknolojileri ve eğitimden daha çok yararlanmalarının sağlanması,
- Girişimciliğin teşviki ve özel hedef grupların desteklenmesi.

Bunun dışında, 21 Ocak 2003 tarihinde komisyon, KOBİ'lere yönelik programları içeren ve "KOBİ" Paketi olarak adlandırılan bir paket kabul etmiştir. Bu paket belirlenen ilkelerin nasıl uygulandığını analiz eden dört rapordan oluşmaktadır. Bu raporlarda;

- Üye ülkelerin 2002 yılında önemli ilerlemeler kaydettikleri vurgulanmakta, özellikle bürokrasinin ortadan kaldırılması alanında, girişimcilik eğitimi konusunda başarılı oldukları,
- Aday ülkelerde de önemli faaliyetlerin gerçekleştiği, gençlere yönelik girişimcilik eğitiminin desteklendiği, işletmelerin idari yüklerinin azaltıldığı, iflasla ilgili yasaların geliştirildiği,
- Birçok ülke KOBİ'lerin internet kullanımını desteklendiği,
- Finansman imkânlarına ulaşım halen sorun teşkil etmektedir. Bunun için bankaların, kamu otoritelerinin ve işletmelerin imkânlarını tam olarak ortaya koymaları gerektiği,

belirtilmektedir.

Pakette, fonlardan KOBİ hedefli projeler için altı yıllık dönemde 16 milyar EURO harcanması öngörülmüştür. Buna ilave olarak ülke fonlarından önemli bir bölümde KOBİ'lere aktarılmaktadır. KOBİ'ler ayrıca araştırma-geliştirmeye yönelik Altıncı Çerçeve Programı'nın da ana hedeflerindendir. Bu altı yıllık dönemde 2,2 milyar EURO KOBİ'lerin araştırma ve yenilikçi çalışmalarına ayrılmıştır (İKV Serisi, 2004). AB'de KOBİ'lerin sağlıklı bir yapıda olmaları için sağlıklı bir ortama ihtiyaçları vardır. Bu ortamı sağlayacak araçlar şu şekildedir;

- **İç Pazar ve Malların Serbest Dolaşımı:** Avrupa pazarının temelini oluşturan bu aracın, istihdam imkânlarının artırılması, enflasyon oranlarında düşüş, AB içi üretimin artışı gibi olumlu etkileri olduğu yapılan analizler sonucunda ortaya çıkmıştır.
- **Araştırma ve Geliştirmeye Destek:** Avrupa Yatırım Fonu (EIF), AB' deki yenilikçi projeleri aktif olarak desteklemektedir.
- **KOBİ Desteği:** Komisyon, KOBİ desteğine istinaden "Çok Yıllı Girişim ve Girişimcilik Programı" ile katkıda bulunmaktadır.
- **Ticaret Politikası:** Üye ülkelerin, "Tek Pazar" hedefi çerçevesinde, hiçbir engelle karşılaşmadan birbirleriyle ticaret yapmaları ve dış ticaret faaliyetlerinde eşit şartların sağlanması sonucunda artan ticaret hacmi, ülkelerin refahına önemli katkılar sağlanmaktadır.

- **Eğitim ve Staj Politikası:** Bu alanda komisyonun "SOCRATES Programı" ve sanayi politikası çerçevesinde ise "LEONARDO Programı" mevcuttur. Sokrates Programı; Genel Eğitim ve Öğretim Programlarını kapsamaktadır. Sokrates Programı, 1995-1999 yılları arasında bir dönemi tamamlamış ve şu anda "SOCRATES II" olarak devam etmektedir. Toplam bütçesi 1,85 milyar EURO olarak belirlenmiştir (EBİLTEM, Avrupa Birliği Destek Programları,2001). Leonardo Programı'nın kapsadığı alanlar şu şekildedir (EBİLTEM, 2001);
    - Mesleki eğitim politikalarının oluşturulması ve özellikle gençlerin mesleki eğitim ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi,
    - Yaşam boyu öğrenmeye teşvik edilmesi, meslekte yaratıcılığa dönük girişimciliğin ve rekabetin güçlendirilmesi.
- **Yasal Çerçevenin Geliştirilmesi ve İdari Reform:** Yasal düzenlemelerin olabildiğince basit ve anlaşılır olması, bürokratik işlemlerin azaltılması ve basitleştirilmesinin yanı sıra bürokrasinin etkinliği de önem taşımaktadır.
- **Ekonomik ve Parasal Politika:** AB' de ekonomik ve parasal politika, sanayi için istikrarlı ve güvenilir bir ortam yaratmak üzere kullanılmaktadır. Hedef uzun vadede ekonomik performansın artmasını sağlamaktır.

2.4.4.6.2. KOBİ'leri Desteklemekte Kullanılan Topluluk Önlemleri

AB' de KOBİ'lerin bilgilendirilmesi ve diğer AB ülkelerindeki işletmelerle işbirliği yapmalarının sağlanması amacıyla çeşitli programlar uygulanmaktadır. Bunlar;

1. **Avrupa Bilgi Merkezleri Ağı (EIC);** Avrupa Bilgi Merkezi (EIC) Ağı, başta KOBİ'ler olmak üzere işletmelerin AB' ye ilişkin bilgilere erişimini kolaylaştırmak amacıyla 1987 yılında komisyon tarafından kurulmuştur. EIC, işletmeleri ilgilendirebilecek AB politikasının, yönetmeliklerinin ve programlarının bütün yönleri hakkında güvenilir ve sürekli olarak güncellenen bilgi sağlayarak işletmelerin Tek Avrupa Pazarının kurulmasından en çok yararı elde etmelerini mümkün kılmak üzere işlev görmektedir. KOBİ'lerin "İlk Durak Noktası (First Stop Shop)" tanımı ile en önemli destek programı olan EIC Ağı programını ülkemizde KOSGEB yürütmektedir (SAYIN ve Diğ., 1997).

2. **Yenilik Aktarım Merkezleri (Innovation Relay Centers-IRC);** 1995 yılında Komisyon Yenilik Aktarım Merkezleri ağını kurmuştur. 2000 yılı itibariyle AB ve aday ülkelerde 68 merkez bulunmaktadır. Bu merkezler yenilikçi teknolojilerin Avrupa'daki işletmeler ve araştırma bölümlerine yayılmasını sağlamak için faaliyette bulunmaktadırlar. Yeniliği harekete geçiren ve teşvik eden merkezler olarak KOBİ'ler arasında teknoloji ortaklığı ve transferini sağlayan önemli ağlar haline gelmişlerdir (İKV Serisi, 2004).
3. **İşletmeler Arası İşbirliği Ağı (BC-NET);** BC-NET, belirli bir işbirliği önerisi sonucunda potansiyel ortak olabilecek işletmelerin, süratle ve işletmenin ihtiyaçlarına uygun gizlilik ölçüsü içinde belirlenmesini mümkün kılar (SAYIN ve Diğ., 1997).
4. **İşletmeleri Yakınlaştırma Bürosu (BRE)**; 1973'te kurulmuş olan BRE, başka ülkelerde işbirliği yapabilecekleri ortaklar arayan KOBİ'lere yardımcı olmak amacıyla Avrupa Komisyonu'nun oluşturduğu ilk araç olup amacı, erişime açık sınır ötesi işbirliğini teşvik etmektir. Özel nitelikleri ve uluslararası bağlantıları özendirme kapasitesi nedeniyle işletmeler arasında işbirliği bağlamında çok büyük bir önem taşımaktadır (SAYIN ve Diğ, 1997).

Türkiye' dede BC-NET ve BRE programlarının temas noktaları KOSGEB ve TOBB olmuştur.

2.4.4.6.3. KOBİ'lerin Finansman İmkânlarına Ulaşımı İçin Alınan Önlemler

KOBİ'ler için dört mali enstrüman sunulmaktadır. Mali enstrümanlar; işletmeler için her türlü finansmana erişimi kolaylaştırmak üzere sermayeye katılım risk sermayesi, sermaye desteği ve kredi finansmanı için teminatlar ile hibelerden oluşmaktadır. Avrupa Yatırım Fonu (AYF) tarafından yönetilen Avrupa Teknoloji Programı (ATP) kapsamında "İşe Başlangıç Desteği", "KOBİ Teminat Programı", "Çekirdek Sermayesi Programı"'dır. Bunun dışında yer alan enstrüman "Avrupa Ortak Girişim (AOG) Programı"'dır. AYF, tahsis edilmiş kaynaklarını mali aracılar, bankalar ve teminat kurum ve programları, risk sermayesi fonları kanalıyla KOBİ'lere ve yeni kurulan işletmelere aktarmaktadır (ŞAHİN, 2003). İşe Başlangıç Desteği'nin amacı,

başlangıç aşamasındaki KOBİ'lere finansman sağlanmasını kolaylaştırmaktır. KOBİ Teminat Programı, KOBİ'lerin bankalar tarafından istenen teminatları sağlayamaması halinde çözüm bulmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Çekirdek Sermayesi Faaliyeti, büyüme ve istihdam yaratma potansiyeli olan, yenilikçi işletmelerin kuruluşunda başlangıç sermayelerine destek olmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Avrupa Ortak Girişim (OAG), KOBİ'lerin uluslar arası alandaki ortak yatırım faaliyetlerini teşvik etmektedir. Yani KOBİ'lerin sınır ötesi şirketlerle işbirliği yaparak pazar fırsatlarını kaçırmamasını sağlamaktadır. Çeşitli Birlik politikaları arasında KOBİ'lerin dahil edildiği en önemli politikalar Bölgesel Politika ve Araştırma Geliştirme ve Teknoloji Politikası gelmektedir. Bölgelerarası farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla kullanılan bölgesel fonlar, birlik bütçesinin üçte birini oluşturmaktadır. Bölgesel fonlar kapsamında bulunan yapısal fonlar KOBİ'lerin desteklenmesinde en önemli finansal araçlar arasındadır. AB'nin AR-GE ve teknoloji politikası, KOBİ'lerin devamlılığının ve gelişiminin sağlanması için yenilik yaratmaları, kendilerinin yeni teknolojiler geliştirmeleri ya da mevcut olan yeni teknolojiye ulaşmalarının gereği üzerinde durmaktadır. Bu amaçla, AB düzeyinde geliştirilen bilim ve teknoloji alanındaki 6. Çerçeve Program' a KOBİ'lerin katılımı desteklenmektedir. Söz konusu programda KOBİ'ler için 2,100 milyon EURO ayrılmıştır (İKV Serisi, 2004).

2.4.5. Türkiye'nin KOBİ Politikasının AB İle Uyumu

AB' de KOBİ'lere yönelik çalışan kurumlar içerisinde yer alan ticaret odaları, iş dünyasını temsil eden dernekler, rekabet kurumu ve benzer yapılar Türkiye' de de bulunmaktadır. Ülkemizde Güney Doğu Anadolu Bölgesi' ne hizmet veren GAP Bölge Kalkınma İdaresi, Avrupa Bilgi Merkezleri, üç adet İş Geliştirme Merkezi Mevcuttur (DPT, 2004).

Türk sanayinin AB sanayilerine göre yapısal eksiklikleri mevcuttur. Şöyle ki, Türk KOBİ'lerinin AR-GE alanındaki kapasiteleri oldukça düşüktür. AR-GE hizmetleri sektörü ile ticari bağlantıları bulunmamaktadır. Bu nedenle AR-GE hizmeti sunucuları ile ticari etkileşimi geliştirici kuruluşların oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda üniversiteler ve özel sektör girişimlerinden oluşan KOBİ'lere yönelik araştırma hizmetleri veren organizasyonların oluşturulması gerekir. KOBİ'lerin AB düzenlemelerini öğrenmeleri konusunda hizmetlerin üretilmesi gerekmektedir. Ayrıca

ülkemizde teknolojinin yanı sıra kredi imkânlarının da geliştirilmesi gerekir. Bu çerçevede KOBİ'lere yönelik çeşitli finansman araçlarının (kredi garanti fonu, risk sermayesi, faktoring v.b.) planlanması gerekmektedir. AB Genel KOBİ Politikaları ve öncelikleri çerçevesinde 4. KOBİ Çok Yıllı Programının 2001-2005 dönemi için hazırlık çalışmalarına ülkemizde de devam edilmiş, Ülkemiz 4. KOBİ Çok Yıllı Programına KOSGEB'in Ulusal Koordinatörlüğü'nde aday ülke olarak katılmıştır. Bu yönde KOSGEB tarafından yapılan çalışmaları şu şekilde özetleyebiliriz (Çınar, 2001);

- Teknoloji Geliştirme Merkezlerinin yaygınlaştırılması ve hizmetlerin iyileştirilmesi, bu merkezlerde KOBİ'lere verilen desteklerin çeşitlendirilmesi,
- İşletmelerin bilgisayar yazılımı kullanımının desteklenmesi, elektronik ticaretin yaygınlaştırılması ve KOBİ'lerin internet kullanımının arttırılması,
- Teknopark kuruluşunun teşviki, bu konuda kitle örgütlerinin bilgilendirilmesi, İş Geliştirme Merkezlerinin yaygınlaştırılması, KOBİ-NET ile yaygın bilgilendirme,
- AB programlarından KOBİ'lerin yararlanması için bilgilendirme, KOBİ'ler için yatırım alanları tespiti ve yatırım danışmanlığı,
- KOBİ'ler için yeni finansal araçlar geliştirme, ihracat odaklı ortak yatırım ve ticaret işbirliğine yönelik destekleme, yönetim ve iş organizasyonu eğitimleri ve danışmanlığı,

KOBİ'lerin bu programa katılımı uluslar arası alanda rekabet güçlerinin artırılmasına katkıda bulunacaktır.

2.5. Yatırım Teşvikleri, Bölgesel Kalkınma ve Ab Teşvikleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Ersungur ve Yalman (2009), bölgesel kalkınmada ihracat teşviklerinin etkinliği, Sivas ilinde bir uygulama başlıklı makale çalışmalarında dışa açık büyüme modellerinin geliştirildiği ve uygulama alanlarının genişletildiği günümüzde, ihracat teşviklerinin büyümeye etkilerinin önem kazandığını vurgulamaktadırlar. Bölgesel kalkınma üzerinde ihracatın dolayısıyla ihracat teşviklerinin etkilerini incelemek amacıyla, Sivas'ta, ihracat yapan 17 firma ile görüşme yapmışlar ve bu görüşmelerde firma

yetkililerine birebir anket uygulamışlardır. Anketlerde ihracat yapan firmaların ihracat kapasiteleri, teşviklerden faydalanma oranları, ihracatta karşılaştıkları sorunlar, teşviklere bakış açıları, beklentileri gibi konularda görüşlerini dikkate almışlardır. Sivas'ta ihracat yapan işletmelerin çoğunun ihracat teşviklerinden çeşitli biçimlerde faydalandıkları, teşviklerin yeterli düzeyde olduğu, ihracat işlemlerinde en çok yoğun bürokrasiden olumsuz etkilendikleri sonucunu gözlemlemişlerdir.

Özyücel (2008), bölgesel dengesizlik ve bölgesel kalkınma kavramları genel olarak tanımlanmış olup, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede ülkemizde uygulamaya konulan çeşitli planların incelenmesi yapılmıştır. Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkisi ele alınarak, AB'nin kuruluş aşamasından Türkiye'nin Birliğe üye olma yolunda yapmış olduğu çalışmalar incelenmiştir. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları ile Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarının Analizi yapılarak ülkelerin uygulamış oldukları bölgesel politikalar arasındaki farklar ve benzerlikler ele alınmıştır. Ayrıca yine AB fonları geniş bir şekilde ele alınarak, bu fonlardan yararlanma olanaklarının ne şekilde olacağı ve Türkiye'nin fonlardan daha fazla yararlanabilmesi için atması gereken adımlar ele alınmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin temel sorunu olan bölgelerarası dengesizlik Türkiye'nin AB yolunda ilerlemesine engel teşkil ettiği, Türkiye'nin AB'ye üyelik çerçevesinde bu sorunları ortadan kaldırabilmek için AB fonlarının önemli bir kaynak olduğu Fakat AB kaynaklarından da yararlanabilmesi için bazı hususlarında yerine getirilmesi gerekliliğinin önemi vurgulanmıştır.

Saraç (2006), "Bölgesel Kalkınma Modelleri ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)" başlıklı tez çalışmasında araştırmanın yöntemi olarak literatür taraması ve bireysel gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmasında GAP projesinin genel olarak kalkınma, özel olarak da bölge kalkınması düzeyindeki analizi yapmaya çalışılmıştır. Planlı kalkınma modelini tercih eden ülkemizde bölgesel kalkınmanın ve GAP'ın görevlerini ve misyonunu ortaya koymuştur. Merkezi yönetimce hazırlanan planların ülke düzeyinde uygulanması için bölgesel kalkınma örgütlerine büyük görevlerin düştüğünü Türkiye'de bu misyonu üstlenen GAP ile kalkınma planları arasında sağlam bir ilişki kurulması gerektiği hususu vurgulanmıştır. GAP'ın bölgesel kalkınma konusunda önemi ve ağırlığıyla ilgili yeterince vurgulama yapılmaması ve anılan görevlerin sadece merkezi yönetimin bir işleviymiş gibi algılanmış olması çalışmasının önemini ortaya koymuştur.

Öztopraktan (2006),Teşvik tedbirlerinin incelendiği, yatırım teşvik tedbirleri genel anlamda İncelediği araştırmasında "yatırım" kavramı üzerinde durulmuş, kalkınmanın teşvikle bağlantısı incelenmiş, yatırım teşviklerinin ekonomik gerekçeleri, amaçları ve bu tedbirleri uygulamaya sevk eden nedenleri incelenmiş ve sistemin etkinliğinin arttırılması için gerekenleri ele alınmıştır. Teşviklerin isletme kararları üzerine etkileri ve Türkiye'de uygulanan yatırım teşvik politikalarını geçmişten günümüzdeki teşvik mevzuatlarına yer verilmiştir. Yatırım türleri ile yatırımlara sağlanan destek unsurları incelenmiş, yatırım finansmanı ile ilgili düzenlemeler ile yatırımın gerçekleşmesinden takip ve kontrolüne kadar olan süreç gözden geçirmiş ve Türk Teşvik Sisteminin genel özelliklerine değinmiştir. Ayrıca Küçük ve Orta Ölçekli işletmelere devlet yardımlarından sağlanan destek unsurları ve bu konudaki düzenlemelere yer verilerek yürürlükte olan Genel Teşvik Mevzuatı önce kanunlara göre tasnif edilmiş daha sonra da konularına göre incelenmeye çalışmıştır. Sonuç olarak; Yatırımlara yönelik nihai kararlarda vergi dışı faktörlerin etkisi olmakla birlikte vergilerin önemli payı olduğu, Vergi gelirlerinin yaklaşık %75-80'inin borç faizi ödemelerinde kullanıldığı, işsizliğin önemli boyutlara ulaştığı ülkemizde kalkınmanın özel sektör destekli gerçekleştirilmesi zorunluluk olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda yatırımlara yönelik teşvik politikalarının önemi artmaktadır. Bunlar içinde en önemlisi yatırım indirimi olduğu ancak teşvik önlemlerinin mutlaka getirisi götürüsü hesaplanarak sisteme konulması gerekliliğine, aksi durum hedeflenen büyüme ve istihdam amaçlarına hizmet etmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Dilik ve Duran (1998), çalışmalarında Türkiye'de uygulanan KOBİ teşvik politikasını incelemiş ve KOBİ'lerde uygulama sonuçlarının değerlendirilmesini yapmışlardır. Bölgeler, iller ve sektörler olarak incelenen verilerden gelişmiş bölgelere KOBİ teşvik uygulamalarının yoğunlaşması ve gelişme eğiliminde olan bölgelere öncelik verilememesi teşvik uygulamalarının eksikliği olarak gözlemlenmiştir.

Üzümcü ve Doğan (2000), çalışmalarında, kalkınmada öncelikli yöreler arasında olan Sivas ilindeki KOBİ'lerin gelişimi üzerinde durmuş ve Sivas'a 1980–2000 döneminde sağlanan yatırım teşvik belgelerinin tutar ve istihdam açısından gelişimi, sektörel olarak incelemesi yapılmıştır. Bu çalışmada Sivas'a verilen teşvik belgelerinin 1994 yılı hariç, yetersiz olduğu ve sektörel olarak bakıldığında da imalat, hizmetler sektörünün ilk iki sırada yer aldığı ve bu sıralamayı madencilik sektörünün izlediği gözlemlenmiştir. Sivas'ta KOBİ teşviklerinin gelişimi incelenirken 1996–2000 yılları

arasındaki teşvik belgesi adedi ve sabit yatırım tutarı temel alınarak, hazine müsteşarlığından elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Bu dönemde Sivas ta KOBİ teşviklerinden en fazla gıda-içki alt sektörünün(25 adet) yararlandığı, bu sektörü 13'er adet teşvik belgesi ile dokuma giyim ve orman ürünleri alt sektörlerinin izlemiş olduğu bilgilerine ulaşılmıştır. Sivas'ta yatırım teşviklerinin kullanılmasında belirgin bir artış gözlemlenmesine rağmen ilin ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda yetersiz kaldığı sonucuna varılmış, yatırım teşviklerinden yararlanma sorunları arasında bürokratik sorunlar, teşvik krediler hakkında yetersiz bilgi ve teşviklerden yararlanma konusundaki ilgisizlik olarak gözlemlenmiştir.

Duran (2002), 1980–2002 dönemini kapsayan çalışmasında Türkiye'deki yatırım teşviklerinin etkinliğini incelemiştir. Bu dönemde uygulanan teşviklerin rakamsal verilerinin tablolar yardımıyla analizi sonucunda piyasadaki aşırı dengesizliklere, sürekli belirsizliklere ve kaynak sorununa rağmen ,teşvikler ile büyük miktarda sabit sermaye yatırımı gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Gelişmekte olan diğer ülkelerle Türkiye'nin sanayileri karşılaştırıldığında ise diğer ülkelerin yapısal değişikliklerle sanayilerini yüksek katma değer, yüksek kalite ve yenilik-yoğun özel ürünlere kaydırdıkları, Türkiye'deki sanayilerin ise daha çok maliyet avantajı ve yüksek miktarda ürünle rekabet avantajı sağlamaya çalıştığı, Ar-Ge, kaliteli servis ve işgücü, yenilik gibi unsurlara gerek duymadan minimum maliyetlerle yüksek miktarlarda üretim yaparak tatminkâr bir kar düzeyi amaçladığı görülmektedir.

Güldiken (2006), Türkiye'de sanayileşme, teknolojik gelişme ve KOBİ politikalarının birlikte değerlendirdiği çalışmasında Türkiye'nin 1923 yılından itibaren izlediği sanayileşme politikalarını kısaca değerlendirmiş ve 1946 yılından sonra uygulanan dışa dönük kalkınma politikasının Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren hedeflenen yerli sermaye oluşturma sürecini başarısızlığa uğrattığını göstermeye çalışmıştır. Türkiye'nin sanayileşme politikalarının KOBİ politikaları ile sınırlı kaldığını ancak VII. ve VIII. Kalkınma Planlarında sıkça vurgulanmasına rağmen KOBİ'lere yönelik desteklerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle etkin bir teknoloji politikası ile işletmelerin büyük bir kısmını oluşturan KOBİ'leri yüksek katma değer yaratan işletmeler haline getirebilmek ve Avrupa'daki gibi ileri düzey teknoloji kullanan, yeni ve yaratıcı fikirler ortaya koyan işletmeler haline getirebilmenin uygun bir strateji olabileceğini belirtmiştir.

Çiloğlu (1999), teşvik politikalarının yönlendirme gücü ‘’adlı çalışmasında teorik anlamda teşviklerin başarısını, kamusal maliyet ve faydalarının karşılaştırılması ile açıklamakta ise de uygulamada, birbirleri ile kıyaslanabilecek veri ve bilgi sağlama imkânı olmadığından teşvik uygulamaları ile ilgili eleştirilerin ekonomik ve sosyal gelişmelere göre yapmaktadır.

Çiloğlu çalışmasında, Teşviklerin sıkça kullanıldığı, bölgesel ve sektörel amaçlı destekler ile KOBİ‘lere yönelik uygulamaların kamusal maliyetleri ve getirilerine değinmiştir. Bölgesel amaçlı destekleri üç kısımda ele almıştır.

***1.Verilen desteklerin boyutu*;** 1985–1999 döneminde verilen teşvik belgeli yatırımlar incelenmiş, destek uygulamalarının gelişiminin ekonomik altyapıdan dolayı ortaya çıkacak olan ek maliyetlerin karşılanması halinde, bölgelere yatırımların yönlendirilmesi ya da bölgelerde mevcut müteşebbis ruhunun harekete geçirilmesinin söz konusu olduğunu belirtmiştir. Verilen desteklerin 1989–90 döneminde bu kapsamda olduğu, diğer dönemlerde bu amaçların gerçekleştirilmesinde etkin olmadığı görülmektedir.

***2.Sektörel tercihler*;** Verilen teşvik belgelerinin geri kalmış yörelerde doğrudan tarımsal üretim, hayvancılık ve ileri teknoloji içermeyen tarımsal sanayi yatırımlarına yönelik olduğu belirtilmiştir. Tarımsal üretimde verimlilik sağlayacak Ar-Ge çalışmalarının yanında, ölçek ekonomilerinde üretim yapan ve bu alandaki tüm teknolojik imkânları kullanan daha profesyonel işletmelere ihtiyaç olduğu belirtilmektedir.

***3.Yardımların sürekliliği*;** Geri kalmış yörelerde mevcut ekonomik ve sosyal sorunların çözülmemesi halinde yardımların sürekli olarak verilmesinin önemi belirtilmiştir.

Sektörel desteklerde ise; kamu kesimi yönlendirme politikalarının, sektörel tercihleri yüksek katma değer ve teknoloji gerektiren alanlar olduğu ancak teknolojik gelişmelere yönelik yapılan Ar-Ge çalışmaları ve buna yönelik bilgi birikiminin yetersiz olması halinde ülkelerle rekabet edebilmenin imkânsız olduğunu belirtilmiştir.

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere yönelik desteklerde ise; KOBİ’lerin özellikle istihdama ve bölgesel gelişmeye yönelik katkılarının sosyal istikrarın sağlanması açısından önemi üzerinde durulmuştur. Destek kapsamında yaralan ve yatırım sermayesi ihtiyacı olan işletme sayısı ile desteklenen işletme sayısı karşılaştırıldığında

teşvik edilen işletmelerin tüm işletmelere oranının düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca kaynak yetersizliğinin uygulamanın en zayıf yönü olduğu belirtmiştir.

Helhel (2004), teşviklerin yatırımlara etkisini ve Isparta da bulunan KOBİ'lerin bölge kalkınmasındaki rolünü açıklamaya çalışırken 36 soruluk anket çalışmasından yararlanmıştır. Anket formuyla toplanan veriler "SPSS" programı yardımıyla analiz edilmiştir. Anket çalışmasında değerlendirme yapabilmek için anket formunda yer alan bazı çok seçenekli sorularda en önemli seçenekleri önem derecesine göre sırlamalarını istemiştir. Bu tür sorulardan elde edilen yanıtların önem derecesi, 1'den itibaren göreceli olarak azalmaktadır. Önem derecelerine göre seçenekler ağırlandırılarak ağırlık ortalaması hesaplanmıştır. Her seçeneğin toplam ağırlık içindeki oranı belirlenmiş, sonra her seçeneğin toplam ağırlığına göre de seçeneklerin önem sıraları tespit edilmiş ve bu doğrultuda anketin yorumlanması yapılmıştır. Isparta ilinde imalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin durumu koruma stratejisi belirlediği, KOBİ'lerin sorunlarının başında, ekonomik belirsizlik, dalgalı kur sisteminden kaynaklanan kur riski, yüksek vergi ve SSK primlerinden oluştuğu, devletin son yıllarda bürokrasiyi azaltmak ve işlemleri kolaylaştırmak için uğraşlar verdiği gözlemlenmiştir. Isparta'daki KOBİ'lerin elektrik Kws/saat'inin pahalı olmasından memnuniyetsizlikleri, dünya istatistikleri ile karşılaştırıldığında bu memnuniyetsizliklerinin doğruluğu tespit edilmiştir. Türkiye'de elektriğini Kws/saat'i 9 cent iken, gelişmekte olan ülkeler ortalaması 3 cent'tir. Devletin hane halkından değil, istihdam kapasitesine göre üretim yapan işletmelere enerji desteği vermesi gerekliliği ve enerjide indirim yapılması hususunda öneri getirilmiştir Isparta ilindeki KOBİ'lerin nitelikli eleman bulma sıkıntısı olduğu aynı zamanda üretimin yanında pazarlamada da büyük sıkıntılar yaşandığı belirtilmiştir. KOBİ'lerin kaliteli ve standartlara uygun mamul üretebilmeli ve mutlaka kalite belgesi olması gerektiği ancak KOBİ'lerin bir kısmının kalite belgesine başvurdukları zaman 3-4 yıl gibi uzun yıl beklemek durumunda kalmaları yaşanan sıkıntılar arasında yer almıştır.

Sarıöz (2006), ülkemizde yatırım teşvik politikaları ile istihdam ve bölgesel eşitsizliğin giderilememesi çalışmasının konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, teşviklerin incelenmesi ve teşviklerin sorunların çözümlenmesinde nasıl etkili olabileceği konusunda araştırma yapılmıştır. Bu amaçla ekonomide devletin en önemli müdahale aracı olan teşviklerin tanımlanması yapılmış olup, uluslar arası kuruluşların teşvik uygulamaları ele alınmıştır. Türkiye'de teşvik uygulamalarının tarihsel gelişimi

belli dönemlere ayrılarak, 1990 sonrası teşvik uygulamaları, daha ayrıntılı olarak incelenmiştir. Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de var olan bölgesel dengesizliklere değinilmiş olup bu dengesizlikleri gidermek için uygulanan politikalar ele alınmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'de 1913-2006 yıllarını kapsayan dönemde, farklı amaçlar doğrultusunda çok çeşitli yatırım teşvik politikaları uygulandığı, ancak uygulanan politikalar amaçların gerçekleşmesini sağlamakta yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Bu başarısızlıkların nedenlerini, teşviklerin yatırım amaçlı alınıp fakat hiçbir yatırıma dönüştürülmediği yolsuzluklara neden olduğu, teşvik sistemi üzerinde sıkı bir denetim ve kontrol sisteminin olması gerekliliğine bağlamıştır. Ayrıca yatırım teşvik belgesi verilirken karar yatırımcıdan daha çok devletin fayda- maliyet analizinin yapması önerisi getirilmiştir. AB'nin bölgesel kalkınma ajanslarının gerekliliği ile Türkiye'de istatistikî bölge sınıflandırılmasına gidilmesi koşulunu getirmesi çok fazla olumsuz etki yaratmamıştır.

Küçükoğlu (2005), Güneydoğu Anadolu Bölgesinde vergisel teşviklerin bölgesel kalkınmadaki rolünü araştırdığı çalışmasında, Türkiye'deki bölgesel dengesizliğin çıkış sürecini ortaya koymak, bölgesel geri kalmışlığın nedenleri ve sakıncalarını değerlendirerek, GAP bölgesinde uygulanan teşvik politikalarındaki etkinliğin niteliksel ve niceliksel ölçülmesini sağlamak, Türkiye'de ki vergi teşvik politikalarının geçirdiği değişimin boyutlarını değerlendirerek, özellikle GAP bölgesindeki bölgesel teşvik uygulamalarının amacına ulaşmasını sağlamaya yönelik çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada, anket uygulaması yapılmış olup, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan illerde özellikle 5084 sayılı teşvik yasasının etkilerini değerlendirmek, bölgedeki yatırımların ve yatırımcıların karsılaştıkları güçlükleri tespit etmek, içinde bulundukları şartları, finansman sorunlarını, çözüm önerilerini, dileklerini, ilgili kurumlara duyurabilmek ve bu konudaki gerçekleri kamuoyunun bilgisine sunarak mevcut sorunlara çözüm bulunmasına yönelik çalışmalara katkıda bulunmuştur.

Anketin kapsamı, GAP Bölgesinde yer alan 9 ilden (Teşvik kapsamında olmayan Gaziantep ve Kilis hariç) 7'sidir. Bunlar; Şanlıurfa, Diyarbakır, Adıyaman, Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illeridir. Anket uygulaması, 1 Temmuz – 1 Ağustos 2005 tarihleri arasında, isçi sayısı ve potansiyeli bakımından her ildeki en büyük sektör kuruluşları belirlenerek yapılmıştır. Anket yapılan kuruluşların %77' si devlet yardımların yetersiz olduğunu,%50 si bürokratik işlemlerin fazla olmasından kaynaklı

devlet yardımlarından faydalanmadığını belirtmiştir. Firma yöneticileri teşvik edilmesi gereken sektörlerden en önemli 5 sektör olarak, Tarım (% 60,6), Tekstil (51,5), Makine (30,3), Gıda (24,2) ve Turizm (21,2) olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; Güneydoğu Anadolu Bölgesinin, sürekli dışarıya göç veren, düşük gelir tuzağından kurtulamayan illerimizin yoğunlaştığı bir bölge olduğu ve bu bölge için uygulanan özendirme imkânlarının bölgenin sanayileşmesine fazla olumlu katkısı olmadığı tespit edilmiştir. Bu bölgede isletmeler gerekli kârlılığı sağlayamadığı için kredi taksitlerini ve kredi faizlerini dahi ödeyemez duruma düşmüşlerdir. Buralarda herhangi bir suretle yapılmış olan tesisler, daha sonraki işletme aşamasında kalifiye eleman, yeterli iç pazar ve tasıma kolaylığı bulamadığı için kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Maliye Bakanlığı verilerine göre Türkiye'de yıllık tahakkuk eden vergi içerisinde GAP Bölgesinin payı % 3'ü geçmemektedir. Dolayısıyla bölgenin kalkınmasını, yatırım teşviklerinden öte, hizmet ve ticaret teşvikleri ile sağlamak alternatif bir yol olarak göründüğü, bölge yatırımcıya cazip hale gelinceye kadar burada yasayan esnafın ve tüm insanların gelirlerine tahakkuk ettirilecek verginin 5-10 yıl ertelenmesi düşünülmüştür.. Ayrıca, bu bölgelerdeki elektrik, su, haberleşme, taşımacılık ve SSK primi gibi hizmetlere önemli ölçüde destek sağlanması da etkili olacağı gözlemlenmiştir.

3. BÖLÜM

DİYARBAKIR İMALAT SANAYİNDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALARA VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ TİCARET VE SANAYİ ODALARINA YÖNELİK YAPILAN ARAŞTIRMA VE SONUÇLARI

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Diyarbakır ilinin sosyo-ekonomik yapısı incelenmektedir. Daha sonra Diyarbakır ili imalat sanayinde faaliyette bulunan firmalarla ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ticaret ve Sanayi Odalarının yatırım teşvik uygulamalarıyla ilgili düşüncelerinin araştırıldığı anket uygulaması ve sonuçlarının tartışılmasına yer verilmektedir.

3.1. Diyarbakır İlinin Sosyo-Ekonomik Durumu ve Teşviklerden Aldıkları Payların İncelenmesi

Genel olarak tarıma dayalı ekonomik yapısı olan ilde, son 15 yılda %16 civarında tarım ekonomisi yaşam kültüründen sanayi kültürüne kayan bir nüfus oluşmuştur. Kentsel nüfus artış hızının yüksek olması sebebiyle sanayileşme süreci son 15 yılda hız kazanmıştır. Sağlıklı bir zemine oturmayan sanayi kendi içindeki problemleri ile beraber büyümeye çalışmaktadır. Sanayi işletmelerinin dağınık ve plansız olması, organize sanayi bölgelerinin alt yapısının yetersiz olması, uluslar arası rekabet koşullarının ve standartlarının öneminin kavranamaması, dolayısıyla ihracatın çok düşük olması, fayda/maliyet analizlerinin yapılmaması nedeniyle AR-GE çalışmalarının yetersizliği, sürdürülebilir kalkınma ve rekabetin önündeki en büyük engellerdir. Bu nedenle Diyarbakır'ın, GSMH'ya katkısı % 0.1, ihracat değeri % 0.02, GSYİH %1.15, kişi başına milli gelir 1313 $, sanayi kuruluşlarında çalışan nüfus oranı %3.8 gibi ülke ortalamalarının çok altında kalmıştır. İşsizlik oranı da % 15'lere kadar çıkmıştır. Üretime olan katkısı % 0,3, istihdama olan katkısı %0,01 gibi düşük oranlarda gerçekleşmiştir (DTSO,2009).

Diyarbakır'da altyapısı tamamlanmış 1 adet organize sanayi bölgesi ve 3 tanesi merkezde olmak üzere 6 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Diyarbakır'da toplamda imalat sanayide faaliyet gösteren 258 civarında firma bulunmaktadır.

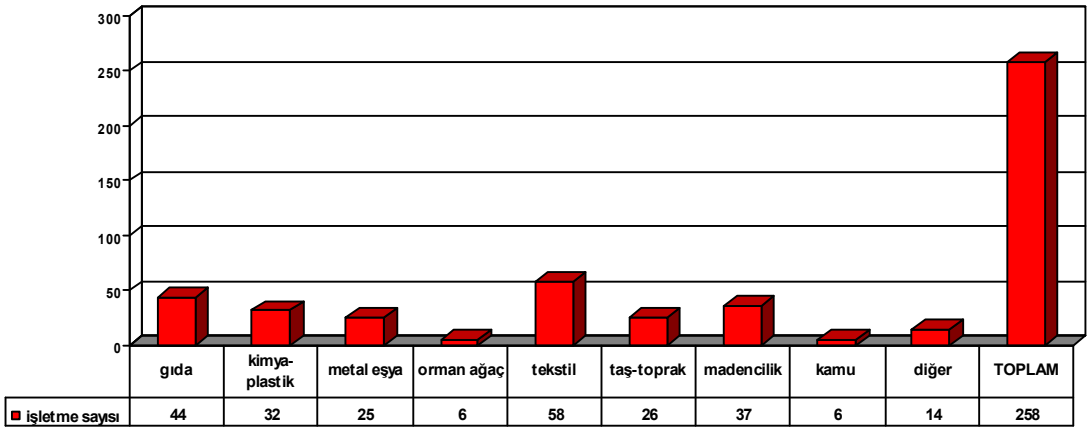
Tablo 3.1. İmalat Sanayi Durumu (2005 yılı)

		İşyeri Sayısı	Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısı	Toplam Gelir	İşgücü Maliyeti
Türkiye	Toplam	11.311	1.096.817	109.188.412.257	9.377.371.724
	Devlet	258	114.885	19.326.266.859	1.882.252.199
	Özel sektör	11.053	981.932	89.862.145.398	7.495.119.525
Diyarbakır	Toplam	258	12.109	91.352.480	13.952.281
	Devlet	6	5432	50.873.771	11.721.899
	Özel sektör	252	6687	40.478.709	2.230.382

Kaynak: www.dtso.org.tr, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.

İmalat sanayinde faaliyet gösteren firma sayısı 2005 yılına göre 6 tanesi devlet, diğerleri de özel sektöre ait olmak üzere 258 firma bulunmaktadır. Türkiye genelinde de olduğu gibi Diyarbakır ilinde de özel sektörde faaliyet gösteren firma sayısı daha fazladır. Dolaysıyla özel sektörün sağlamış istihdam daha göze çarpıcıdır.

Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odasından (DTSO) alınan veriler doğrultusunda işletmelerin sektörel dağılımı özetle aşağıda belirtilmektedir.

Grafik 3.1. Diyarbakır Sanayi'nin Sektörel Dağılımı

Kaynak: www.dtso.org.tr, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.

Diyarbakır ilinde faaliyet gösteren işletme ve firmaların yararlanabilecekleri teşvikler ise şunlardır (DTSO,2009);

5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanunu ile getirilen teşvik tedbirleri

a) Gelir vergisi stopajı teşviki

b) Sigorta primi işveren hissesi teşviki

c) Bedelsiz yatırım yeri tahsisi

d) Enerji desteği

Gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren hissesi teşviki ve enerji desteği, 31/12/2007 tarihine kadar tamamlanmış olan yatırımlar için 5 yıl süre, 31/12/2008 tarihine kadar tamamlanmış olan yatırımlar için 4 yıl süre, 31/12/2009 tarihine kadar tamamlanmış olan yatırımlar için 3 yıl süreyle uygulanmaktadır.

Teşvik belgeli yatırımlar için, 5084 sayılı kanuna ek olarak,2006/10921 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereği;

a) Makine ve teçhizat alımında KDV istisnası,

b) İthal makine ve teçhizatta %100 gümrük muafiyeti,

c) Faiz İndirimi; Kullanacakları TL cinsinden kredilerin faizlerinin 5 puanının, döviz kredilerinde ise 2 puanının bütçeden karşılanması sağlanmaktadır.

KOBİ'lere Yönelik KOSGEB Destekleri: KOBİ'lerin teknolojik gelişmelere uyumlarını sağlamak, rekabet güçlerini arttırmak ekonomi içerisinde etkinliklerini artırmak amacıyla danışmanlık, eğitim ve nakdi yardım konularında toplam 44 çeşit KOSGEB desteği Diyarbakır ili ve Güneydoğu Anadolu bölgesi için daha avantajlı olarak uygulanmaktadır.

SAN-TEZ Programı: Üniversite-sanayi işbirliğini esas alan bu program, AR-GE için yapılacak harcamaların %75'ini Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca karşılanmasını öngörmektedir. Yılda iki defa (Ocak-Temmuz aylarında) başvurular değerlendirilmektedir.

TÜBİTAK-TEYDEB Programı: üç alt başlık altında incelemek gerekirsek;

a) Sanayi AR-GE Proje Destekleme Programı: Sanayi işletmelerinin AR-GE kapsamlı proje harcamalarına ortalama %60'a oranında hibe destek sağlanmaktadır.

b) KOBİ AR-GE Başlangıç Destek Programı: KOBİ'lerin, yeni bir ürün üretmesi veya mevcut olan ürünü geliştirmesi ile ürün kalitesinin ve standardının yükseltilmesinin yanında aynı zamanda maliyeti azaltıcı yeni üretim teknolojilerinin ve tekniklerinin geliştirilmesi kapsamında TUBİTAK 400.000 TL 'ye kadar olan projelerin %75 'ini desteklemektedir.

c) Teknoloji ve Yenilik Odaklı Girişimleri Destekleme Programı: Teknoloji ve yenilik odaklı iş fikirlerine dayanan, nitelikli istihdam ve rekabet gücü potansiyeli yüksek girişimleri desteklemek amacıyla girişimcilere eğitimler verilmekte, uygun bulunan girişimlere 100.000 TL'ye kadar hibe şeklinde destek sağlanmaktadır.

d) Bedel karşılığı Hazine Arazisi Temini: 4706 Sayılı Kanun'un 4. maddesinin son fıkrası hükmü gereği üzerinde en az on milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirası tutarında ve en az elli kişi istihdam sağlayacak yatırım yapacaklara 492 sayılı Harçlar Kanununun 63 üncü maddesinde yer alan harca esas değer üzerinden doğrudan satılabilir.

Diyarbakır ilinde teşviklerden faydalan işletme sayısı 110 tanedir. DTSO sanayi envanterindeki KOBİ sınıfına giren işletmelerin % 34'üdür.Teşvik belgesine sahip olan firmalar oranı ise % 9,6'dır. Teşvikten faydalanan işletmeler % 23'ü madencilik–mermer sanayi , %15'i gıda sanayi , % 17'si tekstil sanayi , %13'ü metal sanayi olarak belirlenmiştir. Teşvikten faydalan işletmelerin % 88' ü organize sanayi bölgesinde bulunan işletmelerden oluşmaktadır (DTSO,2007). KOBİ'lere yönelik teşvik belgeli yatırımları incelendiğin de Diyarbakır iline ait aşağıdaki bulgular gözlemlenmiştir.

Tablo 3.2. Diyarbakır'da KOBİ Teşvik Belgeli Yatırımlar

Yıllar	KOBİ Teşvik Belgeli Yatırım Sayısı	Yatırım Bedeli (milyon TL)	İstihdam
2004 yılı	9	4,8	105
2005 yılı	5	1,9	86
2006 yılı	5	1,4	40
2007 yılı	9	5,8	110
2008 yılı	4	2,6	74

Kaynak: www.dtso.org.tr, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.

Diyarbakır'da KOBİ teşvik belgeli yatırımları incelediğimizde 2004 ve 2007 yıllarında 9 adet teşvik belgeli yatırım yapılmasına rağmen 2007 yılında verilen teşviklerle daha fazla istihdam yaratılmış ve daha çok yatırım harcaması yapıldığı gözlemlenmektedir. En çok teşviklerden faydalanan sektörler madencilik-mermer sektörleri daha sonra metal sanayi ve tekstil gelmektedir.

Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı (2008-2012); Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ekonomik büyüme, sosyal gelişme ve istihdam artışı sağlayarak bölgede yaşayan vatandaşlarımızın refah, huzur ve mutluluğunun artırılması temel amaçtır. Bu yaklaşım çerçevesinde bölgede uygulanacak temel politikalar; yeni iş imkanları

üretecek şekilde ekonomik büyümeyi sürdürmek ve refahı sağlamak için iş ortamının etkinleştirilmesine, bölgenin sınır ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin yoğunlaştırılmasına; bir yandan işgücü piyasaları esnekleştirilerek işletmelerin üretim verimliliği ve rekabet güçlerinin yükseltilmesine diğer yandan aktif istihdam politikaları ile işgücünün niteliği artırılarak bölge ekonomisi ile uyumlu istihdam artışının sağlanmasına; bölgedeki kurumsal kapasitenin geliştirilerek hizmet sunum etkinliğinin sağlanması çerçevesinde uygun teşvik araçları da kullanılarak bölgenin cazibesinin artırılmasına ağırlık verilmesidir. GAP, 9 ilin (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanmaktadır. GAP kapsamındaki illerin arazi ve nüfus büyüklüğü, Türkiye'nin ortalama yüzde 10'u civarındadır. Başlangıçta bölgenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınmış, Fırat ve Dicle Havzası'nda sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve sulama yatırımları öngörülmüş daha sonra tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan çok sektörlü, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı bütünleşmiş bir bölgesel kalkınma projesi haline gelmiştir. GAP projesi için düşünülen finansman ise aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 3.3. GAP Eylem Planı Finansman Tablosu

FİNANSMAN TABLOSU					
Eksen/Eylem	**Toplam Finansman İhtiyacı (Bin YTL)**	**Halihazırda Öngörülen Olağan Kaynak (Bin YTL)(*)**	**Eylem Planı Sonucunda Ek Finansman İhtiyacı (Bin YTL)**	**Merkezi Bütçe Dışı Finansman Kaynakları (Bin YTL)**	**2008-2012 Merkezi Bütçeden Öngörülen Ek Kaynak (Bin YTL)**
I.EKONOMİK KALKINMANIN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ	**1.344.213**	**247.377**	**1.096.836**	**0**	**1.096.836**
CAZİBE MERKEZLERİ	265.000	0	265.000	0	265.000
TEŞVİK POLİTİKALARI	0	0	0	0	265.000
KOBİ DESTEKLEMELERİ VE KÜMELENME	110.000	50.000	60.000	0	60.000
TEKNOPARKLAR	6.000	0	6.000	0	6.000
KÜLTÜR-TURİZM	192.024	62.170	129.854	0	129.854
DOĞAL KAYNAKLAR VE YENİLENEBİLİR ENERJİ	79.039	33.207	45.832	0	45.832
TARIM	692.150	102.000	590.150	0	590.150
II.SOSYAL GELİŞMENİN SAĞLANMASI	**5.114.150**	**2.416.618**	**2.698.152**	**0**	**2.698.152**
EĞİTİM	3.014.622	1.955.472	1.059.150	0	1.059.150
İSTİHDAM	347.819	8.490	339.329	0	339.329
SAĞLIK	999.190	412.000	587.190	0	587.190
SOSYAL HİZMET VE YARDIMLAR	345.839	11.756	334.083	0	334.083
KÜLTÜR SANAT SPOR	407.300	28.900	387.400	0	387.400
III.ALTYAPININ GELİŞTİRİLMESİ	**20.099.067**	**4.622.808**	**15.476.259**	**4.882.046**	**10.594.213**
SULAMA	11.323.949	600.000	10.723.949	4.882.046	10.594.213
ENERJİ	3.279.579	1.710.931	1.568.648	1.568.648	0
ULAŞTIRMA	1.977.550	610.108	1.367.442	0	1.367.442
SOSYAL FİZİKİ ALTYAPI	3.517.989	1.701.769	1.816.220	1.374.000	442.220
IV.KURUMSAL KAPASİTENİN GELİŞTİRİLMESİ	**121.125**	**200**	**120.925**	**0**	**120.925**
TAŞRA TEŞKİLATLARI	0	0	0	0	0
YEREL İDARELER VE BÖLGESEL KURULUŞLAR	121.125	200	120.925	0	120.925
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ	0	0	0	0	0
YEDEK ÖDENEK	**22.890**	**0**	**22.890**	**0**	**22.890**
GENEL TOPLAM	**26.702.065**	**7.287.003**	**19.415.062**	**4.882.046**	**14.533.016**

Kaynak:www.gap.gov.tr/Turkish/Genel/eylem812, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır**.**

GAP Eylem Planı'nda orta vadede bu projeyi tamamlamaya yönelik politika, strateji ve Ekonomik Kalkınmanın gerçekleştirilmesi, Sosyal Gelişmenin sağlanması,

Alt yapının gerçekleştirilmesi ile Kurumsal kapasitenin gerçekleştirilmesine yönelik eylem planları yer almaktadır. Eylem Planı kapsamında belirlenen gelişme eksenlerinin birincisi, bölgede üretim yapısının çeşitlendirilmesi, güçlendirilmesi ve rekabet ortamının geliştirilerek ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesidir. Bu doğrultuda uygulanacak kapsamlı ve uyumlu tedbirlerle bölgede işsizlik, işgücü niteliği, sanayi ve hizmet altyapısı ve sermaye birikimi gibi alanlarda hızlı iyileşmelerin sağlanması ve ekonomik yapının tümden dönüşümü yoluyla bölgenin gelişmesine ivme kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu alanda Eylem Planı ile yapılacak müdahalelerin öncelikli hedefleri istihdamın artırılması, yüksek katma değerli üretim biçimlerinin yaygınlaştırılması, üretimde çeşitliliğin sağlanması, ulusal ve uluslararası pazarlara entegrasyon sürecinin kolaylaştırılması, bölge ürün ve hizmetleri için olumlu bir marka imajının oluşturulması ve bölgenin potansiyelleri doğrultusunda özellikle tarımsal sanayinin ve turizmin geliştirilmesinin desteklenmesi olacaktır. Bu çalışmada Sadece Diyarbakır iline yönelik Ekonomik Kalkınmanın gerçekleştirilmesinde yer alan işlemler incelenmektedir.

Tablo 3.4. Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi

GAP EYLEM PLANI FAALİYETLERİ						
Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi						
Eylem No	**Eylem Adı**	**Yer**	**Sorumlu Kuruluş**	**İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar**	**Başlama-Bitiş Tarihi**	**Yapılacak İşlem ve Açıklama**
Cazibe Merkezleri						
ED.1.1	Cazibe Merkezleri Programı bölgede öncelikli olarak uygulamaya geçirilecektir.	Diyarbakır	DPT	MEB,Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,Kültür Ve Turizm Bakanlığı,ÇOB,TOKİ İŞKUR,SYDGM,GAP BKİ,KOSGEB,İller Bankası,TEİAŞ,TEDAŞ, Bölge Üniversiteleri,OSB Yönetimi,Bölgenin Kalkınma Ajansları,Mahalli İdareler,STK'lar ve Özel Sektör	2008-2012	Bölgesel ve ulusal ölçekli''Cazibe Merkezi'' işlevi görecek kentlerdeki iş ve yaşam ortamının iyileştirilmesi için,KOBİ'lere yönelik iş destek hizmetlerinin, Girişimciliğin ve istihdam imkanlarının geliştirilmesi,turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve kalitesinin arttırılması,yerel ürünlerin ve hizmetlerin markalaşmanın sağlanması gibi çok yönlü projelerle ilgili kuruluşlar aracılığıyla desteklenecektir.Sağlanacak destekler,şehrin rekabet üstünlüğü ve özgürlüğü olan sektör ve alanlarının geliştirilmesi konularına odaklanacaktır.İlk aşamada Diyarbakır şehir merkezinden başlatılacak pilot uygulamanın 2008 yılı sonrasında bölgedeki diğer 2 merkeze(Gaziantep,Şanlıurfa) aygınlaştırılması planlanmaktadır.Finansman hem mevcut uygulamaları yoğunlaştırıp etkisini arttırma,hem de yeni araç ve imkanlarla yeni uygulamaları destekleme amacıyla kullanılacaktır.
Teşvik Politikaları						
ED.2.1	Özel sektör yatırımlarını bölgeye çekmek amacıyla,ülke geneli için geliştirilen teşvik sistemi GAP İllerinin bölgesel ve sektörel özelliklerini de dikkate alarak kademeli şekilde düzenlenecektir.	GAP İlleri	Hazine Müsteşarlığı	Maliye Bakanlığı,Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,DPT, DTM,GAP BKİ,Bölgenin Kalkınma Ajansları,İlgili Özel Sektör ve STK'lar	2008-2012	Bölgesel kalkınmışlık farklarını azaltmak amacıyla,bölge illerini kademelendiren bölgesel ve sektörel nitelikli bir teşvik programı hazırlanacaktır. Bölge illerinde gelişme potansiyeli bulunan sektörlerde özel yatırımları bölgeye çekmek ve istihdamı arttırmak için,yatırım ve istihdam maliyetlerini azaltmaya yönelik destekler uygulanacaktır. Verilen devlet yardımlarının amacına uygun kullandırılmasını sağlayacak etkin bir sistem oluşturulacaktır.

Tablo 3.4. (Devam)

KOBİ Destekleri Ve Kümelenme						
ED.3.3	KOBİ'lerin rekabet güçlerinin arttırılması amacıyla yürütülecek bölgesel kalkınma programı kapsamında yatırım projeleri desteklenecektir.	Diyarbakır	KOSGEB	TOBB,TESK, Bölgenin Kalkınma Ajansları	2008-2010	250 işletmenin programından yararlanması ve yaklaşık 30 milyon YTL tutarında yeni yatırım yapmasının desteklenmesi öngörülmektedir.
Kaynaklar ve Yenilebilir Enerji						
ED.6.1	Orman varlığı artırılacak ve barajların erozyondan korunması sağlanacaktır.	Diyarbakır	Çevre ve Orman Bakanlığı	Tapu ve Kadastro Genel Müd.,Bölgenin Kalkınma Ajansları,Mahalli İdareler	2008-2012	2.500 ha alanda rehabilitasyon,1.650 ha alanda erezyon kontrolü,50.000 ha alanda orman kadastrosu çalışması yapılacak,7.250.000 ha adet fidan üretilecektir.
Teknoparklar						
ED.4.1	Bölgenin teknoloji geliştirme ve yenilik kapasitesi arttırılacak,bu alanda kurumsallaşma için teknoparklar yaygınlaştırılacaktır.	Diyarbakır	Dicle Üniversitesi	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,KOSGEB,TÜBİTAK, GAP BKİ,Bölgenin Kalkınma Ajansları,T.Yatırım Destek Ajansı,Mahalli İdareler,İlgili Sanayi ve Ticaret Odaları ile STK'lar,TÜBA	2008-2012	Bölge altyapısı gelişmiş üniversiteler bünyesinde AR-GE çalışmaları ve iş dünyası ilişkileri güçlendirecek,potansiyel uzmanlaşma alanlarına göre Dicle,Gaziantep ve Harran Üniversitelerinde teknoparklar kurulacak ve/veya geliştirilecektir.
Turizm						
ED.5.1	Kültür varlıkları korunacak ve geliştirilecektir.	Diyarbakır	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü	GAP BKİ,Bölgenin Kalkınma Ajansları,Valilikler,Belediyeler,İl Özel İdaresi,Üniversiteler,İlgili STK'lar,Özel Sektör	2008-2012	Diyarbakır Surları'nın onarım ve çevre düzenlemesi yapılacaktır.İç kale Yapıları onarımı,teşhir ve çevre düzenlemesi yapılacaktır.Diyarbakır'ın değişik yerlerinde 15 eski eser onarımı gerçekleştirilecektir.

Kaynak:www.gap.gov.tr/ Turkish/ Genel /eylem812, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır**.**

Diyarbakır İlinde İhracat;

Diyarbakır ilinin ihracat durumuna bakıldığında işletmelerin %11,8 inin ihracat yaptığı ve ihracatın %53,5 gibi yüksek bir oranının Irak ülkesine yapıldığı görülmektedir.

Tablo 3.5. İhracat Durumu ve İhracat Yapılan Ülkeler

İhracat Yapanların İşletme İçinde Payı	**%11.8**
İhracat Yapılan Ülkeler	Irak % 53.5 , Azerbaycan %14.2 , İsrail %10.7,İtalya %10.7 , İran %7.1, İngiltere %7,Portekiz %7.1 , Japonya %7.1 , İspanya %7.1 , Gürcistan % 7.1

Kaynak:www.dtso.org.tr, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır**.**

Diyarbakır ve çevre iller kıyaslandığında ihraççı firmalarının sayısı ve ihraç değerlerinin toplamı aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir.

Tablo 3.6. İhracatçı Firmaların İllere Göre Dağılımı (*1000$)

İl Adı	İhracatçı Firma Sayısı							İhracat Değeri						
	Yıllık					Ocak-Eylül		Yıllık					Ocak-Eylül	
	2001	2002	2003	2004	2005	2005	2006	2001	2002	2003	2004	2005	2005	2006
Adıyaman	5	9	12	15	18	11	16	5.163	8.097	12.103	20.812	22.212	16.490	18.246
Batman	5	12	16	29	33	31	27	964	600	3.006	15.518	44.402	28.747	13.274
Diyarbakır	18	17	31	56	83	71	77	7.895	6.811	11.824	36.047	57.763	42.947	46.292
Gaziantep	545	585	645	716	823	748	776	598.659	614.298	862.617	1.267.281	1.624.674	1.193.093	1.337.464
Kilis	8	11	11	7	15	12	13	3.920	2.486	2.814	3.202	4.496	2.808	6.616
Mardin	77	57	93	98	99	90	107	60.274	23.119	37.508	73.310	171.436	123.989	131.772
Siirt	5	5	6	9	8	7	5	351	360	664	2.465	5.785	4.993	624
Şırnak	56	51	112	133	176	156	161	21.018	21.056	39.308	106.013	250.275	199.335	141.065
Ş.Urfa	50	42	44	50	67	58	62	9.950	6.984	10.200	14.810	31.510	22.475	25.709
Toplam (GAP)	769	789	970	1.113	1.322	1.184	1.244	708.194	683.810	979.942	1.539.458	2.212.554	1.634.977	1.721.063
Toplam Ülke	28.909	31.719	35.587	39.432	42.138	37.929	39.417	31.334.216	36.059.089	47.252.836	63.167.153	73.476.408	53.515.375	60.696.716

*Kaynak:*www.gap.gov.tr/ Turkish/ Genel /eylem812, alınan veriler ile tarafımızca hazırlanmıştır.

Diyarbakır ve çevre illeri kıyaslandığında, Diyarbakır'daki ihracat rakamının bu kadar düşük olmasının nedeni şehrin sanayisinin gelişmemiş olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Özellikle sanayi kenti olarak bilinen Gaziantep ili ile karşılaştırıldığında aradaki fark daha iyi anlaşılmaktadır. Gaziantep'te 823 firma ihracat yapıyorken Diyarbakır ilinde sadece 83 firmanın ihracat yaptığı gözlemlenmektedir.1988 yılında il unvanını kazanan Batman' da özellikle petrol ve türev ürünleri ile geniş ovalarından sağladığı tarım ürünlerini başta komşu ülkeleri İran, Irak ve Suriye olmak üzere yurtdışına ihraç etmektedir. Mardin ili ise Irak'a açılan sınır kapısı olan Habur sınır kapısına gidiş güzergâhında bulunan Kızıltepe ve Nusaybin ilçelerinde sınır ticaretine konu ürünleri mazot alımı için Irak'a yapılan ihracat, bu bölgenin geçim kaynağı olmaktadır. Sınır kapısının bulunduğu Şırnak ili de sınır ticaretinden faydalanmakta Irak'a ihracat yapmaktadır. Bölgenin diğer ileride bu sınır ticaretinden faydalanmakta ve bunun üzerinden ihracat rakamlarını arttırmaktadır.

3.2. Diyarbakır İmalat Sanayinde Faaliyet Gösteren Firmalarla Yapılan Araştırma

Diyarbakır ilinde yer alan imalat sanayinde faaliyet gösteren firmalara yapılan araştırma ve sonuçları ile ilgili ayrıntılı çalışma alt başlıklarda incelenmiştir.

3.2.1. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma DTSO'ya üye 80 firmadan oluşan örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu firmaların 65'i KOBİ kapsamına girmektedir. Ayrıca firmalar, gıda, madencilik-mermer, orman ürünleri, kimya ve tekstil alanlarında faaliyet göstermektedir.

3.2.2. Araştırma Yöntemi ve Değerlendirme Araçları

Araştırmada veriler, geliştirilen bir anket aracılığıyla toplanmıştır. Anketin geliştirilmesinde bazı araştırmalar ve literatür incelenmiş ve çalışmanın amacına uygun düzenlenmiştir.

Anket uygulaması sırasında, işletme yöneticilerinin ve işletmenin mevcut durumu ile faaliyetleri hakkında doğru bilgiler verdiği varsayılmaktadır.

Birinci grup sorular, sanayi işletmelerine ilişkin genel bilgilerden oluşmaktadır. İşletme ile ilgili olarak, işletmenin faaliyet alanı, hukuki biçimi, kuruluş yılı ve çalışanların sayısına ilişkin bilgiler istenmektedir.

İkinci grup sorular, yönetim ve organizasyonla ilgili bilgileri almaya yöneliktir. Bu kısımda, işletmenin yönetsel sorunları belirlenmek istenmiştir. Bu amaçla, işletme kurma, kuruluş yeri seçimi ve yatırım kararlarının nasıl alındığı, üst yönetim işinin kimlerce yürütüldüğü ve öğrenim durumları ile geleceğe yönelik işletme stratejileri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü grup, tek bir sorudan ibaret olup, işletmelerin finansman sorunları önem derecesine göre öğrenilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü grup, üretimle ilgili soruları içermektedir. İşletmenin kapasite kullanım oranı, düşük veya orta kapasitede çalışma nedenleri, kalite belgelerinin olup olmadığı, Ar-Ge faaliyeti ile ilgili bilgilere ulaşılmak istenmiştir.

İhracatla ilgili sorular, beşinci grubu oluşturmaktadır. Bu bölümde, işletmenin ihracat yapıp yapmadığı, ihracat sırasında karşılaştıkları zorluklar, ihracat yapmama nedenleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Altıncı bölümde, işletmenin devlet teşvikleri hakkında bilgi ve yararlanma düzeyi, teşviklere yaklaşımı, yararlandığı ve/veya yararlanmakta olduğu teşvik türleri gibi konular değerlendirilmektedir.

Anket çalışması yüz yüze ve Diyarbakır Halk bankası çalışanlarının birebir DTSO' ya üye müşterilerine uygulamalarıyla gerçekleşmiştir.

Anket formuyla toplanan verilerin analizinde, yüzde dağılım analizinden yararlanılmış olup frekans ve grafik gösterimlerde sütun dağılımı tercih edilmiştir. Anket formunda yer alan açık uçlu sorular ve önem sırasına göre sıralanması istenen sorular aynı değerlendirme yöntemleri kullanılarak yorumlanmıştır.

3.2.3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Anket formunda firmayı tanımaya yönelik, firmaların işlevsel yapıları ve finansal sorunlarını tespit etmeye ve teşviklerden yaralanma ile teşviklerle ilgili sorunlarına yönelik sorulara cevaplar alınarak yorumlamalar yapılmıştır.

3.2.3.1.Ankete Katılan Firmaların Sektörel Dağılımı

Ankete katılan firmaların sektörel dağılımına bakıldığı zaman %28'i madencilik sektöründe, %28'i ise tekstil sektöründe faaliyet göstermektedir. Diyarbakır'ın madencilik sektöründe kaynak bulmanın zor olmamasından ve ilin toprak yapısından dolayı madencilik sektörü yükselme göstermektedir. Bunun yanında tekstil sektörü de en az madencilik sektörü kadar firmaların yoğunlaştığı diğer bir sektördür.

Tablo 3.7. Ankete Katılan Firmaların Sektörel Dağılımı

		Firma Sayısı	**%**
Üretimin Sektörel Dağılımı	Gıda Sanayi	14	18
	Kimya Sanayi	10	13
	Metal Ürünleri Sanayi	8	10
	Orman Ürünleri Sanayi	2	3
	Tekstil Sanayi	23	28
	Madencilik Sanayi	23	28
	Toplam	**80**	**100**

3.2.3.2. Ankete Katılan Firmaların Türü ve Çalışan Sayıları

Firmaların %53,75'i limited şirket iken %40'ı şahıs şirketi, %6'sıda anonim şirkettir. Buda bölgede ki firma büyüklüklerinin sınırlı olduğunu ve firma yönetim yapılarının da ailesel olduğu hakkında ipuçları vermektedir. Anonim şirket oranının %6 gibi küçük oranlarda kalması da kurumsallaşmış/kurumsallaşma yolunda olan firma sayısının çok az olduğunu göstermektedir. Firmaların %40'ı 50'den fazla kişi çalıştırırken, %34'ü 1-9 arası kişi, %26' sı da 10-49 arası kişi çalıştırmaktadır.

Tablo 3.8. Ankete Katılan Firmaların Türü ve Çalışan Sayıları

		Firma Sayısı	%
Şirket Türü	Şahıs Şirketi	32	40
	Limited Şirket	43	53.75
	Anonim Şirket	5	6
	Toplam	**80**	**100**
Çalışan Sayısı	1-9	27	34
	10-49	21	26
	50' den fazla	32	40
	Toplam	**80**	**100**

3.2.3.3. Ankete Katılan Firmaların Kuruluş Yılları

Ankete katılan firmaların %81' i 1991-2007 yılları arasında kurulmuşken %3' ü 1961-1970 yılları arasında, %4'ü 1971-1980 yılları arasında, %13'ü de 1981yılları arasında kurulmuştur. Sonuçlardan da görüldüğü üzere yıllar itibari ile günümüze yaklaştıkça kurulan firma sayısı artmaktadır. Ancak 2000-2007 yılları arasında kurulan firma sayısının sınırlı kaldığı görülmekte bunun da sebebi olarak ülkemizde yaşanan 2000-2001 krizleri gösterilebilir.

Tablo 3.9. Ankete Katılan Firmaların Kuruluş Yılları

		Firma Sayısı	%
Kuruluş Yılı	1961-1970	2	3
	1971-1980	3	4
	1981-1990	10	13
	1991-2000	40	50
	2000-2007	25	31
	Toplam	**80**	**100**

3.2.3.4. Ankete Katılan Firma Sahiplerinin Demografik Özellikleri

Bu bölümde ankete katılan firma sahiplerinin demografik özellikleri kapsamında, cinsiyet, yaş ve eğitim durumlarına göre dağılımları incelenmiştir. Firma sahiplerinin %95 erkeklerden oluşurken sadece %5' i kadınlardan oluşmaktadır. Bu durumda bölge kadınının ekonomik hayatın içinde çok sınırlı bir oranda varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak kadınlarında asgari lise mezunu olduğu hususunu

gözden kaçırmamak gerekir. Bu da bize yükselen eğitim seviyesiyle kadının ekonomik hayattaki varlık oranını arttıracağını göstermektedir. Üzerinde durulması gereken diğer bir hususta genç girişimci oranının %56,25 oranında, üniversite mezunu oranının da %40 olmasıdır. Bu iki veri ışığında genç ve eğitimli nüfusun artış göstermeye başladığı, bunun da bölge açısından ileride yapılacak daha akılcı ve dinamik yatırımlarla istihdam artışının sağlanabileceğini gösterdiği söylenebilir.

Tablo 3.10. Firma Sahiplerinin Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Durumuna Göre Dağılımları

		Kişi Sayısı	**%**
Cinsiyet	Kadın	4	5
	Erkek	76	95
	Toplam	**80**	**100**
Yaş	25 Yaş ve Altı	3	3.75
	26-35	20	25
	36-45	25	31.25
	46 Yaş ve Üstü	32	40
	Toplam	**80**	**100**
Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu	6	7.5
	Ortaokul Mezunu	10	12.5
	Lise Mezunu	30	37.5
	Üniversite Mezunu	32	40
	Master/Doktora	1	1.25
	Eğitimsiz	1	1.25
	Toplam	**80**	**100**

3.2.3.5. Ankete Katılan Firmaların İşletme Kurma Nedenleri

Ankete katılan firma sahiplerinin yarısı kendi işlerini kurma nedeniyle yatırım yapmış ve şirket kurmuşlardır. Esasında bunun nedeni olarak 1990'ların başına kadar insanların eğitimsiz olmaları nedeni ile devlet kapısında iş bulamayışı ve bölgede gelişkin bir özel sektörün bulunmayışı idi. Ancak günümüzde artan eğitim düzeyi ve ticaretin karlılık oranının farkına varılmasından dolayı kişiler kendi işlerini kurma yolunu seçmişlerdir. Yatırımdan sağlanacak kar ile yatırım kararı veren yatırımcı oranı % 31,25 ile ikinci sırada iken, baba mesleğini devam ettirme amacıyla yatırım yapanların oranı %7,50, yatırım teşviğinden dolayı yatırım yapanların oranı %11,25 gibi düşük oranlarda kalmaktadır.

Tablo 3.11. İşletme Kurma Nedenleri

İşletmeyi Kurma Nedeni	Firma Sayısı	%
İşletme Sahibi Olma ve Bağımsız Çalışma Arzusu	40	50,00
Karlı Bir İş Olması	25	31.25
Baba Mesleğini Devam Ettirme İsteği	6	07,50
İşletme Alanımıza Yönelik Yatırım Teşviklerinden Dolayı	9	11,25
Toplam	**80**	**100**

3.2.3.6. Ankete Katılan Firmaların Kuruluş Yeriyle İlgili Sorunları

Ankete katılan firmaların kuruluş yeri seçerken dikkat ettikleri en önemli üç faktör sırasıyla, Alt Yapı (%21), Ham Maddeye Yakınlık (%19), Sektördeki Piyasa Boşluğudur (%15). Firmalar, Ulaşım (%3) ve Nitelikli Eleman Bulmayı (%3), çok da önemli olarak görmezken, Kuruluş Yerinin Teşvik Kapsamında Bulunmasına (%11) ve Pazara Olan Uzaklığına (%8) az oranlarda olsa da önem vermektedir.

Tablo 3.12. Ankete Katılan Firmaların Kuruluş Yeriyle İlgili Sorunları

	Çok Önemli	Önemli	Kısmen	Önemsiz	Çok önemsiz	Toplam
Hammaddeye Yakınlık	6 7,5%	3 3,75%	4 5%	3 3,75%	3 3,75%	19 23,75%
Altyapı	10 12,5%	7 8,75%	3 3,75%	1 1,25%	0 0%	21 26,25%
Nitelikli Eleman Bulamama Sorunu	0 0%	1 1,25%	2 2,5%	0 0%	0 0%	3 3,75%
Pazara Olan Uzaklık	2 2,5%	3 3,75%	1 1,25%	1 1,25%	0 0%	8 10%
Ulaşım	0 0%	1 1,25%	2 2,5%	0 0%	0 0%	3 3,75%
Kuruluş Yerinin Teşvik Kapsamında Yer Alması	1 1,25%	3 3,75%	4 5%	2 2,5%	1 1,25%	11 13,75%
Sektördeki Piyasa Boşluğu	7 8,75%	5 6,25%	2 2,5%	1 1,25%	0 0%	15 18,75%
Toplam	**26 32,5%**	**23 28,75%**	**18 22,5%**	**8 10%**	**4 5%**	**80 100%**

3.2.3.7. Ankete Katılan Firmaların Kuruluşta Karşılaştıkları Finansman Sorunları

Ankete katılan firmaların %40' ı kuruluşta satın alınması gereken teknolojinin maliyetinden dolayı finansman sorunu ile karşılaşırken, %36,25' i yeni kurulan firmalara kredi vermekten yana olmayan bankalardan dolayı kredi bulamama riski ile karşı karşıya kalmakta ve finansman sorunu yaşamaktadır. Firmaların %11' i yüksek kredi maliyetlerinden dolayı finansman sorunu yaşarken, %8' i yeterli öz kaynağı bulunmadığından bu sorunla karşı karşıya kalmaktadır.

Tablo 3.13. Ankete Katılan Firmaların Kuruluşta Karşılaştıkları Finansman Sorunları

	Çok Önemli	**Önemli**	**Kısmen**	**Önemsiz**	**Çok önemsiz**	**Toplam**
Öz Kaynak Yetersizliği	2 2,5%	1 1,25%	1 1,25%	3 3,75%	1 1,25%	8 10 %
Kredi Maliyetlerinin Yüksek Oluşu	4 5%	3 3,75%	3 3,75%	1 1,25%	0 0%	11 13,75%
Kredi Bulamama Riski	12 15%	13 16,25%	4 5%	0 0%	0 0%	29 36,25%
Teknoloji Maliyetlerinin Yüksek Oluşu	21 26,25%	8 10%	2 2,5%	1 1,25%	0 0%	32 40%
Toplam	**39 48,75%**	**25 31,25%**	**10 12,5%**	**5 6,25%**	**1 1,25%**	**80 100%**

3.2.3.8. Ankete Katılan Firmaların Kapasite Kullanım Oranları

Ankete katılan firmaların %47, 50'si ancak %50'ye varan kapasite oranıyla çalışırken, %30' u %51-75 arası kapasite ile %17,50' si ise %76-100 kapasite oranıyla çalışmaktadır. Kullanılan kapasite oranları göz önünde bulundurulduğunda firmaların kapasitesinin büyük bir kısmının atıl durduğu eğer yeni pazarlar bulunur ise kullanılacak atıl kapasite ile hem üretim artışının sağlanacağı hem de istihdam artışının sağlanacağı gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca yapılan çalışmada firma sahiplerinin %5'inin kapasite kullanım oranını hiç bilmediğini de görmekteyiz.

Tablo 3.14. Ankete Katılan Firmaların Kapasite Kullanım Oranları

		Firma Sayısı	%
Üretim Kapasitesi	% 0-50 arası kapasiteyle çalışıyor	38	47,50
	% 51-75 arası kapasiteyle çalışıyor	24	30,00
	% 76 üzeri kapasiteyle çalışıyor	14	17,50
	Firma sahibi bilmiyor	4	05,00
	Toplam	**80**	**100**

3.2.3.9. Ankete Katılan Firmaların İhracat Yapma Oranları

Ankete katılan firmaların %75'i gibi büyük bir oranının ihracat yapmadığı görülmektedir.

Tablo 3.15. Ankete Katılan Firmaların İhracat Yapma Oranı

		Firma Sayısı	%
İhracat	Var	20	25
	Yok	60	75
	Toplam	**80**	**100**

3.2.3.10 Ankete Katılan Firmaların İhracat Yapmama Nedenleri

Ankete katılan firmaların %32,3'ü dış pazarla ilgili olarak yeterince bilgiye sahip olmadığından dolayı ihracat yapmamaktadır. Oysa daha önce de çalışmada görülen düşük kapasite kullanım oranları göz önünde bulundurulduğunda firmalara bu yönde verilecek destekler ile hem üretim arttırılarak kapasite kullanım oranı arttırılacak hem de istihdam artışı sağlanabilecektir. Diğer bir neden olarak %18,7'lik oranla karşılaşılan finansman sorunu olarak tespit edilirken, firmaların %17'si bu durumu aracı kurumların olmayışından, %15,3'ü ise üretim kalitesinin uluslar arası standartlarda olmamasından dolayı ihracat yapmadıklarını belirtmektedir.

Helhel 2006, çalışmasında belirtildiği üzere firmaların Kalite Belgesine sahip olabilmelerinin 3-4 yıl gibi uzun bir süre alması sorunu, bu araştırma kapsamındaki firmalarda da karşımıza çıkmakta ve firmaların bürokrasi yoğunluğundan şikayetçi oldukları gözlemlenmektedir.

Tablo 3.16. Ankete Katılan Firmaların İhracat Yapmama Nedenleri

Firmaların İhracat Yapmama Nedenleri	Çok Önemli	Önemli	Kısmen	Önemsiz	Çok önemsiz	Toplam
Kapasite Yetersizliği	2 3,4%	1 1,7%	1 1,7%	0 0	0 0	4 6,8%
Dış Pazarlarla İlgili Yeterli Bilgiye Sahip Olunmaması	10 17%	6 10,2%	3 5,1%	0 0	0 0	19 32,3%
İç Pazar Talebinin Yeterli Olması	0 0	0 0	0 0	2 3,4%	0 0	2 3,4%
Kaynak Yetersizliği (Malzeme, Ekipman, Teknoloji, Sermaye)	0 0	3 5,1%	0 0	1 1,7%	0 0	4 6,8%
Kalitenin Uluslararası Standartlara Uygun Olmaması	4 6,8%	0 0	1 1,7%	4 6,8%	0 0	9 15,3%
Finansal Sorunlarla Karşılaşılması	7 11,9%	3 5,1%	1 1,7%	0 0	0 0	11 18,7%
Aracı Kurumların Olmaması veya Maliyetli Olması	6 10,2%	1 1,7%	3 5,1%	0 0	0 0	10 17%
Diğer	0 0	0 0	1 1,7%	0 0	0 0	1 1,7%
Toplam	**29** **49,3%**	**14** **23,8%**	**10** **17%**	**7** **11,9%**	**0** **0**	**60** **100%**

3.2.3.11. Ankete Katılan Firmaların Teşviklerden Yararlanma Oranları ve Yararlandıkları Teşvik Türleri

Ankete katılan firmaların %60'ı Yatırım Teşviklerinden yararlanırken %40'nın yararlanmadığı saptanmıştır.

Tablo 3.17. Ankete Katılan Firmaların Teşviklerden Yararlanma Oranları

		Firma Sayısı	%
Teşviklerden Yararlanıyor musunuz?	Evet	48	60
	Hayır	32	40
	Toplam	**80**	**100**

Teşviklerden yararlanan firmaların %43,68'i bunu yatırım teşvik fonundan kredi alarak yaparken, %12,48' i vergi, resim ve harç istisnalarından yararlanmıştır. %10,40'ı istihdam arttırıcı teşviklerden yararlanırken, %6,24'ü de Ar-Ge teşviklerinden

yararlanmıştır. Ağırlıklı olarak yararlanılan teşvikler gösteriyor ki verilen nakdi destekli ve vergisel istisna teşvikler, firmaların ilgisini daha çok çekmektedir. Bunun da nedeni olarak bu tür teşviklerin firmaların katlanacağı maliyetleri düşürmesi gösterilebilir.

Tablo 3.18. Ankete Katılan Firmaların Yararlandıkları Teşvik Türleri

Yararlanılan Teşvik Türleri	**Firma Sayısı**	**%**
Gümrük Vergisi Ve Toplu Konut Fonu İstisnasından	1	2,08%
Makine ve Teçhizat Alımındaki KDV İstisnasından	2	4,16%
Bina İnşaat Harcına Uygulanan İstisnadan	1	2,08%
Arsa tahsisinden	3	6,24%
Enerji Desteğinden	2	4,16%
Yatırımları Teşvik Fonundan Sağlanan Kredi Tahsislerinden	21	43,68%
Vergi, Resim, Harç İstisnalarından	6	12,48%
İstihdam ve Yatırımları Artırmaya Yönelik Vergi İstisnalarından	5	10,40%
Ar-Ge Yardımlarından	3	6,24%
Yurt İçi ve Dışı Fuarlara Katılım Desteklerinden	1	2,08%
Eğitime Yönelik Yardımlarından	2	4,16%
Danışmanlık Hizmetlerinden	1	2,08%
Diğer	0	0%
Toplam	**48**	**100%**

3.2.3.12. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Teşvik ve Uygulamaları Hakkındaki Bilgi Kaynakları ve Bilgilenme İstek Yolları

Ankete katılan firmaların %86,25'lik kısmı yatırım teşvik ve uygulamaları hakkındaki bilgilere KOSGEB ve bağlı bulunduğu Sanayi ve/veya Ticaret Odalarından ulaşırken %10'luk bir kısmının da bu bilgilere ulaşamadığı görülmektedir. Burada

dikkat çeken nokta, yatırım teşvik ve uygulamaları hakkında bilgilendirme noktasında belirtilen iki kuruluşun tüm yükü sırtladığıdır.

Tablo 3.19. Yatırım Teşvik ve Uygulamaları Hakkındaki Bilgilere Ulaşma Noktaları

	Firma Sayısı	**%**
Ulaşamıyorum	8	10%
KOSGEB' ten	28	35%
Sanayi ve Ticaret Odasından	41	51,25%
Özel Danışma Şirketlerinden	0	0%
Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüklerinden	3	3,75%
Üniversitelerden	0	0%
Toplam	**80**	**100%**

Firmaların %53,75'i yatırım teşvik ve uygulamalarından devlet eliyle gönderilen bir uzman vasıtasıyla bilgilenmek isterken, %40' ı da bağlı bulunduğu oda veya birlik kanalıyla gönderilecek broşür vasıtasıyla bilgilenmek istemektedir.

Tablo 3.20. Yatırım Teşvik ve Uygulamalarından Hangi Yolla Bilgilendirilmek İstiyorsunuz

Bilgilendirilme Yolu	**Firma Sayısı**	**%**
Devlet Eliyle Gönderilen Bir Uzman Vasıtasıyla	43	53,75%
Kurumların İnternet Sayfaları Vasıtasıyla	5	6,25%
Bağlı Bulunan Oda veya Birlikler Tarafından Gönderilen Broşürler Vasıtasıyla	32	40%
Toplam	**80**	**100%**

3.2.3.13. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Teşviklerinden Yararlanmama Sebepleri

Ankete katılan firmaların %24'ü uygulamada yardımcı olacak uzman kadro/kuruluşun bulunmamasından dolayı teşviklerden yararlanamazken, %24'ü de işleyişin uzun zaman alacağını düşünmesinden dolayı teşviklerden yararlanmamaktadır. Firmaların %14'ü başvurularının sonuçlanmayacağını düşünürken, %8'inin ise bu konuda bilgilerinin bulunmadığı görülmektedir. Genel itibariyle yönlendirici kişi ya da

kurumun bulunmamasından dolayı gerek bilgi eksikliği, gerekse ön yargıya sahip firmaların teşviklerden yeterince yararlanmadığı görülmektedir.

Küçükoğlu 2005, literatür çalışmasında da firmaların %77' si devlet yardımlarının yetersiz olduğunu,%50'si bürokratik işlemlerin fazla olmasından dolayı devlet yardımlarından faydalanmadığını tespit etmiştir.

Tablo 3.21. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Teşviklerinden Yararlanmama Sebepleri

	Çok Önemli	**Önemli**	**Kısmen**	**Önemsiz**	**Çok önemsiz**	**Toplam**
Teşviklerle İlgili Yeterince Bilgiye Sahip Olunmaması	6 7,5%	1 1,25%	1 1,25%	0 0%	0 0%	8 10%
Sonuç Alınamayacağının Düşünülmesi	9 11,25%	2 2,5%	2 2,5%	0 0%	0 0%	14 13,75%
Uzun Zamanda Sonuçlanması	16 20%	4 5%	1 1,25%	0 0%	0 0%	21 26,25%
Uygulamada Yardımcı Olacak Uzman Kadro/Kuruluş Yetersizliği	21 26,25%	3 3,75%	0 0%	0 0%	0 0%	24 30%
Sonuç Aşamasında Karşılaşılan Prosedür Dışı Engellemeler	7 8,75%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	7 8,75%
Kendi İmkânlarımızla Faaliyetlerimizi Sürdürmeyi Tercih Etmemiz	4 5%	1 1,25%	1 1,25%	0 0%	0 0%	6 7,5%
Toplam	**64 80%**	**11 13,75%**	**5 6,25%**	**0 0%**	**0 0%**	**80 100%**

3.2.3.14. Ekonomik Gidişatın Ankete Katılan Firmaların Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi

Ankete katılan firmaların %55'i için ekonomik gidişatın vereceği yatırım kararları üzerinde çok fazla etkisinin bulunduğunu, %23,75'i için bu etkinin orta seviyede olduğu, %21,25'i için ise bu etkiden çok az seviyede etkilendiği görülmektedir.

Tablo 3.22. Ekonomik Gidişatın Ankete Katılan Firmaların Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi

Ekonomik Gidişatın Yatırımlar Üzerindeki Etkisi	Firma Sayısı	%
Çok	44	55%
Orta	19	23,75%
Az	17	21,25%
Toplam	**80**	**100%**

3.2.3.15. Ankete Katılan Firmaların Yeni Yatırım Planları ve Planlanan Yatırım Alanları

Ankete katılan firmaların %71,25'i ileriki dönemlerde yeni yatırımlar yapmayı planlarken %28,75'inin böyle bir planı bulunmamaktadır. Firmaların yeni yatırım planlarının olması, firmaların geleceği daha güvenilir gördüklerinin ve projeksiyonlarının bulunduğunun işareti olarak kabul edilebilir.

Tablo 3.23. Ankete Katılan Firmaların Yeni Yatırım Planları

Yeni Yatırım Planlarınız Var mı?	Firma Sayısı	%
Evet	57	71,25%
Hayır	23	28,75%
Toplam	**80**	**100%**

Firmaların büyük bir kısmı yeni yatırımlar planlarken, bu yatırımı da kendi mevcut sektöründe faaliyet genişletmeye yönelik düşünenlerin oranı %22,81'dir. Entegre yatırım ve modernizasyon yatırımı planlayanların oranı %24,56 iken, firmaların %28,07'si mevcut yatırımlarını tamamlamayı düşünmektedir. Son 5 yılda yatırım yapılması beklenen sektörler Diyarbakır ilinin yerleşim yeri ve kentsel nüfusun hızlı artış göstermesinden dolayı inşaat sektörü ve Diyarbakır'ın tarihi dokusundan ve çevre illere yakın olmasından dolayı kültür turizmine olacağı düşünülmektedir.

Tablo 3.24. Ankete Katılan Firmaların Planlanan Yatırım Alanları

Yatırım Planlanan Alanlar	Firma Sayısı	%
Mevcut Sektörünüzden Farklı Bir Sektörde	13	22,81%
Entegre Yatırımlarda	14	24,56%
Modernizasyon Alanında	14	24,56%
Yatırım Tamamlamada	16	28,07%
Toplam	**57**	**100%**

3.2.3.16. Ankete Katılan Firmaların Diyarbakır'a Yatırım Yapma Nedenleri

Ankete katılan firmaların %31,25'i hemşerilik duygusu ile Diyarbakır'a yatırım yaparken, %25'i de istihdam yaratmak amacıyla yatırım yapmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında yatırımcıların, karlılık, teşvik, ucuz iş gücü gibi faktörlerden öte duygusal bağlılık anlamında ve sosyal sorumluluk kapsamında Diyarbakır'a yatırım yapmaktadırlar.

Tablo 3.25. Ankete Katılan Firmaların Diyarbakır'a Yatırım Yapma Nedenleri

	Çok Önemli	Önemli	Kısmen	Önemsiz	Çok önemsiz	Toplam
Hemşerilik Duygusu	22 27,5%	2 2,5%	1 1,25%	0 0%	0 0%	25 31,25%
İstihdam Yaratmak	14 17,5%	5 6,25%	1 1,25%	0 0%	0 0%	20 25%
Ucuz İş Gücü	1 1,25%	5 6,25%	2 2,5%	1 1,25%	0 0%	9 11,25%
Finansal Karlılık	0 0%	0 0%	1 1,25%	3 3,75%	2 2,5%	6 7,5%
Pazar Uygunluğu	0 0%	0 0%	4 5%	1 1,25%	1 1,25%	6 7,5%
Teşvikler	0 0%	0 0%	2 2,5%	2 2,5%	0 0%	4 5%
Hammaddeye Yakınlık	0 0%	0 0%	2 2,5%	3 3,75%	0 0%	5 6,25%
Altyapı Koşullarının Uygunluğu	0 0%	0 0%	3 3,75%	2 2,5%	0 0%	5 6,25%
Toplam	**37** **46,25%**	**12** **15%**	**16** **20%**	**12** **15%**	**3** **3,75%**	**80** **100%**

3.2.3.17. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Yaparken Karşılaştığı Güçlükler ve Diyarbakır'a Yatırım Yapmama Nedenleri

Ankete katılan firmaların %28,75'i yatırım yaparken kalifiye eleman bulmada sıkıntı yaşarken, %11,25'i hem yoğun prosedür ve bürokratik engellerle mücadele etmek zorundadır. %8,75'i ihtiyaçlarına uygun vade ve faizlerde kredi bulmakta problem yaşarken, %7,5'i tedarikçi bulmakta güçlük yaşamaktadır. Oranlara bakıldığında Diyarbakır ilinde kalifiye iş gücü yeterince bulunmazken, prosedür ve bürokraside yatırımların yapılmasını olumsuz etkileyen diğer faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3.26. Ankete Katılan Firmaların Yatırım Yaparken Karşılaştığı Güçlükler

Yatırım Yaparken Karşılaşılan Güçlükler	Firma Sayısı	%
Kalifiye Eleman Bulunmaması	23	28,75
Bürokratik Engellemeler	10	11,25
Prosedürlerin Yoğunluğu	10	11,25
Yatırım Kültürünün Yaygınlaşmaması	6	07,50
Tedarikçi Eksikliği	6	07,50
Kredi Faiz Vadelerinin Uygunsuzluğu	7	08,75
Yatırım Sektörünün Bulunamaması	4	05,00
Kredi Kaynaklarına Erişim Zorlukları	3	03,75
Teminat Yetersizliği	2	02,50
Hammadde Temininde Yetersizlik	3	03,75
Pazarlama Sorunları	3	03,75
Yatırım İçin Uygun Arazi Bulunamaması	3	03,75
Toplam	**80**	**100**

Ankete katılan firmalar özelinde Diyarbakır'a yatırım yapılmama nedenleri incelendiğimizde karşımıza %36'lık oranla bölgede yaşanan terör olaylarından dolayı medyada yaratılan olumsuz imaj çıkmaktadır. İkinci sırada yine aynı ana nedenden kaynaklı ekonomik ve politik istikrarsızlık etkeni karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bölgede yaşanan olayların bölge ekonomisini çok olumsuz etkilediği söylenebilir. Her ne kadar Güneydoğu Anadolu bölgesi ve özelinde Diyarbakır iline yönelik devlet tarafından yatırım teşvik ve destekleri uygulansa da özele indirgenmeyen yatırım teşvik ve destekleri gerçek amacına ulaşamamakta ve yetersiz kalmaktadır.

Tablo 3.27. Ankete Katılan Firmaların Diyarbakır'a Yatırım Yapmama Nedenleri

Diyarbakır'a Yatırım Yapmama Nedenleri	Çok Önemli	Önemli	Kısmen	Önemsiz	Çok önemsiz	Toplam
Devlet Teşviklerinin Yetersiz Olması	9 11,25%	8 10%	2 2,5%	0 0%	0 0%	19 23,75%
Ekonomik ve Politik İstikrarsızlık	19 23,75%	1 1,25%	0 0%	0 0%	0 0%	20 25%
Medyada Olumsuz İmaj Yaratılması	25 31,25%	9 11,25%	1 1,25%	1 1,25%	0 0%	36 45%
Diyarbakır'daki Alt Yapı Yetersizliği	0 0%	0 0%	1 1,25%	2 2,5%	0 0%	3 3,75%
Diyarbakır' daki Kalifiye Eleman Eksikliği	0 0%	0 0%	0 0%	1 1,25%	1 1,25%	2 2,5%
Toplam	**53** **66,25%**	**18** **22,5%**	**4** **5%**	**4** **5%**	**1** **1,25%**	**80** **100%**

3.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ticaret Ve Sanayi Odalarının Yeni Teşvik Yasası İle İlgili Düşüncelerinin Araştırılması

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Ticaret ve Sanayi Odalarının bölgede uygulanan yatırım teşviklerine bakış açılarını değerlendirebilmek ve teşviklerle ilgili sorunların çözümlenmesi amaçlı anket çalışması düzenlenmiştir. Yapılan çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Ticaret ve Sanayi Odalarının görüşlerine ulaşabilmek için internet adresleri aracılığı ile illerdeki birimlere ulaşılmış ve DTSO' ya bizzat gidilmiş olup, birim sorumlularından ilgili konu hakkında anket çalışmasının cevaplanması istenmiştir.

Bölgedeki Diyarbakır, Mardin, Adıyaman, Gaziantep, Batman, Siirt illerinden cevaplandırılan anket sonuçları aşağıdaki şekilde yüzdesel olarak değerlendirilmiştir.

3.3.1. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Mevcut Yatırım Teşviklerinin, Yatırımların Başlaması, Mevcut Yatırımların Geliştirilmesi ve Yeni Yatırımların Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne Çekilmesi Açısından Önemi

Anket çalışmasında Ticaret ve Sanayi Odaları yetkililerinden, sorulara artan önem derecesine göre 1' den 5' e kadar puan verilmesi istenmiştir. Teşvikler, kişi sayısı ve verdiği puan çarpılarak aldığı toplam puana göre, en yüksek puan alan en önemli

teşvik varsayılarak, değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle, bölgemizdeki sanayinin gelişmesinde önemli payı olacak yatırımların arttırılması için mevut yatırım teşvikleri kapsamında verilen desteklerin önem derecelerine göre neler olabileceği belirlenmeye çalışılmıştır.

3.3.1.1. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Mevcut Yatırım Teşviklerinin, Yatırımların Başlaması Açısından Önemi

Ankete katılan Ticaret ve Sanayi Odalarınca mevcut yatırım teşvikleri arasında en önemli görülen teşvik arazi tahsisi olup, bunu sırasıyla KDV istisnası, faiz indirimi, gümrük muafiyeti ve vergi indirimi takip etmektedir. Ayrıca Ticaret ve Sanayi Odalarınca enerji ve SSK prim desteği de önemli olarak görülmektedir. Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere verilecek her türlü indirim, destek ve muafiyet Ticaret ve Sanayi Odalarınca olumlu olarak karşılanmaktadır.

Tablo 3.28. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Yatırımların Başlaması İçin Mevcut Yatırım Teşviklerinin Önem Dereceleri

Mevcut Yatırım Teşvikleri	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan	5 Puan	Toplam
Arazi Tahsisi	0	0	0	1	5	29
Enerji Desteği	0	2	4	0	0	16
SSK Prim Desteği	2	3	1	0	0	11
KDV İstisnası	0	0	0	2	4	28
Faiz İndirimi	0	0	0	3	3	27
Gümrük Muafiyeti	0	0	1	2	3	24
Vergi İndirimi	0	1	5	0	0	17

3.3.1.2. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Mevcut Yatırım Teşviklerinin Mevcut Yatırımların Geliştirilmesi Açısından Önemi

Bölgemizde yatırımların başlatılmasının yanında mevcut devam eden yatırımlarda bulunmaktadır. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine göre mevcut yatırımlarını geliştirmek isteyen yatırımcılar arazi tahsisi gibi yeni yapılacak yatırımlarda tercih edilecek teşviklerden öte mevcut maliyetleri azaltma yönünde etki yapacak enerji desteği (%28), SSK prim desteği (%27) ve vergi indirimine (%29) daha

çok önem vermektedir. Ayrıca KDV istisnasına (%17) ve faiz indirimine de (%17) önem verilmektedir.

Tablo 3.29. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Mevcut Yatırımların Geliştirilmesi İçin Mevcut Yatırım Teşviklerinin Önem Dereceleri

Destekler	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan	5 Puan	Toplam
Arazi Tahsisi	3	3	0	0	0	9
Enerji Desteği	0	0	0	2	4	28
SSK Prim Desteği	0	0	1	1	4	27
KDV İstisnası	0	2	3	1	0	17
Faiz İndirimi	0	2	3	1	0	17
Gümrük Muafiyeti	1	4	1	0	0	12
Vergi İndirimi	0	0	0	1	5	29

3.3.1.3. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Yeni Yatırımların Güneydoğu Anadolu Bölgesine Çekilebilmesi İçin Mevcut Yatırım Teşviklerinin Önemi

Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları yetkililerine göre Bölgeye yeni yatırımların, özellikle istihdam yaratması düşünülen büyük yatırımların, çekilebilmesi ve daha cazip hale getirilmesi için üzerinde durulması gereken teşvikler, yeni yatırımların en büyük problemi olan yer tahsisini sağlayacak olan arazi tahsisi ve maliyetleri azaltıcı yönde etki yapacak olan vergi indirimi, faiz indirimi, makine teçhizat ve KDV istisnası ile gümrük muafiyeti teşvikleridir.

Tablo 3.30. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Yeni Yatırımların Güneydoğu Anadolu Bölgesine Çekilebilmesi İçin Mevcut Yatırım Teşviklerinin Önem Derecesi

Destekler	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan	5 Puan	Toplam
Arazi Tahsisi	0	0	0	2	4	28
Enerji Desteği	0	2	3	1	0	17
SSK Prim Desteği	0	1	5	0	0	17
KDV İstisnası	0	0	0	5	1	25
Faiz İndirimi	0	0	0	4	2	26
Gümrük Muafiyeti	0	0	1	5	0	23
Vergi İndirimi	0	1	0	3	2	24

3.3.2. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Eski ve Yeni Yatırım Teşvikleri Arasındaki Farklar ve Olması Gerekenler

Eski teşvik sisteminde yer almasına rağmen Hazine Müsteşarlığınca bankalarla protokol anlaşmasının hiç yapılmaması, yatırımcıların faiz indiriminden yararlanamamasına neden olmaktaydı. Ticaret ve Sanayi Odalarının ortak görüşü, yeni yatırım teşvik mevzuatında bu protokol anlaşmasının sağlanmasıyla uygulanacak faiz indirimi desteğinin, yatırımları %100 oranında olumlu etkileyeceği ve kolaylaştıracağı yönündedir.

Eski teşvik yasasında yatımcıların, teşvik belgesine sahip olabilmeleri için asgari yatırım tutarlarının 250 bin TL olması gerekmekte idi. Ancak yeni teşvik yasası ile birlikte bu alt limit 500 bin TL'ye yükseltildi. Ankete katılan Ticaret ve Sanayi Odalarının %66,7' si yatırımların bu değişiklikten olumsuz yönde etkileneceğini belirtmektedirler.

Yatırım teşvik belgesine sahip yatırımcıların, ihtiyaç duydukları nakdi yardımlar için verilen faiz indirimi desteği yeni teşvik mevzuatında TL'de 5 puan, dövizde 2 puan olarak belirlenmiştir. Odalara göre yatırımcıların yaklaşık %66,77' si faiz puan indirimlerinin yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılayacağı görüşündedirler. Yatırımcıların, teşvik kapsamındaki yatırımlarında faiz indirimlerinden yararlandırılması olumlu olarak görülürken, yatırımcıların kullanacağı kredilere karşılık taşınmazlarını teminata verme zorunluluğunun olması ayrı bir sıkıntı konusu olmaktadır. Zaten yapılan çalışmada da bu zorunluluğun yatırımları %83,3 oranında olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Yeni teşvik yasası kapsamında Kredi Garanti Fonunun firmalarca kullanılacak kredilerin %80'ine verdiği kefalet desteğinin %65 'e düşürülmesi tüm Ticaret ve Sanayi Odalarınca yatırımları olumsuz yönde etkileyecek bir unsur olarak görülmektedir.

Tablo 3.31. Ankete Katılan Güneydoğu Anadolu Ticaret ve Sanayi Odalarının Yeni Teşvik Yasası Uygulamaları İle İlgili Görüşleri

Destekler	**Evet**	**Hayır**	**Toplam**
Eski Yatırım Teşvik Kapsamında da Yer Alan "Faiz İndirimi" Teşviği Yeni Yatırım Teşvik Kapsamında Uygulanması Yatırımları Kolaylaştırır mı?	6 100%	0 0%	6 100%
TL'de 5 Puan YP'de 2 Puan Faiz İndirimi Yatırımların Başlaması İçin Yeterli midir?	4 66,77%	2 33,23%	6 100%
Destekler	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Toplam**
Teşvik Belgesinin Alınabilmesi için Yapılacak Asgari Yatırım Tutarının 250 Bin TL'den 500 Bin TL'ye Çıkartılması Yatırımları Nasıl Etkiler	2 33,23%	4 66,77%	6 100%
KGF' nin Kefalet Oranının %80'den %65'e Düşürülmesi Yatırımları Nasıl Etkiler	0 0%	6 100%	6 100%
Bankaların Vereceği Krediler, KGF'nin ise Vereceği Kefalet İçin Ağırlıklı Olarak Teminata Taşınmaz Alması Yatırımları Nasıl Etkiler	1 16,7%	5 83,3%	6 100%

3.3.3. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odalarınca Yeni Teşvik Yasası Kapsamında Vergi İndirimi, Taşınma Desteği ve 4. Bölge Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Yeni teşvik yasası kapsamında yer alan %2'lik vergi indiriminin doğuya yatırımları çekebilmek amacıyla yapılmış olup, ankete katılan Ticaret ve Sanayi Odalarının % 66,77'si tarafından da olumlu olarak görülmektedir.

Bölgeye yönelik hazırlanan "Tekstil Eylem Planı"nca tekstil firmalarının bölgeye taşınmasının desteklenmesi için firmalara verilecek "Taşınma Desteği"nin, ankete katılan Ticaret ve Sanayi Odalarının %83,3'ü tarafından bölgeye yeni yatırım getirmeyeceği ifade edilmektedir. Bunun nedeni olarak da yatırım yapacak firmalara asgari 50 kişi istihdam etme zorunluluğunun getirilmesi gösterilmektedir.

Tablo 3.32. Ankete Katılan Ticaret ve Sanayi Odaları Yetkililerine Göre Tekstil Eylem Planı ve Yeni Yatırım Teşviklerinin Güneydoğu Anadolu Bölgesine Yatırım Yaptırma Etkileri

Destekler	Evet	Hayır	Toplam
Bölgemize Uygulanan %2'lik Vergi İndirimi Yatırımların Bölgeye Yönlendirilmesinde Önemli Bir Destek Unsuru mudur?	4 66,77%	2 33,23%	6 100%
Tekstil Eylem Planı Kapsamında Uygulanacak Taşınma Desteği, Tekstil Firmalarının Bölgemize Yatırım Yapmasını Etkiler mi?	1 16,7%	5 83,3%	6 100%
Yeni Yatırım Teşvikleri Kapsamında İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Oluşturulan Bölgelerin (4. Bölge) Alt Bölgelerine Ayrıştırılması Teşvikleri Daha Uygulanabilir Kılar mı?	4 66,77%	2 33,23%	6 100%
Yeni Yatırım Teşvikleri Kapsamında Yer Alan Bölgelerdeki Sektör Kısıtları Uygulanabilirliği Engeller m?	5 83,3%	1 16,7%	6 100%

Ankete katılan Ticaret ve Sanayi Odalarının tümü yeni teşvik yatırımları kapsamında bulunan 4. bölge de Karadeniz gibi daha güvenli görünen illerin yer alması bölgeye yapılacak yatırımların daha çok Karadeniz illerine yönelmesine neden olacağını ifade etmektedir. Bu amaçla sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları dikkate alınarak oluşturulan bölgelerin de (4. bölge gibi) kendi içerisinde alt bölgelere ayrıştırılması teşviklerin uygulanabilirliğinde %66,7 oranında etkili olacağı yine ankete katılan Ticaret ve Sanayi Odalarınca ifade edilmektedir.

Yeni teşvik yasasında yer alan 4 bölge ayrımının altında 12 sektör kısıtlamasına gidilmesi, ankete katılan Ticaret ve Sanayi Odalarının %83,3' ü tarafından bölgeye yapılacak yatırımların olumsuz etkileneceği belirtilmektedir.

3.4. Anket Sonuçlarının Yorumlanması

DTSO'ya üye 80 firmayla yapılan çalışma ile firmaların genel, yönetim ve organizasyon, finansman, üretim, ihracat ile ilgili bilgileri, devlet teşvikleri hakkında bilgi ve yararlanma düzeyleri, teşviklere yaklaşımı, yararlandığı ve/veya yararlanmakta olduğu teşvik türleri gibi konular araştırılmış olup, teşviklerin bu firmaların yatırım kararlarını nasıl ve ne yönde etkilediği incelenmiştir.

Çalışmaya konu firmaların büyük bir kısmı tekstil, madencilik ve gıda sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu firmalar ağırlıklı olarak limited şirket ve şahıs şirketi olarak kurulurken, anonim şirket unvanına sahip firma oranı çok düşüktür. Bu veriler ışığında Diyarbakır ilinde kurulan firmaların büyük bir kısmının ailesel yönetim

şekline sahip olduğu ve sadece bir kaçının kurumsallaşma yolunda ilerlediği söylenebilir.

Ağırlıklı olarak 1991-2007 yılları arasında kurulan firmalar, genellikle 50 ve üstü çalışan istihdam etmektedir. Firma sahiplerinin ağırlıklı olarak erkek olduğu Diyarbakır ilinde kadın, firma sahibi sayısı çok azdır. Bu durumda, Diyarbakır'da yaşayan kadınının ekonomik hayat içinde çok sınırlı bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Ancak kadınların da asgari lise mezunu olduğu hususunu gözden kaçırmamak gerekir. Bu da bize yükselen eğitim seviyesiyle birlikte kadının ekonomik hayat içindeki payının artacağına işaret etmektedir. Üzerinde durulması gereken diğer bir hususta firma sahiplerinin yarıdan fazlasının genç yaşta, yarıya yakın kısmının da üniversite mezunu olmasıdır. Bu iki veri ışığında genç ve eğitimli nüfusun artış göstermeye başladığını bunun da il açısından ileride yapılacak daha akılcı ve dinamik yatırımlarla, istihdamı arttıracağı söylenebilir. Firma sahiplerinin büyük bir kısmı kendi işlerini kurma fikriyle yatırım yapıp şirket kurmuşken, geriye kalanlarında önemli bir kısmı ticaretin karlı olmasından dolayı kendi işlerini kurmuştur.

Kuruluş aşamasında, firmaların bir kısmı hammaddeye yakın yerlerde yatırım yapma kararı alırken, bir diğer kısmı da alt yapı ile sorun yaşamayacağı yerleri tercih etmektedir. Ayrıca firmalar, kuruluşta finansman sorunu yaşamalarını, teknolojinin maliyetli oluşuna ve kredi bulamamalarına bağlamaktadır.

Diyarbakır ilindeki firmaların önemli bir kısmı mevcut kapasitesinin altında bir kapasite ile çalışırken, büyük bir kısmı da ihracat yapmamaktadır. Firmalar ihracat yapamamalarına neden olarak, dış pazarla ilgili yeterli bilgiye sahip olmamalarını, finansal sorunlar yaşamalarını ve bu konuda yardımcı olacak aracı kurumların bulamamasını göstermektedir.

Firmalar, önemli bir kısmının düşük kapasite ile çalışmasına, büyük bir kısmının da ihracat yapamamasına rağmen hatırı sayılır bir kısmı, yatırım teşviklerinden yararlanmaktadır. Teşviklerden yararlanırken ilgili bilgileri ağırlıklı olarak DTSO ve KOSGEB'ten kendisi öğrenen firmalar, esasında yatırım teşvikleri ile ilgili bilgileri, devlet eliyle gönderilen uzmanlar ve bağlı bulunduğu oda ve birlikler tarafından gönderilecek broşürler vasıtasıyla öğrenmek istemektedir. Yatırım teşviklerinden yaralanan firmalar, ağırlıklı olarak yatırım teşvik fonu kredilerinden ve vergi-resim-harç istisnası gibi nakdi ve maliyeti düşürücü teşvikleri tercih ederken, yararlanmayan

firmalar ise buna neden olarak yardımcı olacak uzman kadro/kuruluşun bulunmayışını, sürecin uzun zaman alacağını ve sürecin sonuçlanmayacağının düşünülmesini göstermektedirler. Oysa oluşturulacak uzman kadro/kuruluşlar ile firmalar hem yönlendirilecek hem de ön yargılarından kurtarılabilecektir. Alınacak teşviklerle de firmalar, hem yatırımlara yönelerek büyüyebilecekler hem de il ekonomisinin gelişmesine katkı sunabilecektir.

Ekonomik gidişat, firmaların yatırım yapma kararını önemli ölçüde etkilemektedir. Ancak içinde bulunan mevcut ortamda bile firmaların önemli bir kısmının önümüzdeki 5 yıl içerisinde yatırım planı bulunmaktadır. Firmalar bu yatırımlarını, mevcut sektöründe faaliyet genişletmede, entegre yatırımlarda, modernizasyon yatırımlarında ve yatırım tamamlamada yapmayı planlamaktadır.

Firmalar, ağırlıklı olarak hemşerilik duygusu ve istihdam yaratma arzu ile Diyarbakır'a yatırım yapmaktadır. Görüldüğü üzere Diyarbakır'a yatırım kararı, firmalar tarafından hem duygusal hem de sosyal sorumluluk bilinciyle alındığı söylenebilir. Ancak firmaların alacağı yatırım kararlarını, genellikle kalifiye eleman bulamama sorunu, bürokratik engellemeler ve prosedür yoğunluğu gibi faktörlerin olumsuz yönde etkilediğini, ayrıca Diyarbakır ili kapsamında; yaşanan ekonomik ve politik istikrarsızlık ortamı ile birlikte medyada oluşan olumsuz imaj gibi faktörlerden dolayı firmaların yatırım yapmak istemedikleri de ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, Diyarbakır ili için uygulanan devlet teşviklerinin de yetersiz bulunması nedeniyle de firmaların yatırım yapmaktan kaçındıkları sonucuna ulaşılabilir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Diyarbakır, Mardin, Adıyaman, Gaziantep, Batman ve Siirt Ticaret ve Sanayi Odalarıyla ikinci bir uygulama çalışması yapılmış olup, odaların eski ve yeni teşvik yasalarının yatırım kararlarını nasıl etkilediğine yönelik bakış açıları incelenmiştir.
Odalar, mevcut yatırımların başlaması için sırasıyla arazi tahsisi, KDV istisnası, faiz indirimi, gümrük muafiyeti ve vergi indirimi teşviklerini önemli olarak görürken mevcut yatırımların geliştirilmesi için ise enerji desteği, SSK prim desteği ve vergi indirim teşviklerini sırasıyla önemli olarak görmektedir. Burada göze çarpan nokta yapılacak yeni yatırımlar için arazi tahsisi teşviği ön plana çıkarken, mevcut yatırımların geliştirilmesinde ise maliyeti düşürücü teşvikler ön plana çıkmaktadır. Bölgeye yatırımın özendirilmesi için ise arazi tahsisi teşviğinden gümrük muafiyeti desteğine kadar tüm teşvik unsurları önemli hale gelmektedir.

Odalar, yeni yatırım teşvikleri kapsamında, yatırım teşvik belgesi alım şartlarından olan asgari yatırım tutarının 250 Bin TL'den 500 Bin TL'ye çıkartılmasının, bankaların firmalara kullandıracağı kredilerin karşılığında, KGF'nin ise vereceği kefaletin karşılığında teminata taşınmaz istemesinin yatırım kararlarını olumsuz; TL'de 5 puan YP'de 2 puanlık faiz indirim desteğinin ve uygulanacak %2'lik vergi indirimi desteğinin ise yatırım kararlarını olumlu etkiyeceğini ifade etmektedirler.

Hazırlanan "Tekstil Eylem Planı" kapsamında uygulanacak olan taşınma desteği ilk etapta Odalarca olumlu olarak karşılanırken, şartlardan biri olan 50 kişi istihdam etme zorunluluğundan dolayı olumsuz karşılanmaktadır.

İllerin gelişmişlik düzeylerine göre belirlenen bölgelerden biri olan ve Diyarbakır'ın da içerisinde yer aldığı 4. Bölgenin teoride yatırımlar için cazibe merkezi haline geleceği düşünülürken Diyarbakır ve Bölgesinde yaşanan terör olaylarından dolayı riskli olarak görülmesi, aynı bölge kapsamında Trabzon gibi risksiz illerin yer alması dolayısıyla yatırımın Diyarbakır'a yönelmesi Odalarca mantıklı bulunmamaktadır. Ancak odalar, 4. Bölgenin alt bölgelere ayrıştırılmasıyla uygulanacak teşviklerin daha uygulanabilir hale geleceğini ifade etmektedirler. Ayrıca Odalar, bu oluşturulan bölge bazında sektör kısıtlamalarına gidilmesinin yatırımları olumsuz etkileyeceğini belirtmektedirler.

SONUÇ

Günümüzde yatırım teşvikleri üç önemli amaçla kullanılmaktadır. Birinci amaç, ülkeye yabancı yatırımların çekilmesi için gerekli ortamın yaratılması; İkinci amaç, yüksek teknolojiye dayalı modern sanayinin geliştirilmesi için firmaların Ar-Ge, insan kaynakları ve kalite yönetimi departmanlarının geliştirilmesi; Üçüncü amaç ise ülkedeki bölgesel gelişmişlik farkının kaldırılması ve sanayinin geliştirilmesi amacıyla KOBİ'lerin desteklenmesidir.

Bu çalışma kapsamında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Diyarbakır ili özelinde uygulanan teşviklerin, firmaların alacağı yatırım kararlarını nasıl etkilediği ve/veya etkileyeceği araştırılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma neticesinde aşağıda belirtilen sonuçlar tespit edilmiştir:

Bölge genelinde, yapılacak yatırımın türüne göre firmaların, farklı teşvik unsurlarını talep ettikleri saptanmıştır. Bu hususta firmalar, mevcut yatırımların geliştirilmesi için maliyet düşürücü teşvik unsurları talep ederken, yeni yatırımlar için kuruluşa yönelik teşvik unsurlarını talep etmektedirler. Diğer bölgelerden Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yatırımın çekilebilmesi için ise tüm teşvik unsurlarının talep edildiği görülmektedir.

Bölge Ticaret ve Sanayi Odaları, yeni teşvik yasası kapsamında uygulanan faiz ve vergi indirimlerini, bölgede alınacak yatırım kararlarına olumlu katkı yapacağı nedeniyle desteklerken, sadece gelişmişlik düzeylerine göre illerin bölgelere ayrılmasını, Kredi Garanti Fonunun kefalet oranlarının düşürülmesini, Yatırım Teşvik Belgesi alımı için asgari yatırım tutarlarının arttırılmasını ve yeni "Tekstil Eylem Planı" kapsamında uygulanacak olan taşınma desteğinin 50 kişi istihdam etme zorunluluğuna dayandırılmasının yatırım kararlarını olumsuz yönde etkileyeceği nedeniyle de eleştirmektedirler.

Diyarbakır ili sanayi kesimi özelinde ise, firmaların önemli bir kısmı hemşerilik duygusu ve istihdam yaratma arzusu gibi duygusal nedenlerden dolayı illerine yatırım yapma kararı alırken, diğer bir önemli kısmı da bölgede yaşanan istikrarsız politik ortam ve sonucunda oluşan olumsuz imajdan dolayı illerine yatırım yapma kararı almaktan kaçınmaktadırlar.

KOSGEB ve bağlı bulundukları Ticaret ve Sanayi Odaları tarafından bilgilendirilen firmaların çoğu, yatırım teşviklerinden faydalanırken, devlet tarafından görevlendirilecek bir uzman kişi tarafından bilgilendirilme ve yönlendirilme ihtiyacı da hissetmektedir. Firmaların büyük bir kısmı yatırım teşviklerinden faydalanırken, faydalanmayanlar ise buna neden olarak, uygulamada yardımcı uzman kadro/kuruluşun bulunmayışını, sürecin sonuçlanmayacağını veya uzun zaman almasını göstermektedirler.

Firmaların büyük bir kısmı düşük kapasite ile çalışırken, diğer önemli bir kısmı da dış pazar ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmaması, yönlendirecek aracı kurumların bulunmaması ve üretim kalitelerinin uluslararası standartlarda olmaması nedenleriyle ihracat yapmamaktadır.

Edinilen tespitler çerçevesinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Diyarbakır ili özelinde, ekonomilerinin geliştirilmesi açısından, yatırımların ve teşviklerden yararlanma oranlarının arttırılabilmesi için, öncelikle bölgedeki istikrarsız politik durumu ortadan kaldıracak çok ciddi açılımlar sağlayacak politikalar geliştirilmeli ve somut projeler hayata geçirilerek, insanların doğdukları yerde doymaları sağlanabilir.

Bölge illerini kapsayan bir master planı oluşturularak yanlış planlama ve yatırımların önüne geçilerek kaynakların verimli kullanılması sağlanmalı, bu bağlamda firmaları, gerek yatırım planları konusunda gerekse yatırım teşvikleri konusunda bilgilendirecek ve yönlendirecek bölge çapına yayılmış danışma kuruluş/şirketlerinin kurulması sağlanabilir.

Bölgesel farklılıkları gözeten ve içerik yönünden zengin yeni bir teşvik yasası hazırlanarak uygulamaya sokulmalı veya mevcut teşvik yasası aşağıda belirtilecek hususları barındıracak şekilde revize edilmelidir. Bu çerçevede, Diyarbakır ili ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi, diğer il ve bölgelerden ayrı tutulabilir. Yani belirli ölçülerde pozitif ayrımcılıkla Diyarbakır ili ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yatırımların daha kolay artacağı bir ortam yaratılabilir.

Bölgenin ekonomik yapısında geçmişten beri sürekli varlığını sürdüren tarım sektörünün geliştirilmesi için çiftçiye makine-teçhizat alımında vergi indirimi, sulama sistemlerinin oluşturulması için de hibe desteği veya düşük faizli kredi desteği sağlanabilir.

Madencilik açısından önemli mermer ve bazalt rezervlerine sahip olan bölgenin, bu alanlarda yapılacak yatırımlarda kullanılmak üzere alınacak makine ve teçhizatlar için KDV istisnası ile yatırım istisnası uygulanabilir. Ayrıca bu yatırımlar için faizsiz veya düşük faizli yatırım ve işletme kredileri ile enerji desteği verilmesi, bu konuda çalışan firmaların ihracat yapmalarını kolaylaştıracak diğer önlemelerin alınması sağlanabilir.

Yapılan uygulama çalışmasında ne kadar sanayi sektörüne yönelik yatırım teşvikleri incelense de bölgede bulunan tarihi güzellikler bölgeye turist çekmektedir. Bu amaçla sanayi sektörünün yanında turizm sektörünün geliştirilmesi için tur operatörlerinin vergi muafiyetleri ve yapacakları tanıtım faaliyetleri için reklam desteği verilebilir.

Özellikle yanı başındaki İran, Irak ve Suriye' ye ihracat potansiyeli barındıran Güneydoğu Anadolu bölgesi, ihracat oranlarının ve ihracat yapan firma sayısının arttırılması için de bu konuda yardımcı olacak aracı kurumların oluşturulmasının sağlanması, mevcut ihracat prosedürlerinin kolaylaştırılması ve liman ile gümrük kapılarına ürün sevkiyatı yapan firmalara nakliye desteği sağlanması bir teşvik unsuru olarak kullanılabilir.

Belirtilen destek ve indirimleri barındıracak bir teşvik uygulaması, Diyarbakır ilinde ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren ve teşviklerden yararlanan firma sayısını ciddi oranda arttırarak, il ve bölge ekonomilerine büyük katkı sağlayacak ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği (2000), AB Rekabet Politikası, Ankara.

Akkuzugil, Y. ve Demir, M.(2003), .İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Analizi ve Değerlendirilmesi.,< www.dtm.gov.tr>,

Aktan, C.C. (2001), *Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.

Aldemir, Ş. (1996), "Sübvansiyon ve Anti Sübvansiyon Önlemlerine İlişkin Gatt Kuralları ve Gatt Çerçevesinde Türk Teşvik Sistemi", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi,* S: 2.

Aldemir, Şenkan (1996), "Sübvansiyon ve Anti Sübvansiyon Önlemlerine İlişkin Gatt Kuralları ve Gatt Çerçevesinde Türk Teşvik Sistemi", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi,* S: 2, s.8)

Ankara Ticaret Odası (2000), *Türkiye'de Uygulanan Teşvik Politikaları*, Ankara, ATO Yayın, No: 14.

Aryeetey, E. (2002), "Private Investment Under Uncertainty In Ghana", *Journal of International Business Studies*, Vol: 43.

Aşıkoğlu, R. (1988), *Türkiye'de Yatırım Teşvik Tedbirleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Aydoğuş, İ. (2000), *Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Devlet Yardımları,* Afyon Kocatepe Üniversitesi , Yayın No: 28, Afyon, Haziran.

Basın Bildirileri (2002), *Türk Sanayinin Gelişimi ve Teşvikler*, Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü.

Bayraklı, H. ve Eleren, A. (2000), *1990-2000 Yılları Arasında Afyon Sanayi Sektöründe Teşvik Uygulamaları,* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayın No:33, Afyon.

Bernsteın, J. (2002), "Taxes, Incentives And Production: The Case of Turkey", *International Tax Review*, Vol : 17.

Byun, H. and Yunjong, W (2009), "*Technology Transfer and Multinational*", The Case of South Korea , pp. 201-216.

Choı, H. (2002), "Mobilization of Financial Resources For Technology Corporations: The Case of South Korea", *The International Trade Journal*, Vol:12.

Çakıcı, A. (2002), *Mersin'de Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Sorunları ve Beklentileri*, Mersin Üniversitesi, Yayın No:9, Mersin.

Çetin, M. (2004), "Avrupa Birliği'nde KOBİ'lere Yönelik Teknoloji Politikaları", <http://www.econturk.org> , (24.03.2004)

Çınar, E. (2001), "AB Küçük İşletmeler Deklarasyonu, 4.KOBİ Çok Yıllı Programı ve KOSGEB Çalışma Programı", *I.Orta Anadolu Kongresi*, 18 . 21 Ekim 2001, Art Matbaacılık, Nevşehir.

Çiloğlu, İ. (1997), "Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi", *Hazine Dergisi*, Ekim, S.8

Çiloğlu, İ. (2000), "Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü", *Hazine Dergisi,* Ocak, S.13

Destekleme Programları ve Diğer Teşvik Araçları, (1997), *Genç Büro Reklam ve Matbaacılık*, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, (1998), "Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar", <http://ekutup.dpt.gov.tr/küresell/oik441.pdf, (10.09.2004)

Devlet Planlama Teşkilatı, (2004), "Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar", <http://ekutup.dpt.gov.tr/küresell/oik441.pdf>, (10.09.2004)

Devlet Planlama Teşkilatı, "Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)", http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf

Devlet Planlama Teşkilatı, "Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu",<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/devletya. pdf>,(10.09.2004)

Devlet Planlama Teşkilatı, "Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru)", <http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/tr2003ab.pdf>,

Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).

Dilik, B., ve Duran, M. (1998), "Türkiye'de Uygulanan KOBİ Teşvik Politikası ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *Hazine Dergisi*, Nisan, s. 62.

Dilik, B., ve Duran, M., (1998, "Türkiye'de Uygulanan KOBİ Teşvik Politikası ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *Hazine Dergisi,* Nisan, s. 62

Duran, M. (1998), "Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968.1998)", *Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi*, No: 19, Ankara.

_____(2002), "Türkiye'de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği", *Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi*, No:32, Ankara.

_____(2003), "Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları", *Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi,* No:33, Ankara.

Ebiltem (2001), "Avrupa Birliği Destek Programları", *Ege Üniversitesi Bilim-Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları* No:5, İzmir.

Ebiltem (2001), "Avrupa Birliği Destek Programları", *Ege Üniversitesi Bilim-Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları* ,No:5, İzmir, s.33.

Eker, A. (1995), "Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Teşvik Sistemleri ve Teşvik Politikaları", <www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba10.doc)>, Doğuş Matbaacılık, Ankara

Eker, A. (1995), *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Teşvik Sistemleri ve Teşvik Politikaları,* Ankara Doğuş Matbaacılık.

Entegrasyonlar, http://ekutup.dpt.gov.tr/küresell/oik441.pdf,

Erdoğan, E., Ener, M. (2002), "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Uygulanan İhracat Teşviklerinin Uyumalaştırılması", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Temmuz.

Ergül, N. (2004), "Ülkemizde Doğrudan Yabancı Yatırımların Durumu''*, Vergi Dünyası,* Yıl:23 Sayı:170, Şubat

Ersungur , M. ve Yalman N. İlkay (2009),"Ekonomik Kalkınma Ve İhracat Teşvikleri: Sivas İlinde Bir Uygulama", *Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, Adana

Felker, G. (2003), "Southeast Asian Industrialisation and Changing Global Production System", *Third Word Quarterly*, Vol:24, Number:2.

Guellec D. and Potterıe, B. (2003), "The Impact Of Public R&D Expenditure On Business R&D", *Economics of Innovation and New Technology*, Vol:12, Number:3.

Helhel, Y. (2004), *"*Türkiye'de Uygulanan Teşvik Tedbirleri ve Isparta Örneği''*, Yüksek Lisans Tezi,* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/tr2003ab.pdf>, (06.09.2004)

http://www.canaktan.org>,

http://www.mosb.org.tr/Download/yyty2009.ppt>,

İKV 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi (2004), "Avrupa Birliği'nde Rekabet Politikası", *İKV Dergisi*, No: 1, İstanbul, Şubat

İKV 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi (2004), "Avrupa Birliği'nin KOBİ Politikası", *İKV Dergisi,* No:5, İstanbul, Şubat,

İKV 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi (2004), "Avrupa Birliği'nin KOBİ Politikası", *İKV Dergisi*, No:5, İstanbul, Şubat.

İKV 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi (2004), "Avrupa Birliği'nin Rekabet Politikası", *İKV Dergisi*, No:1, İstanbul, Şubat.

İnal, A. Metin ve Gökbunar, R. (1996), "Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi,* Manisa

Ören, K.(2003), "Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) Sağladığı Devlet Teşvikleri ve Kullanım Alanlarının Karşılaştırılması: Nevşehir İlinde Bir Uygulama ", *C.Ü İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt 4, S: 2.

Kendirli, S. (2002), "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları ve Alternatif Çözüm Önerileri", *Hazine Dergisi*, Sayı 14, Ocak-Nisan.

Gökbunar, R. (1996), "KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, S.2.

Küçükoğlu, M. (2005) , "Vergisel Teşviklerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü:Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerinde Uygulama", *Doktora Tezi,* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Leblebici, F. (2002), "Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi", DPT yayınları, DPT yayın no:2663, Ankara

Mazlum, M , Yücel, İ. ve Diğerleri (1990), *Özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği*, TOBB Yayınları, Ankara.

Mazlum, M., Yücel , İ. ve Tekelioğlu, M. (1990), *Özel Kesim Yatırım İmkânları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği',* TOBB Yayınlar, Ankara.

Milli Geliri 1500 Dolar ve Altı Olan İller Teşvik Kapsamında, http://www.ekoçerçeve.com/results.asp?

Müslümov, A. (2002), *21. Yüzyılda Türkiye'de KOBİ'ler Sorunlar Fırsatlar Öneriler,* Literatür Yayınları, İstanbul.

Nadaroğlu, H. (1996*), " Kamu Maliyesi Teorisi*", Beta Basım A.Ş, Ankara.

Öztopraktan, A. (2006), ”Yatırımlara Yönelik Vergisel Teşvikler ve Türkiye Uygulaması”, *Yüksek Lisans Tezi,* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa

Özyücel, M. (2008), “Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları”, *Yüksek Lisans Tezi,* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta

Plummer, E. (2002), “Incentive Effects of The Investment Tax Credit: Evidence from Analysts. Forecasts”, *Economic Development Quarterly*, Vol : 13.

Russo, B. (2004), “A Cost-Benefit Analysis of R&D Tax Incentives”, *Canadian Journal of Economics,* Vol:37, Issue: 2.

Saraç, A. (2006), “*Bölgesel Kalkınma Modelleri ve Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP)”,* Aydın.

Sarıöz, Y. (2006), “Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Sayın, M. ve F., Akan, M. (1997), ” *Avrupa Birliği’nde KOBİ Destekleme Programları ve Diğer Teşvik Araçları”*, Genç Büro Reklam ve Matbaacılık, Ankara

Serdengeçti, T. (2000), Türkiye’de Yatırım Teşvik Uygulamaları, *Hazine Dergisi,* Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara.

Şahin, D. Ahmet, (2003), “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere Yardım, Avrupa Birliği’nde Devlet Yardımları Kurallarını Belirleyen Çerçeve ve İlke Kararları”, *Hazine Dergisi,* Ankara.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Ortak Rekabet Politikası”, http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/ortkREK

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Ortak Rekabet Politikası”, http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/ortkREK

Tebliğ No: 2001 / 1, “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ”, www.hazine.gov.tr/mevzuat.

Ward, T. (2002), “The Role of Government Incentives”, *American Economic Review*, Vol: 47.

Wheeler, D. and Mody, A. (2002), “International Investment Location Decisions: The Case of U.S Firms”, *International Business*, Vol: 26.

Yardımcı, M. Atilla (2003), "Türkiye-AB İlişkileri ve Devlet Yardımlarına İlişkin Düzenlemelerde Yer alan Temel Kavramlar, Müsteşarlık Araştırmaları", <www.hazine.gov.tr> , 10 Temmuz 2003, s.9.

Türkiye Bankalar Birliği, Devlet Yardımları ve Özelleştirme, http://www.tbb.org.tr/arama.pdf

Üzümcü, A., Doğan A. (2000), "Türkiye ve Sivas'ta Yatırım-KOBİ Teşviklerin Gelişimi'', *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sivas.

2002 Yılı Programı., http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2002.pdf, (10.09.2004)

EK 1: SANAYİ İŞLETMELERİNE UYGULANAN ANKET FORMU

BU ANKET,

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ İŞLETME BÖLÜMÜ FİNANS BİLİM DALINDA TUBİTAK DESTEKLİ ***''TÜRKİYE DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ VE DİYARBAKIR BÖLGESİNDE BİR ARAŞTIRMA''*** BAŞLIKLI BİR TEZ ÇALIŞMASI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR.

DİYARBAKIR İLİMİZİN TEŞVİKLERDEKİ ETKİNLİĞİNİ ÖLÇEBİLMEMİZ AÇISINDAN BİLGİ VE YORUMLARINIZA İHTİYAÇ DUYMAKTAYIZ.

ANKETE KATILIMDA BULUNDUĞUNUZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.

ANKETİ HAZIRLAYAN: YASEMİN ÖZDAŞ

ANKET SORULARI

(Anket sorularını yanıtlarken "Lütfen" ilgili şıkkın yanındaki kutucuğa "X" işareti koyunuz)

1. İşletmeniz hangi sektörde faaliyet göstermektedir?
[ ] a.Gıda Sektörü
[ ] b.Kimya Sanayi
[ ] c.Metal Ürünleri Sanayi
[ ] d.Orman Ürünleri Sanayi
[ ] e. Tekstil Sanayi
[ ] f.Madencilik Sanayi
[ ] g.Diğerleri

2. Şirket Türünüz aşağıdakilerden hangisidir?
[ ] a- Şahıs Şirketi
[ ] b- Kolektif Şirket
[ ] c- Limited Şirket
[ ] d-Anonim Şirket
[ ] e-diğer(belirtiniz)…

3. Kuruluş Yılınız (Lütfen yazınız): .....

4. İşletmenizde resmi olarak kaç kişi istihdam ediyorsunuz?
[ ] a.1-9 arası
[ ] b.10-49 arası
[ ] c.50-250 arası
[ ] d.250 den fazla

5. İşletmenizde Üst Yönetim İşini Kimler Üstleniyor?
[ ] a- İşletme Sahibi ve/veya Aile Üyeleri
[ ] b- Tecrübeli Profesyonel Yöneticiler
[ ] c- Diğer (Belirtiniz).....

6. İşletme sahibinin cinsiyeti ve yaşı nedir?

Erkek ( ) kadın( )

[ ] a-25 yaş altı
[ ] b-26-35 yaş arasında
[ ] c-36-45 yaş arası
[ ] d-46 ve üstü

7. Üst Düzey Yöneticinin Eğitim Düzeyi

[ ] a- İlkokul
[ ] b- Ortaokul
[ ] c- Lise
[ ] d- Üniversite
[ ] e- Master/ Doktora
[ ] f- Diğer (Lütfen belirtiniz): …….

8. Bu İşletmeyi Kurma nedenleriniz?

[ ] a- İşletme sahibi olma ve bağımsız çalışma arzusu
[ ] b- Karlı bir iş olması
[ ] c- Baba mesleğini devam ettirme isteği
[ ] d- İşletme alanımıza yönelik devlet teşviklerinden dolayı
[ ] e- Diğer (Belirtiniz).....

9.İşletmenizin Kuruluş Yeriyle İlgili Sorunların size göre önem derecesi nedir?

Önem derecesi	**Çok önemli**	**Önemli**	**Kısmen**	**Önemsiz**	**Çok önemsiz**
Hammaddeye yakınlık					
Altyapıdan kaynaklı sorunlar					
Nitelikli Eleman Bulamama Sorunu					
Pazara Olan Uzaklık					
Ulaşım					
Kuruluş Yerinin Teşvik Kapsamında Yer Alması					
Sektördeki Piyasa Boşluğu					
Diğer (Belirtiniz).....					

10. Karşılaştığınız Finansman Sorunlarının Önem derecesini belirtiniz?

Önem derecesi	**Çok Önemli**	**Önemli**	**Kısmen**	**Önemsiz**	**Çok Önemsiz**
Özkaynak Yetersizliği					
Kredi Maliyetlerinin Yüksek Oluşu					
Kredi Bulamama Riski					
Teknoloji Maliyetlerinin Yüksek Oluşu					

11. İşletmenizin Ortalama Kapasite Kullanım Oranını nedir?
[ ] a- Düşük Kullanım Oranı (%0-50)
[ ] b- Orta Kullanım Oranı (%51-75)
[ ] c- Yüksek Kullanım Oranı (% 76 ve üzeri)
[ ] d- Firma sahibi bilmiyor

12. İhracat yapıyor musunuz?

[ ] Evet
[ ] Hayır

Cevabınız EVET ise lütfen 13.soruyu atlayıp, 14. sorudan devam ediniz

13. Eğer İhracat Yapmıyorsanız, Yapmama Nedenlerinizi Önem Derecesine Göre Sıralayınız?

İhracat Yapılmama Nedenleri	**Çok Önemli**	**Önemli**	**Kısmen**	**Önemsiz**	**Çok Önemsiz**
Kapasite Yetersizliği					
Dış Pazarlarla İlgili Yeterli Bilgiye Sahip Olunmaması					
İç Pazar Talebinin Yeterli Olması					
Kaynak Yetersizliği (Malzeme, Ekipman, Teknoloji, Sermaye)					
Kalitenin Uluslar arası Standartlara Uygun Olmaması					
Finansal Sorunlarla Karşılaşılması					
Aracı Kurumların Olmaması veya Maliyetli Olması					
Diğer (Belirtiniz).....					

14.Teşviklerden yararlanıyor musunuz?

[ ] Evet
[ ] Hayır

Cevabınız hayır ise lütfen 16.sorudan devam ediniz.

15. İşletmenizin şimdiye kadar yararlandığı ve/veya yararlanmakta olduğu Yatırım Teşvik türleri varsa, Lütfen belirtiniz. (Birden fazla şıkkı işaretleyebilirsiniz)

Gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnasından	[ ]
Makine ve teçhizat alımındaki KDV istisnasından	[ ]
Bina inşaat harcına uygulanan istisnadan	[ ]
Arsa tahsisinden	[ ]
Enerji Desteğinden	[ ]
Yatırımları teşvik fonundan sağlanan kredi tahsislerinden	[ ]
Vergi, resim, harç istisnalarından	[ ]
İstihdam ve yatırımları artırmaya yönelik vergi istisnalarından	[ ]
AR-GE yardımlarından	[ ]
Yurt İçi ve Dışı Fuarlara Katılım Desteklerinden	[ ]
Eğitime yönelik yardımlarından	[ ]
Danışmanlık Hizmetlerinden	[ ]
Diğer (Belirtiniz).....	[ ]

16.Teşvik Mevzuatı Hakkındaki detaylı bilgilere nerelerden ulaşabiliyorsunuz?

[ ] a-Ulaşamıyorum
[ ] a- KOSGEB' den
[ ] b- Sanayi ve Ticaret Odası'ndan
[ ] c- Özel Danışma şirketlerinden
[ ] d- Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüklerinden
[ ] e- Üniversitelerden
[ ] f- Diğer (Belirtiniz)…..

17. Teşvik Uygulamaları ve Devlet yardımlarından Hangi Şekilde Bilgilendirilmek İstiyorsunuz?

[ ] a- Devlet eliyle gönderilen bir uzmanın işletmemizi ziyaret etmesi ile
[ ] b- Kurumların internet sayfaları vasıtasıyla bilgilendirmesi yoluyla
[ ] c- Bağlı bulunan oda veya birlikler tarafından gönderilen broşürler yoluyla
[ ] d- Diğer (Belirtiniz).....

18. Eğer Teşviklerden Yararlanmıyorsanız, Bunun Sebeplerini Önem Derecesine Göre Sıralayınız.

Önem Derecesi	Çok Önemli	Önemli	Kısmen	Önemsiz	Çok Önemsiz
Teşviklerle ilgili yeterince bilgiye sahip olunmaması					
Sonuç alınamayacağının düşünülmesinden dolayı					
Sonuçlanmasının çok uzun zaman almasından dolayı					
Uygulamada yardımcı olacak uzman kadro veya kuruluş yetersizliği					
Sonuç aşamasında karşılaşılan prosedür dışı engellemeler					
Kendi imkanlarımızla faaliyetlerimizi sürdürmeyi tercih etmemiz					
Diğer (Belirtiniz).....					

19.Ekonomik gidişat sizce yatırımı ne derecede etkiler?

[ ] Çok [ ] Orta [ ] Az

20.Önümüzdeki 5 yıl içerisinde yeni yatırımlar yapmayı planlıyor musunuz?

[ ] Evet
[ ] Hayır

Cevabınız hayır ise 22.sorudan devam ediniz.

21.Yatırım planlarınızı hangi alanlarda yapmayı düşünüyorsunuz?

[ ] a.Mevcut Sektörünüzden Farklı Bir Sektör
[ ] b.Entegre yatırımlar
[ ] c.Yatırım tamamlama
[ ] d.Modernizasyon
[ ] e.Diğer (Lütfen belirtiniz)……

22.Diyarbakır'a yatırım yapma nedenlerinizi önem derecesine göre belirtiniz?

Yatırım yapılma nedenleri/Önem dercesi	Çok Önemli	Önemli	Kısmen	Önemsiz	Çok Önemsiz
Hemşerilik duygusu					
İstihdam yaratmak					
Ucuz iş gücü					
Finansal karlılık					
Pazar uygunluğu					
Teşvikler					
Hammaddeye yakınlık					
Altyapı koşullarının uygunluğu					
Diğer (belirtiniz)….					

23.Yatırım yaparken karşılaştığınız güçlükleri aşağıda gösterilen tablodaki sıklık durumlarına göre belirtiniz.

Yatırım Yapılırken Karşılaşılan Güçlükler	Her zaman	Çoğunlukla	Bazen	Nadiren	Hiçbir Zaman
Kalifiye eleman bulunmaması					
Bürokratik engellemeler					
Prosedürlerin yoğunluğu					
Yatırım kültürünün yaygınlaşmaması					
Tedarikçi eksikliği					
Kredi faiz ve vadelerin uygunsuzluğu					
Yatırım sektörünün bulunmaması					
Kredi kaynaklarına erişim zorlukları					
Teminat yetersizliği					
Hammadde Temininde Yetersizlik					
Pazarlama sorunları					
Yatırım için uygun arazi bulunmaması					
Diğer (belirtiniz)….					

24. Diyarbakır a yatırım yapılmamasının nedenlerinin önem derecesini belirtiniz?

Yatırım yapılmama nedenleri/Önem derecesi	**Çok Önemli**	**Önemli**	**Kısmen**	**Önemsiz**	**Çok Önemsiz**
Devlet teşviklerinin yetersiz olması					
Ekonomik ve politik istikrarsızlık					
Medyada olumsuz imaj yaratılması					
Diyarbakır da altyapı yetersizliği					
Kalifiye eleman eksikliği					
Diğer (belirtiniz)….					

Bu çalışmanın sonuçlarından haberdar edilmek ister misiniz?

[ ] 1 EVET e-posta Adresi (_____)

[ ] 2 HAYIR

DEĞERLİ KATKILARINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ

EK 2: TİCARET VE SANAYİ ODALARINA UYGULANAN ANKET FORMU

BU ANKET,

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ İŞLETME BÖLÜMÜ FİNANS BİLİM DALINDA TUBİTAK DESTEKLİ ***''TÜRKİYE DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ VE DİYARBAKIR BÖLGESİNDE BİR ARAŞTIRMA''*** BAŞLIKLI BİR TEZ ÇALIŞMASI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGEMİZİN TEŞVİKLERDEKİ ETKİNLİĞİNİ ÖLÇEBİLMEMİZ AÇISINDAN BİLGİ VE YORUMLARINIZA İHTİYAÇ DUYMAKTAYIZ.

ANKETE KATILIMDA BULUNDUĞUNUZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.

ANKETİ HAZIRLAYAN: YASEMİN ÖZDAŞ

ANKET SORULARI

(Anket sorularını yanıtlarken "Lütfen" ilgili şıkkın yanındaki kutucuğa "X" işareti koyunuz)

Lütfen aşağıdaki ilk üç soruyu 1'den 5'e kadar puan vererek değerlendiriniz.

1.)Yatırımların başlaması için mevcut yatırım teşviklerinden sizce hangileri ne derecede önemlidir, lütfen belirtiniz?

Destekler	1	2	3	4	5
Arazi tahsisi					
Enerji desteği					
SSK prim desteği					
KDV istisnası					
Faiz indirimi					
Gümrük muafiyeti					
Vergi indirimi					

2.) Mevcut Yatırımların Geliştirilmesi için mevcut yatırım teşviklerinden sizce hangileri ne derecede önemlidir, lütfen belirtiniz?

Destekler	1	2	3	4	5
Arazi tahsisi					
Enerji desteği					
SSK prim desteği					
KDV istisnası					
Faiz indirimi					
Gümrük muafiyeti					
Vergi indirimi					

3.) Yatırımların Güneydoğu Anadolu bölgesine çekilebilmesi için mevcut yatırım teşviklerinin sizce hangileri ne derecede önemlidir, lütfen belirtiniz?

Destekler	1	2	3	4	5
Arazi tahsisi					
Enerji desteği					
SSK prim desteği					
KDV istisnası					
Faiz indirimi					
Gümrük muafiyeti					
Vergi indirimi					

4.)Eski teşvik mevzuatında yer almasına rağmen uygulanmayan faiz indirimi yeni teşvik mevzuatında uygulanan yatırımları sizce kolaylaştırır mı?

[ ]Evet [ ] Hayır [ ] Diğer(belirtiniz)…..

5.) Teşvik Belgesinin Alınabilmesi için Yapılacak Asgari Yatırım Tutarının 250 Bin TL'den 500 Bin TL'ye Çıkartılması sizce Yatırımları Nasıl Etkiler?

[ ]Olumlu [ ] Olumsuz [ ] Diğer(belirtiniz)…..

6.) TL'de 5 Puan YP' de 2 Puan Faiz İndirimi sizce yatırımların başlaması için yeterli midir?

[ ]Evet [ ] Hayır [ ] Diğer(belirtiniz)…..

7.) KGF' nin kefalet oranının %80'den %65'e düşürülmesi sizce yatırımları nasıl etkiler?

[ ]Olumlu [ ] Olumsuz [ ] Diğer(belirtiniz)…..

8.) Bankaların Vereceği Krediler, KGF'nin ise Vereceği Kefalet İçin Ağırlıklı Olarak Teminata Taşınmaz Alması Yatırımları Nasıl Etkiler?

[ ]Olumlu [ ] Olumsuz [ ] Diğer(belirtiniz)…..

9.) Bölgemize uygulanan %2'lik vergi indirimi yatırımların bölgeye yönlendirilmesinde sizce önemli bir destek unsuru mudur?

[ ]Evet [ ] Hayır [ ] Diğer(belirtiniz)…..

10.) Tekstil eylem planı kapsamında uygulanacak taşınma desteği, tekstil firmalarının sizce bölgemize yatırım yapmasını etkiler mi?

[ ]Evet [ ] Hayır [ ] Diğer(belirtiniz)…..

11.) Yeni yatırım teşviki kapsamında doğu illeri dışında diğer illerin de 4. Bölgede yer alması sizce doğuya yönelecek yatırımları nasıl etkiler?

[ ]Olumlu [ ] Olumsuz [ ] Diğer(belirtiniz)…..

12.) Yeni yatırım teşvikleri kapsamında illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre oluşturulan bölgelerin (4. Bölge) alt bölgelerine ayrıştırılması sizce teşvikleri daha uygulanabilir duruma getirebilir mi?

[ ]Evet [ ] Hayır [ ] Diğer(belirtiniz)…..

13.)Yeni Yatırım Teşvikleri Kapsamında Yer Alan Bölgelerdeki Sektör Kısıtları sizce teşvikin Uygulanabilirliği Engeller mi?

[ ]Evet [ ] Hayır [ ] Diğer(belirtiniz)…..

Bu çalışmanın sonuçlarından haberdar edilmek ister misiniz?

[ ] 1 EVET e-posta Adresi (_____)

[ ] 2 HAYIR

DEĞERLİ KATKILARINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI SOYADI : Yasemin ÖZDAŞ

DOĞUM YERİ VE TARİHİ : Adıyaman-30.06.1984

MEDENİ HALİ : Evli

ADRES (İŞ) : Türkiye Halk Bankası A.Ş. Diyarbakır Şubesi Merkez/Diyarbakır.

(EV) : Lise Cad. Vahdettin KUPİK Apt. NO:21 Yenişehir/Diyarbakır.

TELEFON (İŞ) : (0 412) 241 14 20

(CEP) : (0 505) 640 99 98

E-POSTA : yaseminozdas@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

(2006-2009) : Yüksek Lisans, Çukurova üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Adana.

(2002-2006) : Lisans, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümü, Adana.

(2001-2002) : Lisans Hazırlık, Çukurova Üniversitesi YADİM, Adana.

(1997-2000) : Lise, Adıyaman Lisesi, Adıyaman.

(1995-1997) : Ortaokul, Gazi Ortaokulu, Adıyaman.

(1991-1995) : İlkokul, Yavuz Selim İlkokulu, Adıyaman.

YABANCI DİL : İngilizce-Orta derecede

İŞ TECRÜBESİ

(2007-) : Uzman Yardımcısı
Türkiye Halk Bankası A.Ş. Diyarbakır Şubesi Merkez/Diyarbakır.